

ASUNNOTTOMUUDEN PYÖRÖVI

Helsinkiläisten pitkäaikaisasunnottomien asunnottomuuden uusiutuminen rakenteellisen
sosiaalityön viitekehyksessä

Anniina Kalmari

Pro gradu -tutkielma

Sosiaalityö

Syksy 2022

LAPIN YLIOPISTO, YHTEISKUNTATIETEIDEN TIEDEKUNTA

Työn nimi: Asunnottomuuden pyöröovi. Helsinkiläisten pitkäaikaisasunnottomien asunnottomuuden uusiutuminen rakenteellisen sosiaalityön viitekehyksessä

Tekijä: Anniina Kalmari

Koulutusohjelma / oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: 77 + 2 liitettä

Vuosi: 2022

Tiivistelmä

Tutkielmassa käsitellään mitä asioita vaikuttaa helsinkiläisten pitkäaikaisasunnottomien asunnottomuuden uusiutumisen taustalla sekä sitä, miten asunnottomuuden uusiutumista voitaisiin ehkäistä. Tutkielman teoreettisena viitekehysenä on rakenteellinen sosiaalityö. Teorian avulla tarkastelu kohdistetaan yhteiskunnan rakenteisiin yksilön ongelmien sijasta. Tutkielman avulla halutaan tuottaa lisää tietoa kohderyhmän näkökulmasta käsin, jotta palveluita voitaisiin parantaa asunnottomuuden poistamiseksi. Aineisto koostuu neljästä teemahaastattelusta, joita on analysoitu sisällönanalyysin keinoin. Ajattelua on ohjannut fenomenologis-hermeneuttinen näkemys, jolla pyritään löytämään näiden yksilöiden kokemuksista tietoa, mutta ei luomaan universaaleja totuuksia asioista.

Tilastoissa asunnottomuus uusiutuu useimmiten vuokravelkojen ja väkivaltaisuuden vuoksi. Aina kotiutuminen asumisyksiköihin ei ole myöskään onnistunut toivotunlaisesti, sillä asumisyksiköissä asuminen koetaan rauhattomaksi ja päihdeongelmaa syventäväksi. Asunnottomuuden uusiutumisen taustalla on myös puutteita tuen tarpeiden huomioimisessa. Jonotusajat tuettuun asumiseen näyttäytyvät paikoitellen hyvin pitkinä, jolloin ihmiset jäävät toisinaan palveluiden ulkopuolelle. Jonotusajalla on negatiivisia vaikutuksia yksilön elämään, sillä monen terveydentila heikkenee ja usko yhteiskunnan apuun rapautuu. Nykyisellään jonotusaika tuettuun asumiseen on jopa kolme vuotta, mutta asunnottomien toive olisi saada asunto tätä nopeammin. Jonotusajoille toivotaan enimmäisaikaa, sillä elämä asunnottomana monen vuoden ajan nähdään mahdottomana. Johtopäätöksenä voidaan todeta, että jonotusaika on liian pitkä ja heikentää monen asunnottoman tilannetta. Tuetun asumisen palveluita pitäisi lisätä merkittävästi jonojen purkamiseksi. Tarjolla tulisi olla myös enemmän nykyistä pienempiä asumisyksiköitä sekä uudenlaisia palveluita vastaamaan erilaisiin tuen tarpeisiin.

Avainsanat: asunnottomuus, tuettu asuminen, asunto ensin, päihdeongelmat, pyöröovi-ilmio, rakeenteellinen sosiaalityö

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
2 TUTKIELMAN KÄSITTEELLINEN JA TEOREETTINEN TAUSTOITUS	6
2.1 Rakenteellinen sosiaalityö	6
2.2 Asunnottomuus ja Hietaniemenkadun palvelukeskus	10
2.3 Tuettu asuminen Asunto ensin -periaatteella.....	16
3 TUTKIELMAN METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT.....	21
3.1 Tutkimustehtävä.....	21
3.2 Aineiston kerääminen ja analysointi.....	25
3.3 Tutkimuseettiset kysymykset ja tutkijan positio.....	30
4 ELÄMÄÄ ASUNNOTTOMANA PYÖRÖOVESSA	35
4.1 Asunnottomuuden uusiutumisen syyt.....	35
4.2 Pitkän jonotusajan vaikutus asunnottoman elämään	42
5 ASUNNOTTOMUUDEN PYÖRÖOVEN PYSÄYTTÄMINEN	52
5.1 Asumisyksiköt loppuelämän koteina	52
5.2 Tuen tarpeiden huomioiminen	57
6 POHDINTA.....	68
LÄHTEET	73
LIITE 1 INFORMOITU SUOSTUMUS.....	78
LIITE 2 TEEMAHAASTATTELURUNKO	80

1 JOHDANTO

Keväällä 2019 etsin kuumeisesti sellaista sosiaalialan kesätyötä, jota voisi tehdä ilman sosiaalityöntekijän sijaispätevyyttä. Työskentely aikuisten parissa kiinnosti minua eniten, mutta sen tarkempaa suuntaa minulla ei ollut vielä mielessä. Sain lopulta kesätyöpaikan Asunto ensin -periaatteella toimivasta tuetun asumisen asumisyksiköstä, jossa toimin ohjaajana. Kesätyö venyi lopulta neljän kuukauden mittaiseksi, ja tuona aikana tutuksi tulivat nämä yhteiskuntamme syvässä marginaalissa elävät ihmiset, joita tutkielmassakin käsitellään. Muistan tuolta kesältä eräänkin asukkaan, joka ei ollut juurikaan kotiutunut asumisyksikköön. Suuttuessaan hän aina uhkasi irtisanoa asuntonsa ja lähteä takaisin ”Hietsuun”.

Kun syventävien opintojen kymmenen viikon käytännönopetusjakso oli käsillä, päätin hakea käytännönopetuspaikkaa kyseisestä Hietsusta, eli virallisemmin asunnottomille suunnatusta Hietaniemenkadun palvelukeskuksesta. Sain paikan palkallisena korkeakouluharjoittelijana ja tein käytännönopetusjakson lopulta täyden kolmen kuukauden mittaisena. Onnistuneen käytännönopetusjakson seurauksena sain myös töitä tuleviksi kesiksi. Kesät 2020 ja 2021 vietin sosiaaliohjaajien sekä sosiaalityöntekijöiden kesälomien sijaisena Hietsussa. Kun vahingossa päädyinkin työskentelemään tämän asiakasryhmän parissa, ja se on vinytkin täysin mennessään.

Käytännönopetusjakson aikana tein Hietsuun kehittämistehtävän, jossa tutkin, miten Hietaniemenkadun palvelukeskuksessa itsekontrolliteorian viitekehyksessä voitaisiin edistää väkivaltaisten pitkäaikaisasunnottomien asuttamista. Tämä kyseinen aihe kumpusi käytännönopetuspaikan tarpeesta. Henkilökunta kokee voimattomuutta väkivaltaisten pitkäaikaisasunnottomien kanssa, sillä asiakkaita ei saada pidettyä Hietsun palveluissa, eikä heidän asumisasiotaan saada kovin helposti edistettyä heidän väkivaltaisen käytöksensä vuoksi. Tilanteesta riippuen, väkivaltaisuudesta tulee aina viikon tai kahden rajaus Hietsun palveluihin. Tämä haittaa asiakkaiden palveluiden saamista, palvelutarpeen arvioiden tekemistä, SAS-prosessiin viemistä ja lopullista asuttamista, sillä heidän tavoittamisensa on haastavaa jatkuvan palveluista rajaamisen vuoksi. Työni aihe herätti työyhteisössä pal-

jon keskustelua ja sitä pidettiin hyvin tärkeänä asiana tutkia lisää. Keskusteltuani palvelukeskuksen johtajan kanssa totesimmekin, että heillä olisi tarvetta aiheen syvemmällekin tutkimiselle.

Näiden sattumien seurauksena päädyin tekemään myös tämän pro gradu -tutkielmani Hietaniemenkadun palvelukeskukseen. Kun kehittämistehtävässä tutkin väkivaltaisten asiakkaiden pitämistä Hietsun palveluissa, tutkin tässä pro gradu -tutkielmassani taas samaisen haastavan asiakasryhmän pitämistä niissä heidän loppuelämän kodeissaan, jotteivat he tulisi takaisin Hietsuun. Tämä pro gradu -tutkielmani siis kohdistuu palvelukeskuksen pitkäaikaisasunnottomiin asiakkaisiin. Heihin, joiden asunnottomuus uusiutuu tuetusta asumisesta, minkä seurauksena he ovat toistuvasti Hietaniemenkadun palvelukeskuksen asiakkaina, eli niin sanottuina pyöröoviasiakkaina. Jotta pyöröovi saataisiin joskus pysäytettyä, täytyy ilmiöstä tuottaa lisää tietoa. Tietoa, jotta ongelmien juurisyihin voitaisiin paneutua paremmin ja siten toivottavasti taata jokaiselle oma asunto, joka on mielestäni jokaisen ihmisen perusoikeus. Siksi päädyin toteuttamaan tämän tutkielmani haastattelemalla pitkäaikaisasunnottomia ja tuottamaan lisää tietoa heidän kokemuksistaan asunnottomuuden uusiutumisesta.

Mitä oikein tarkoitan pyöröoviasiakkaalla? Se on havaintoni mukaan Hietaniemenkadun palvelukeskuksen henkilökunnan arjessa käytetty termi. Voidaan siis ajatella, että pyöröoviasiakkaat ovat kuin pyöröovessa – he lähtevät ja palaavat saman oven kautta. Pyöröoviasiakkuus tai pyöröovi-ilmiö (englanniksi *revolving door syndrome*), ei kuitenkaan vaikuta olevan virallisesti määritelty käsite. Se on kuitenkin käsite, jota käytetään alalla niin ammattilaisten kesken (ks. esim. Leino-Holm 2019), kuin osittain myös virallisemmissakin asiayhteyksissä esimerkiksi julkaisuissa (ks. esim. Becker 2015, 24; Juhila 2018) ja jonka kaikki tuntuvat vain tietävän tällä alalla (Karjalainen 2010, 145). Sen vuoksi olen päätnyt käyttämään kyseistä termiä rinnakkain asunnottomuuden uusiutumisen käsitteen kanssa tässä työssäni.

Suomessa on ollut kunnianhimoinen tavoite paneutua asunnottomuuden kysymyksiin jo erityisesti vuodesta 2008 alkaen. Tällöin alkoi vuosina 2008–2011 toiminut pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma PAAVO I, jonka tavoitteena oli puolittaa pitkäaikaisasunnottomuus Suomessa. Toisen ohjelmakauden, PAAVO II:n, tavoitteena oli poistaa pitkäaikaisasunnottomuus vuosina 2012–2015. (Kaakinen 2013, 15.) Vuosina 2016–2019 puolestaan toimi AUNE-toimenpideohjelma, joka keskittyi asunnottomuuden sekä asunnottomuuden uusiutumisen ennaltaehkäisyyn (Pitkänen ym. 2019, 11–12).

Niin edellisillä hallituksilla kuin nykyiselläkin on ollut siis ollut selkeät tavoitteet asunnottomuuden kysymyksiin liittyen. Nykyisen Sanna Marinin hallituksen tavoitteena on puolestaan puolittaa asunnottomuus vuoteen 2023 mennessä ja poistaa asunnottomuus kokonaan kahden hallituskauden aikana, eli vuoteen 2027 mennessä. Marinin hallituksen tavoitteena on pitää kiinni toimivaksi todetusta Asunto ensin -periaatteesta. (Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 2019, 55.) Helsingin kaupunki on ottanut tätäkin kunnianhimoisemman tavoitteen. Helsingin kaupunginvaltuusto on vuosien 2021–2025 kaupunkistrategiassaan ottanut tavoitteekseen poistaa asunnottomuus vuoteen 2025 mennessä, eli nykyisen valtuustokauden aikana (Kasvun paikka 2021, 42). Tosiasiallisesti nykyisellä vauhdilla asunnottomuus tulee kuitenkin poistumaan vasta vuoteen 2036 mennessä (Kaakinen 2021), joten selkeästi nykyistä kunnianhimoisempia toimia täytyy vielä tehdä.

Mikäli asunnottomuus aidosti halutaan poistaa niin Helsingistä kuin koko Suomestakin, on meidän paneuduttava myös tähän pieneen ja marginaaliseen asunnottomien erityisryhmään, joiden asunnottomuus uusiutuu nykyisistä keinoista huolimatta. Pitkäaikaisasunnottomia on tärkeää tutkia jo pelkästään inhimillisten syiden perusteella, sillä asunnon tulisi olla jokaisen ihmisen perusoikeus. Aihetta voidaan myös perustella taloudellisten syiden valossa, sillä on selvää, että nämä asiakkaat käyttävät monia yhteiskuntamme palveluita samanaikaisesti sekä luovat lisäkustannuksia sosiaali- ja terveystalouteen. Heidän lopullinen kiinnittymisensä tuettuun asumiseen vähentääkin muiden sosiaali- ja terveystalouden päällekkäistä käyttämistä, sekä ennaltaehkäisee muita sosiaalisia ongelmia. (Sillanpää 2013, 29.) Tällöin myöskään asunnottomien erityispalveluissa ei jouduttaisi käyttämään alati suuria työtuntimääriä heidän palvelutarpeensa ja muiden sosiaalipalveluidensa järjestämiseksi. Kun asuttaminen tuettuun asumiseen onnistuisi kerralla, välttyttäisiin saman asiakkaan kohdalla samojen asioiden tekemisestä uudestaan. Tällöin voitaisiin sen sijaan keskittyä haittoja vähentävään, ennaltaehkäisevään ja kuntouttavaan työhön, kun koti perustarpeena olisi jo tyydytetty.

Jonotusaika tuettuun asumiseen Helsingissä voi olla jopa kolme vuotta, asumisyksiköstä riippuen (ks. esim. Sunikka 2018, 198). Uskon, että monen vuoden jonottamisen aikana asiakkaiden elämäntilanteet ovat voineet muuttua ensimmäisestä palvelutarpeenarviosta niin paljon, että heille myöhemmin osoitettu tuetun asumisen yksikkö voi olla heidän nykyisiin tuen tarpeisiinsa nähden väärä. Tällöin riski asumisen epäonnistumiseen voi kasvaa. Sen vuoksi on hukkaan heitettyjä resursseja, että asiakkaat, jotka pitkän jonotuksen

jälkeen vihdoin saavat asunnon, lentävät sieltä ulos takaisin kadulle asumisen epäonnistumisen vuoksi. Voidaankin pohtia, että ruokkiiko järjestelmä itsessään ilmiötä, jossa ihmisten asuttaminen pysyvään asumiseen epäonnistuu?

Sanna Sunikka (2016) on tehnyt sosiaalityön lisensiaatin tutkimuksen Hietaniemenkadun palvelukeskukseen. Työssään hän tutki asunnottomien asumispolkuja analysoimalla asiakastietojärjestelmästä saatua tietoa (Sunikka 2016). Sunikan (2016) lisensiaatin tutkimuksen lisäksi, Hietaniemenkadun palvelukeskuksen entinen sosiaalityöntekijä Tommi Tolmunen (2018) on pro gradu -tutkielmassaan tutkinut pitkäaikaisesti ja toistuvasti Hietaniemenkadun palvelukeskuksessa yöpyneiden asunnottomuuspolkuja analysoimalla asiakastietojärjestelmän kirjauksia.

Ammattilaisten kirjauksia asiakastietojärjestelmistä analysoimalla on siis tehty jo kaksi tutkimusta Helsingin asunnottomien asunnottomuuspolkuihin liittyen. Moninaisen tiedontuotannon vuoksi on mielestäni tärkeää tutkia aihetta myös asunnottomien omista kokemuksista käsin. Tämän vuoksi haastattelututkimus asunnottomien keskuudessa on perusteltua. On tärkeää, että työntekijöiden näkemysten lisäksi kiinnitämme huomiota myös palveluiden käyttäjiin ja heidän näkemyksiinsä. On tärkeää kuulla heidän ajatuksiaan heihin liittyvistä asioista, jotta voimme löytää uudenlaisia näkökulmia palveluiden kehittämiseen. Kyseessä on myös ihmisryhmä, jolla ei ole yhtä paljon valtaa ja ääntä yhteiskunnassamme, joten tämän tutkimuksen avulla haluan tarjota areenan heidän kokemuksilleen. Tätä kuulluksi tulemisen tavoitetta tukee myös tutkielmani läpi kulkeva rakenteellisen sosiaalityön teoreettinen viitekehys. Haluan kohdistaa katseen yksilöstä rakenteisiin, mutta toisaalta samalla haluten kuulla, mitä näillä yksilöillä on sanottavaa rakenteista. Loppujen lopuksi tavoitteenani ei ole siis, tutkimuksen luonteen vuoksi luoda täyttä ymmärrystä tästä hyvin moninaisesta ilmiöstä, vaan luoda katsaus näiden tutkielman muutaman haastateltavan kokemusmaailmaan. Haluan tällä tutkielmallani antaa pitkäaikaisasunnottomien ajatuksille areenan ja viedä heidän tuottamansa tiedon eteenpäin asioista päättäville ihmisille, jotta tätä marginalisoitua ryhmää kuultaisiin asioista päätettäessä.

Työni etenee siten, että seuraavassa luvussa taustoitan tämän tutkielmani kannalta olennaisia käsitteitä ja teorioita. Aloitan käsittelyn perehtymällä työni läpi kulkevaan ja ajatustani hyvin ohjaavaan rakenteellisen sosiaalityön teoreettiseen viitekehukseen. Siitä etenen tarkastelemaan tarkemmin asunnottomuutta ja pitkäaikaisasunnottomuutta ilmiöinä. Luvun lopussa avaan tarkemmin vielä Asunto ensin -periaatetta, jonka ymmärrän

yhdeksi rakenteellisen sosiaalityön antamaksi ratkaisuksi ja lähtökohdaksi asunnottomien parissa tehtävälle sosiaalityölle.

Luvussa kolme avaan tutkielmani metodologisia lähtökohtia. Alkuun kerron tarkemmin työni tutkimustehtävästä, eli taustoitan tarkemmin mitä tutkin ja miksi, sekä miten esimerkiksi fenomenologis-hermeneuttinen ajattelutapa näkyy siinä, miten työtäni lähestyn ja ymmärrän. Siitä etenen taustoittamaan ja avaamaan tutkielmani aineiston keruutapaa ja prosessia. Tämän jälkeen kerron lisää aineistoni analyysitavasta, eli sisällönanalyysistä. Kolmannen luvun päättää pohdintani tutkielmani kannalta olennaisimmista tutkimuseettisistä kysymyksistä, sekä omasta roolistani tutkijana tässä tutkimusprosessissa. Roolini on väistämättä värittänyt työhistoriani vuoksi, joten sen avaaminen on ensiarvoisen tärkeää tutkielmani kannalta.

Luvusta neljä alkavat tutkielmani empiiriset luvut, joissa ääneen pääsevät eritoten haastattelemani pitkäaikaisasunnottomat. Pyrin empiiristen lukujen avulla vastaamaan luvussa 3.1. asettamaani tutkimustehtävään. Ensimmäinen empiirinen luku 4 keskittyy elämään asunnottomuuden pyöröovessa sisältäen asunnottomuuden uusiutumisen syyt ja pitkän jonotusajan vaikutukset asunnottomat elämään. Jälkimmäinen empiirinen luku 5 haluaa puolestaan pysäyttää asunnottomuuden pyöröoven ja siten siinä käsitellään asumisyksiköitä loppuelämän koteina ja tuen tarpeiden huomioimista. Empiiristen lukujen jälkeen, luvussa kuusi, kiteytän vielä tuloksia ja avaan tarkemmin omia näkemyksiäni tutkimuksestani sekä esitän ideoita jatkotutkimukselle. Työn lopussa ovat lähteet sekä liitteinä informoitu suostumus haastateltaville ja haastattelutilanteissa käyttämäni teema-haastattelurunko.

Kiteytetysti tämän pro gradu -tutkielmani avulla pyrin tuomaan pitkäaikaisasunnottomien ääntä kuuluviin tilanteessa, joka on väistämättä hankala niin heille itselleen kuin yhteiskunnallekin ratkaista. Heidän moninaiset tuen tarpeensa eivät selkeästi tule kohdatuksi nykyisessä järjestelmässä, jossa asunnottomuuden uusiutuminen on yllättävänkin yleistä tuetusta asumisesta (ks. esim. Tamminen 2021), unohtamatta pitkien jonotusaikojen mahdollisia vaikutuksia heidän elämäänsä. Suomi on sitoutunut poistamaan asunnottomuuden, joten moninaisen tiedon tuottaminen on arvokasta tavoitteen saavuttamiseksi.

2 TUTKIELMAN KÄSITTEELLINEN JA TEOREETTINEN TAUSTOITUS

2.1 Rakenteellinen sosiaalityö

Sosiaalityössä on pitkään ollut valloilla vahva yksilökohtaisuus, jolloin työskentely tapahtuu lähinnä asiakkaan elinympäristössä. Yksilökohtaisuutta vastaan ylti kritiikki 1980-luvulla ja puhe sosiaalityön rakenteellisesta ulottuvuudesta alkoi yleistyä. Tällöin nähtiin, että vain asiakkaiden ongelmiin paikantuva työ on ikään kuin jonkinlaista yhteiskunnallisten ongelmien paikkailua, jossa ei tarpeeksi huomioida ja puututa näiden yksilöiden ongelmien taustalla vaikuttaviin yhteiskunnallisiin syihin. Kriitikoiden mielestä sosiaalisia ongelmia täytyi yksilöiden ongelmien ohella alkaa tarkastella myös niiden taloudellisista ja yhteiskunnallisista yhteyksistä käsin. Rakenteellinen sosiaalityö nähtiin vastaukseksi sosiaalisten ongelmien ennaltaehkäisyyn, sillä sen avulla pyritään vaikuttamaan ja muuttamaan yhteiskunnan rakenteissa vallitsevia epäkohtia sekä syrjiviä rakenteita. (Heinonen 2014, 40.)

Yhä tänäkin päivänä sosiaalityö ymmärretään pitkälti yksilökohtaisena toimintana, joka on itsessään paradoksaalista sosiaalityön asiakasmäärien kasvaessa. Vaikka asiakastilanteissa yksilön tilanteen jäsentäminen ja oikeanmukaisten palveluiden kohdentaminen on tärkeää, on myös olennaista nähdä yksittäistä asiakasta pidemmälle rakenteisiin. Nimitäin pelkkä yksilökohtainen työ ei ole yksin sosiaalisesti kestävä, sillä rakenteellinen on aina mukana yksilössä. (Pohjola 2011, 208, 214.) Vaikka toisinaan yksilöt ja rakenteet on nähty toistensa vastakohtina, ovat ne tosiasiallisesti kuitenkin kietoutuneet toisiinsa; yksilöt toimivat rakenteissa ja rakenteet puolestaan vaikuttavat yksilöihin. (Pohjola ym. 2014, 284.) Ihmiset ovat sosiaalisia ja elävät osana yhteisöjä, eivätkä he siten voi olla koskaan täysin vapaita yhteiskunnan rakenteista. Nämä rakenteet muun muassa luovat ihmisille odotuksia, sääntöjä, rajoja ja esteitä, jolloin niistä irtaantuminen on mahdotonta. (Mullaly & Dupré 2019, 234.)

Sosiaalityössä on tärkeää ymmärtää mitä näiden rakenteiden luomat odotukset, säännöt, rajat ja esteet tarkoittavat sorrettujen ihmisten elämässä. Sosiaalityössä tulee ymmärtää sorron luonne, syyt, lähteet, dynamiikka ja vaikutukset, jotka tulevat valtaa pitävien ryhmien eduista käsin. Sortoa tapahtuu, koska se hyödyttää vallassa olevia ihmisiä. Sortoa tapahtuu kolmella toisistaan riippuvalla tasolla – henkilökohtaisella, kulttuurisella sekä rakenteellisella tai institutionaalisella tasolla. Henkilökohtaisella tasolla se näyttäytyy muun muassa ajatuksina, asenteellisuutena ja ennakkoluuloina tiettyjä ihmisryhmiä

kohtaan, jotka johtuvat usein stereotyyppioista. Kulttuurisella tasolla sorto näkyy siten, että on tietyt valtaväestön asettamat normit ja arvot, joiden mukaan pitäisi toimia ja käyttäytyä. Rakenteellisella ja institutionaalisella tasolla sorto näkyy tapoina, joilla sosiaaliset instituutiot, lait, politiikka, yhteiskunnalliset prosessit sekä käytännöt toimivat vallassa olevien ihmisten hyväksi ja samalla vähemmistöryhmien kustannuksella. Keskeistä on ymmärtää näiden tasojen välisiä suhteita sekä pyrkiä vaikuttamaan niihin. (Mullaly & Dupré 2019, 234–235, 246–247; ks. myös Pohjola ym. 2014, 283.) Sorron ja etuoikeuksien osoittaminen on tärkeää, mutta ei itsessään vielä riittävää. Tärkeää on myös haastaa vallitsevia rakenteiden luomia etuoikeuksia ja sorron muotoja. (Murray & Hick 2013, 119.)

Monet rakenteelliseen sosiaalityöhön vaikuttavat näkökulmat ovatkin nousseet eri vähemmistöryhmien kautta, koska sosiaalityö on yhteiskunnallista toimintaa, jota yhteiskunnalliset reunaehdot muovaavat. Rakenteista vapaata sosiaalityötä ei ole. Sosiaalityö pyrkii ihmisoikeuksien ja oikeudenmukaisuuden toteutumiseen, sekä valtaistamaan ja osallistamaan ihmisiä heidän toimintaympäristöissään. Nämä sosiaalityön pyrkimykset ovat yhtäältä yksilön elämää muovaavia tekijöitä, mutta myös vahvasti poliittisia tavoitteita. Henkilökohtainen on poliittista, koska ihmisten elämät kietoutuvat välttämättä aina laajempiin yhteiskunnallisiin suhteisiin. (Pohjola 2014, 18–19; Pohjola ym. 2014, 288.)

Rakenteellisen sosiaalityön arvopohja on sosiaalityön yleisissä eettisissä periaatteissa. Ydinsanomana on edistää ihmisoikeuksia ja oikeudenmukaisuutta kaikissa eri sosiaalityön toiminnoissa sekä sen kaikilla eri tasoilla. (Pohjola ym. 2014, 287; Talentia 2017.) Rakenteellinen sosiaalityö paikantaa muutoksen ensisijaisesti sosiaaliseen järjestelmään, eikä sen asiakkaisiin. Rakenteellisen sosiaalityön tavoitteissa ja käytännön toiminnassa on nähtävissä tietynlainen kaksoissidos. Yhtäältä se pyrkii lievittämään nykyisen sosiaalisen järjestelmän negatiivisia vaikutuksia asiakkaisiin ja toisaalta se pyrkii muuttamaan vallitsevia olosuhteita sekä sosiaalisia rakenteita, jotka aiheuttavat näitä negatiivisia vaikutuksia ihmisten elämään. Eli työtä tehdään niin lyhyellä, kuin pitkälläkin aikavälillä monella eri tasolla niin, että keskiössä on vastuun kantaminen heikommassa asemassa olevista ihmisistä. (Mullaly & Dupré 2019, 229; ks. myös Pohjola 2011, 207.)

Rakenteellisessa sosiaalityössä on kysymys myös ihmisten osallisuuden mahdollistamisesta, sillä yhteiskuntamme rakenteet ja järjestelmät ovat kuitenkin olemassa ihmisiä varten ja heidän turvakseen. Keskeistä onkin silloin pohtia, miten parhaiten pystymme mobilisoimaan kattavan palvelujärjestelmämme ihmisten elämisen tueksi. Tällöin tulee huo-

lehtia siitä, että kaikilla ihmisillä on mahdollisuus vaikuttaa päätöksentekoon ja olla mukana yhteiskunnallisissa prosesseissa. Sosiaalityöllä on täten vastuu huolehtia heikoimmassa asemassa olevien kansalaisten osallisuuden mahdollistamisesta, sekä välittää heidän ääntään eteenpäin päätöksentekijöille. (Pohjola 2014, 20; Pohjola ym. 2014, 286; ks. myös Talentia 2017, 16.) Sosiaalityöntekijät toimivatkin paraatipaikalla, sillä työssään he saavat ensikäden kokemustietoa yhteiskuntamme eriarvoisuustekijöistä. Tätä näköalapaikkaa pitäisikin hyödyntää siihen, että myös muut toimijat näkisivät sosiaalityössä avautuvaa todellisuutta. Tältä näköalapaikalta tulisi myös pyrkiä vaikuttamaan ihmisten sosiaaliseen hyvinvointiin ja siten ongelmien poistamiseen. (Pohjola 2011, 215.)

Suomessa sosiaalityö on vahvasti kiinnittynyt julkisiin palveluihin. Tämä tarjoaa loistavan lähtökohdan rakenteelliselle työskentelylle, etenkin uudistuneen sosiaalihuoltolain myötä. (Pohjola 2014, 20.) Sosiaalihuoltolaki (30.12.2014/1301) koki muutoksen vuonna 2014, jolloin sen seitsemänneksi pykäläksi lisättiin myös kohta rakenteellisesta sosiaalityöstä. Kyseisellä pykälällä on haluttu huolehtia siitä, että sosiaalista hyvinvointia ja sosiaalisia ongelmia koskeva tieto välittyy sekä alan ammattilaisten asiantuntemus tulee hyödynnetyksi kansalaisten hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä. Sosiaalihuoltolain mukaan rakenteelliseen sosiaalityöhön kuuluu:

- 1) sosiaalihuollon asiakastyöhön perustuvan tiedon tuottaminen asiakkaiden tarpeista ja niiden yhteiskunnallisista yhteyksistä sekä tarpeisiin vastaavien sosiaalipalvelujen ja muun sosiaalihuollon vaikutuksista;
- 2) tavoitteelliset toimet ja toimenpide-ehdotukset sosiaalisten ongelmien ehkäisemiseksi ja korjaamiseksi sekä kunnan asukkaiden asuin- ja toimintaympäristöjen kehittämiseksi;
- 3) sosiaalihuollon asiantuntemuksen tuominen osaksi kunnan muiden toimialojen suunnittelua sekä yhteistyö yksityisten palveluntuottajien ja järjestöjen kanssa paikallista sosiaalityötä sekä muuta palvelu- ja tukivalikoimaa kehittäen. (SHL.)

Uuden sosiaalihuoltolain myötä voidaan todeta, että rakenteellinen sosiaalityö paikantuu yhä olennaisemmaksi osaksi sosiaalityön tehtäväkentän ydintä sekä sen toimintaorientaatiota. Syvemmin tarkasteltuna siinä on kysymys kontekstualisuuteen sekä rakenteiden merkityksellisyyteen perustuvasta ajattelu- ja suhtautumistavasta sosiaalityöhön liittyvässä muutostyössä. Sen lisäksi rakenteellinen sosiaalityö on mahdollista jäsentää yhtenä

teoreettisena ymmärrystapana osana kriittisiä teorioita sekä eettisenä perustana. Eriarvoisuuden vähentäminen ja oikeudenmukaisuuden puolustaminen ovat päätavoitteita, eli niitä, joita yleisesti sosiaalityöltä myös odotetaan. (Pohjola 2014, 32–33; ks. myös Talentia 2017.) Kiteytetysti voidaankin todeta, että rakenteelliseen sosiaalityöhön kuuluu kriittikki epäoikeudenmukaista sosiaalista, poliittista ja taloudellista järjestelmää kohtaan. Se keskittyy teoriana ja työotteena valtasuhteisiin, etuoikeuksiin, sarron moninaisuuksiin, toimijuuteen, sosiaalisiin rakenteisiin sekä sosiaaliseen muutokseen. (Murray & Hick 2013, 111.)

Lopuksi, Anneli Pohjola (2011, 215–217) on jaotellut rakenteellisen sosiaalityön neljään tehtäväalueeseen: tietotyö-, strategia-, inkluusio- sekä oikeudenmukaisuustyöhön, joiden hän näkee limittyvän niin toisiinsa, kuin muihinkin sosiaalityön tehtäväalueisiin. Tietotyöhön kuuluu tiedon tuottaminen eri sosiaalialan kysymyksistä monipuolisesti, sekä sen levittäminen kansalaisille ja päättäjille. Strategiatyö perustuu tietotyön pohjaan, jonka avulla vaikutetaan esimerkiksi lainsäädäntöön sekä muiden palveluiden edistämiseen. Inkluusiotyössä yhteisöllisyyttä hyödynnetään tavoitteellisesti sosiaalisen hyvinvoinnin rakenteiden kehittämisessä, esimerkiksi osallisuuden edistämiseksi. Sosiaalinen oikeudenmukaisuustyö pyrkii arvokeskusteluun ja yhteiskunnallisen moraalin vahvistamiseen hyvinvointityössä ja yhteiskuntapolitiikassa, jotta ihmisoikeudet huomioitaisiin kaikessa yhteiskunnallisessa toiminnassa. (Pohjola 2011, 215–217.)

Oma työni paikantuu Pohjolan (2011, 215–217) jaottelussa tietotyöhön. Pysin tutkimuksellani saamaan lisää tietoa pitkäaikaisasunnottomien tilanteesta tuottamalla tietoa paikallisesti tieteellisenä tutkimuksena. Tietotyössä keskeistä on monipuolisen tietoperustan luominen rakenteellisen sosiaalityön tueksi. Tätä tietoperustaa pyrin tuottamaan sillä, että olen toteuttanut tämän tutkielman aineistonkeruun usein hyvinkin haastavana pidetyn kohderyhmän parissa. Tietoa Hietaniemenkadun palvelukeskuksen asunnottomien tilanteesta on tuotettu sosiaalialan ammattilaisten tiedosta käsin (Sunikka 2016; Tolmunen 2018), mutta ei vielä asiakkaita kohtaamalla. Jotta palveluita voidaan kehittää entisestään vastaamaan asiakasryhmän tarpeisiin ja siten saada palvelujärjestelmä valjastettua parhaiten heidän käyttöönsä, tulee tietoa tuottaa myös asiakkaiden näkökulmasta.

Tietotyö ei kuitenkaan itsessään riitä, vaan sen rinnalle tarvitaan myös julkisuustyötä, jotta tuotettu tieto välittyy kansalaisille ja päättäjille. Yhtäältä työni paikantuu myös sosiaaliseen oikeudenmukaisuustyöhön, sillä työssäni on havaittavissa arvokeskustelua. Millaisia arvoja yhteiskunnassa tällä hetkellä on ja toisaalta millaisia arvoja tarvittaisiin,

jotta asioita voitaisiin kehittää? Yhteiskunnan resurssit ovat rajallisia ja päättäjät joutuvat pohtimaan, mihin haluavat milloinkin resursseja kohdentaa. Tiedon tuottamisen avulla pyrin herättelemään keskustelua pitkäaikaisasunnottomien nykyisistä epäinhimillisistä oloista, joita yhteiskuntamme rakenteet ylläpitävät esimerkiksi hyvin pitkien tuetun asunon jonojen myötä.

2.2 Asunnottomuus ja Hietaniemenkadun palvelukeskus

Käytän tässä pro gradu -tutkielmassani vailla vakinaista asuntoa olevista henkilöistä käsitettä asunnoton, sekä ilmiöstä käsitettä asunnottomuus. Vaihtoehtoinen käytettävissä oleva käsitepari olisi myös koditon ja kodittomuus, mutta mielestäni ne kuvaavat termienä vahvemmin ihmisen omaa subjektiivista kokemusta kodista, eikä niitä niinkään voida määritellä ulkoapäin. Ihmisellä voi olla asunto, mutta hän voi silti subjektiivisesti kokea olevansa koditon. Näin tämän myös vahvasti työssäni Asunto ensin -asumisyksikön arjessa, kun osa asukkaista ei kokenut paikkaa kodikseen. He eivät kuitenkaan tilastollisesti enää kuuluneet asunnottomiin, vaikka he kokivatkin olevansa kodittomia. Asunto kuvaa fyysisen tarpeen täyttämistä, minkä vuoksi olen valinnut käsiteparin asunnoton ja asunnottomuus tähän tutkielmaani. (Ks. esim. Saari 2015, 22; Sunikka 2016, 5; Granfelt & Turunen 2021, 226.)

Asunnoton voi olla käsitteenä helposti leimaava ja yksinkertaistava. Käsitteen taakse kätkeytyy kuitenkin heterogeeninen joukko ihmisiä erilaisine taustoineen, tilanteineen ja elämäntarinoineen. Puhuttaessa asunnottomuudesta monelle tulee mieleen ensisijaisesti epäsiistiltä näyttävä päihdeongelmainen mies. (Immonen ym. 2019.) Näitä kadunkulkijoita saatetaan monesti ulkoapäin kauhistella ja tuijottaa. Heillä päivät usein kuluvatkin elämän perustarpeiden tyydyttämiseen, jolloin he eivät aina edes välttämättä huomaa ulkopuolisten ihmisten katseita. (Savonen 2021.)

Asunnoton voi kuitenkin olla myös joku muu kuin kadulla katseita keräävä päihdeongelmainen mies. Asunnottomia voivat olla niin korkeasti koulutettu lääkäri, tulipalossa kodin menettänyt perhe kuin toisaalta paperiton siirtolainenkin. Asunnottomien lisäksi nämä ihmiset ovat myös yksilöinä kaikkea muutakin kuin mitä tämä kapea sosiaalinen kategoria asunnottomasta antaa ymmärtää. He voivat olla vanhempia, sisaruksia, lapsia, työntekijöitä, opiskelijoita, vapaaehtoisia ja ystäviä. Mitä tahansa, mitä muutkin ihmiset asunnottomuus kategorian ulkopuolella voivat olla. (Ks. esim. Erkkilä 2017, 308; Immonen ym. 2019.)

Tässä tutkielmassa en kuitenkaan keskity paperittomiin, perheisiin tai asunnottomiin ilman sosiaalisen tuen tarpeita. Keskityn pitkäaikaisasunnottomiin, eli heihin, jotka voivat olla kadulla näkyviä päihdeongelmaisista miehiä, naisia tai muita. He voivat olla katseiden alla tai katseilta piilossa. He ovat ihmisiä, joilla on sosiaalisia ja terveydellisiä ongelmia. Ongelmia, joihin he tarvitsevat tukea lähes päivittäin ja siksi he jonottavat tuettua asunmista Helsingin kaupungilta. (Ks. esim. Erkkilä 2017, 308).

Myös tutkielmani kohderyhmä pitkäaikaisasunnottomat on heterogeeninen joukko. Olen työurani aikana havainnut, että hyvinkin erilaisista taustoista tulevat voivat päätyä esimerkiksi Hietaniemenkadun palvelukeskuksen asiakkaiksi. Vaikka monella asiakkaalla on taustallaan ylisukupolvista huono-osaisuutta ja päihdeiden käyttö on usein aloitettu jo hyvinkin nuorena, on asiakkaina toisinaan myös hyvistä lähtökohdista ponnistavia ihmisiä. Ihmisiä, joilla voi olla taustalla hyvä koulutus, hieno ura, omakotitalo ja aviopuoliso. Jossain kohtaa asiat ovat vain alkaneet mennä pois raiteiltaan, ja ihminen on päätenyt lopulta asunnottomaksi Hietaniemenkadun palvelukeskukseen.

Hietaniemenkadun palvelukeskus, josta minä ja haastattelemani henkilöt käytämme myös nimitystä ”Hietsu”, on helsinkiläisille asunnottomille suunnattu palvelukeskus. Hietsu on palvelukeskuksen asiakkaiden, työntekijöiden ja yhteistyökumppaneiden aktiivisessa käytössä oleva lempinimi palvelukeskukselle ja sitä on käytetty myös tutkimuksissa aiemmin (ks. esim. Sunikka 2016; Tolmunen 2018.), sen vuoksi käytän sitä myös rinnastusten palvelukeskuksen virallisen, pitkän nimen kanssa.

Hietsu on siis helsinkiläisille asunnottomille suunnattu matalan kynnyksen sosiaali-, terveys-, ravinto- ja hygieniapalveluja tarjoava palvelukeskus, joka on auki ympäri vuorokauden vuoden jokaisena päivänä. Palvelukeskuksen alakerrassa on yhteensä 60 päivystysmajoituspaikkaa, joista yhdeksän on varattu naisille ja loput miehille. Päivystysmajoituksessa nukutaan makuusaleissa, ja niihin kirjaututaan sisään aina yhdeksi yöksi kerrallaan. Hietsun palveluihin hakeutumiseen ei tarvita lähetettä ja palvelut ovat maksuttomia. (Sunikka 2016, 23; Helsingin kaupungin internetsivut 2021; ks. myös Kuusela 2022.)

Hietaniemenkadun palvelukeskuksen yläkerrassa järjestetään tilapäistä asumispalvelua, jonne jonotetaan alakerran asumispäivystyksestä sekä muista hätämajoituksista käsin. Yläkerroksissa huoneita on yhteensä 52, jotka on jaettu soluihin. Yksi soluista on naisille ja yksi esteetön, jonne majoittuu pääosin apuvälineitä käyttäviä miehiä. (Sunikka 2016, 23; Helsingin kaupungin internetsivut 2021; ks. myös Kuusela 2022.) Tilapäinen asuminen on monelle pitkäaikaisasunnottomalle hyvä paikka opetella asumisen taitoja, kuten

kodinholdollisia taitoja, henkilökohtaisen hygienian ylläpitoa sekä taloudellisten asioiden hoitoa, ohjaajien ja muun henkilökunnan avustuksella. Tilapäisestä asumisesta maksetaan omien tulojen mukaan määräytyvää asumispalvelumaksua. Sen maksamista seurataan ja tarvittaessa tuetaan tarvittavin keinoin. Tilapäisessä asumisessa saa olla asumisen sujuessa niin kauan, kunnes jatkoasuminen järjestyy. Palvelukeskuksen perustamisen aikoihin ajateltiin, että tilapäisessä asumisessa vietettäisiin enintään kolme kuukautta. Tosiasiallisesti jonot asumisyksiköihin voivat olla jopa kahden tai kolmen vuoden pituisia, jolloin tilapäisessä asumisessa vietetty aika voi pitkittyä. (Ks. esim. Sunikka 2016, 3, 48.)

Lisäksi Hietsussa toimii päivätoimintakeskus, jossa on saunomis- ja peseytymismahdollisuudet, mahdollisuus saada lahjoitusvaatteita sekä käyttää maksuttomia pesulapalveluita vaatteiden pesuun. Talossa yöpyville on maksuton aamiainen ja kaikille helsinkiläisille asunnottomille on päivittäin edullinen (1,10e) lounas sekä päivällinen. Arkisin talossa pääsee myös ilman ajanvarausta sairaanhoitajan, lääkärin, sosiaalihoitajan ja sosiaalityöntekijän vastaanotoille. Myös useat yhteistyökumppanit pitävät vastaanottoja Hietaniemenkadun palvelukeskuksessa, kuten päihdepoliklinikka, erityishoidon poliklinikka, erityisdiakonia ja jalkaterapeutti. (Helsingin kaupungin internetsivut 2021.) Sosiaalihoitajat auttavat pääsääntöisesti asumispäivystyksen asiakkaita hoitamaan asioitaan, mutta heidän sosiaalityönsä asiakkuus kuuluu virallisesti alueen tai asumisen tuen sosiaalityöhön. Tilapäisessä asumisessa asuvien asiakkaiden sosiaalityö on taasen Hietsun omilla sosiaalityöntekijöillä.

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen (myöhemmin ARA) määritelmän mukaan asunnottomia ovat ilman omaa asuntoa elävät ihmiset ja jotka elävät: 1. ulkona, porrashuoneissa, ns. ensisuojuissa, 2. asuntoloissa tai majoitusliikkeissä, 3. huoltokotityyppisissä asumispalveluyksiköissä, kuntouttavissa yksiköissä, sairaaloissa tai muissa laitoksissa ja 4. tilapäisesti tuttavien ja sukulaisten luona asunnon puutteen vuoksi. (ARA 2022, 26.) Hietaniemenkadun palvelukeskuksen asiakkaat luetaan kuuluvaksi kahteen ensimmäiseen ryhmään – alakerran asumispäivystyksessä yöpyvät ensimmäiseen, ja yläkerrosten tilapäisessä asumisessa majoittuvat toiseen ryhmään.

Euroopan asunnottomuustoimijoiden kattojärjestö FEANTSA on luonut asunnottomuuden määrittämistä varten ETHOS-luokituksen, jossa on 13 eri asunnottomuustyyppiä, jotka jaetaan neljään pääkategoriaan: katuasunnottomiin, asunnottomiin, asunnottomuusuhan alaisiin ja puutteellisiin asuinolosuhteisiin. Katuasunnottomiin lukeutuvat kadulla ja ensisuojuissa nukkuvat henkilöt. Asunnottomiin puolestaan lukeutuvat asumispal-

veluita käyttävät, turvakodeissa ja maahanmuuttajien majoituksissa asuvat, laitoksista vapautuvat sekä pitkäaikaista tukea saavat asunnottomat. Asunnottomuusuhan alla olevat henkilöt puolestaan asuvat epävarmoissa asuinolosuhteissa tai ovat häätö- tai väkivallan uhan alla eläviä ihmisiä. Puutteellisiin asuinolosuhteisiin lukeutuvat ihmiset elävät tilapäisissä, epätyypillisissä tai asuinkelvottomissa rakennuksissa, tai elävät äärimmäisen ahtaissa tiloissa. (FEANTSA n.d.) Luokittelun tavoitteena on yhdenmukaistaa asunnottomuuden luokittelua Euroopan tasolla, mutta haastetta tälle luo asunnottomuuden näyttäytyminen eri tavoin eri puolilla Eurooppaa. Esimerkiksi Etelä-Euroopassa on laittomia siirtolaisia muuta Eurooppaa enemmän. (Suonio & Kuikka 2012, 225.) Toisaalta taas Suomen asunnottomien tilastoissa paperittomien määrää ei edes huomioida, vaikka he yhtäältä ovat myös asunnottomia (Karppinen 2020, 34).

Toisin sanoen asunnottomuutta tutkitaan ja tilastoidaan eri tavoin ympäri maailmaa, jolloin voidaan olettaa, etteivät nämä tilastot ole keskenään täysin vertailukelpoisia. Suomessa ARA tilastoi asunnottomien lukumäärän aina vuosittain marraskuun 15. päivä. Tämä luku kertoo vain kyseisenä päivänä olevien asunnottomien lukumäärän, eikä siten anna kuvaa koko totuudesta. Viimeisimpien, marraskuussa 2021 otettujen asunnottomuustilastojen mukaan Suomessa on 3 948 asunnottomaa, joista noin kolmasosa on helsinkiläisiä ja lähes puolet pääkaupunkiseutulaisia. Valtakunnallisesti eniten asunnottomia on suhteellisesti Helsingissä, jossa 1 000 ihmistä kohden on 2,2 asunnottomaa. Vastaavasti Suomen isoista kaupungeista Oulussa on pienin suhdeluku sen ollen vain 0,5 asunnottomaa 1 000 kuntalaista kohden. (ARA 2022.)

Koska ARA tilastoi asunnottomat vain yhden päivän ajalta, voi tämä tapa hämärtää kuvaa asunnottomuusilmiön laajuudesta. Myöskään kaikki Suomen kunnat eivät vastaa ARAn tietopyyntöön sekä kuntien tiedonhankintamenetelmät ja arviointiperusteet vaihtelevat. (ARA 2022, 3.) Lisäksi esimerkiksi Helsingin asunnottomuusluvut eivät ole vuosittain vertailukelpoisia, sillä Helsinki muutti tilastointitapaansa vuonna 2018 (Tamminen 2021). Myös Juho Saari (2015, 154–158) kritisoi suomalaista asunnottomuustilastointia siitä, että asunnottomaksi rekisteröityminen edellyttää palvelujärjestelmän ja asiakkaan kohtaamista. Huomasin saman ilmiön myös omassa työssäni Hietaniemenkadun palvelukeskuksessa, sillä toisinaan vastaanotolle saattoi hakeutua ihminen, joka kertoi olleensa vuosia asunnon, mutta hänen asunnottomuudestaan ei ollut tietoa entuudestaan.

Nimittäin valtaosa, lähes kaksi kolmasosaa asunnottomista oleskelee tilapäisesti sukulaisen tai tuttavien luona, eivätkä he siten näy Hietaniemenkadun palvelukeskuksen arjessa ja asunnottomien parissa tehtävässä sosiaalityössä. Nämä lähes 2/3 asunnottomista ovat

sellaisia, jotka eivät tarvitse suurta tukea vaan ennemminkin kohtuuhintaista asuntoja. Loppukolmannes on pitkäaikaisasunnottomia ja erityistä tukea tarvitsevia ihmisiä, joiden kohdalla puhutaan eriarvoisuudesta ja palveluntarpeista. Asunnottomuus on saatu roimasti laskuun esimerkiksi 1980-luvun puolivälistä, jolloin asunnottomia oli yli 18 000. (Tamminen 2021; ARA 2022.) Toisaalta voidaan kuitenkin pohtia, että onko vain se helppo osa asunnottomuudesta saatu hoidettua ja onko pian jäljellä vain asunnottomien ”kova ydin”, eli pitkäaikaisasunnottomat (Nimi Ovessa 2007, 6)

Nykyisin asunnottomuus nähdään yksilöllisten ja rakenteellisten tekijöiden vuorovaikutuksessa syntyväksi ilmiöksi, jonka syyt löytyvät ensisijaisesti eriarvoisuudesta, köyhyydestä ja asuntopolitiikan puutteista (Granfelt ym. 2015). Asunnottomuuden riski kasvaa, mikäli henkilöllä on vähemmän henkilökohtaista kapasiteettia, esimerkiksi resilienssiä, selviytymistaitoja tai taloudellisia resursseja. Tämä voi näkyä muun muassa epäedullisena työmarkkina-asemana, sairautena, vammaana, matalana koulutustasona, huonona lapsuutena, mielen sairautena, rikollisuutena tai päihdeongelmana, eli melkein minkälaisena sellaisena asiana vain, joka rajoittaa ihmisen kykyä toimia vapaassa markkinataloudessa. (Pleace 2016, 21.) Elämän varrella kohdatut vaikeudet voivat kehittää psykososiaalista haavoittuvuutta ja altistaa syrjäytymiselle sekä sen äärimmäiselle muodolle, eli pitkäaikaisasunnottomuudelle. (Granfelt ym. 2015.)

Pitkäaikaisasunnottomuudessa korostuu tarve apuun ja hoitoon, eikä siinä korostu niinkään asunnottomuuden ajallinen kesto. Pitkäaikaisasunnottomalla nähdään olevan asumista olennaisesti vaikeuttava sosiaalinen ja/tai terveydellinen ongelma. Asunnottomuus on pitkittynyt tai uhkaa pitkittyä tavallisten asumisratkaisujen toimimattomuuden ja tukipalvelujen puuttumisen takia. (ARA 2022, 3; ks. myös Sunikka 2016, 7.) Pitkäaikaisasunnottomat kuuluvat sosiaalihuoltolain 3 §:n erityistä tukea tarvitseviin henkilöihin, joilla on erityisiä vaikeuksia hakea ja saada tarvitsemiaan sosiaali- ja terveystaloudellisia kognitiivisen tai psyykkisen vamman tai sairauden, päihteiden käytön, usean yhtäaikaisen tuen tarpeen tai muun vastaavan syyn vuoksi (SHL). Pitkäaikaisasunnottomuuden riskejä ovat muun muassa päihde- ja mielenterveysongelmat, neurologiset vammat, rikollisuus, velkaantuminen, vankilasta vapautuminen sekä taipumus väkivaltaisuuksiin (Nimi Ovessa 2007, 6).

Mari Suonion ja Ulla Kuikan (2012) tutkimuksessa päihteet, rikollisuus, mielenterveysongelmat ja yhteiskuntaan kiinnittymättömyys vaikuttavat asunnottomuuteen ajautumisessa. Usein asunnottomuuden taustalla voi vaikuttaa myös esimerkiksi avioero tai muu

ihmissuhteen päätyminen, toiselle paikkakunnalle muuttaminen, taloudellisen tilanteen romahtaminen tai muu yleinen asumisen taitojen puute. Usein asunnottomaksi joutumista edellyttää asunnon irtisanominen tai häätö, jotka usein vaikeuttavat asunnon saamista jatkossa. Nuorten asunnottomuutta edeltää usein myös runsas päihteiden käyttö. Samaiseen tutkimukseen haastatellut asunnottomat kokivat usein yhteiskunnan tarjoaman taloudellisen tuen riittäväksi, mutta silti heitä kaikkia yhdisti taloudellinen huono-osaisuus. (Suonio & Kuikka 2012, 232, 238.)

Sunikka (2016) tutki Hietaniemenkadun palvelukeskuksessa yöpyneiden asunnottomuuspolkuja analysoimalla asiakastietojärjestelmän kirjauksia. Tutkimuksessaan hän löysi neljä erilaista asunnottomuuspolkua. Ensimmäinen on asuntoväestön polku, jonka mukaan 80 prosenttia asiakkaista siirtyi tarkastelujakson aikana pysyvään asumiseen. Puolestaan noin 12 prosenttia muodosti asunnottomuuden polun, eli he eivät päätyneet asuntoväestöön tarkastelujakson aikana lainkaan. Pääasiallisia syitä asunnottomuuden pitkitymiseen oli monia, mutta yhtenä pääsyyinä voidaan mainita se, että heitä ei tavoitettu. Koska asiakkaita oli vaikea tavoittaa, heille ei pystytty tekemään tuetun asumisen palvelutarpeen arviota ja siten saada heille jonotuspaikkaa asumisyksikköön. Tavoitettavuutta heikentää tavallisesti päihdekierre, yhteystietojen puute, sosiaalietuuksien ulkopuolella oleminen ja eri palveluissa kiertäminen. Yksi Sunikan löytämä polku oli kuoleman polku. Noin viidennes asiakkaista menehtyi ennen asunnon saamista ja osa asunnon saatuaan. (Mt., 93–97.)

Näiden kolmen asunnottomuuspolun lisäksi Sunikka (2016) löysi edestakaisen liikkeen polun, johon oma tutkielmani tulee kohdistumaan. Kyseiseen polkuun lukeutuvat siis niin sanotut pyöröoviasiakkaat, eli asiakkaat, joiden asunnottomuus uusiutuu. Sunikan (2016) tutkimuksessa viidennes tutkituista menetti saamansa asunnon tarkastelujakson aikana. Yleisin syy asunnottomuuden uusiutumiselle oli häiritsevä elämä, joka ilmeni muun muassa tavaroiden rikkomisena, väkivaltaisuuksina, vieraiden tuomisena, epäsiisteytenä ja tulipalon aiheuttamisena. Taustalla oli usein päihteet ja joskus myös mielenterveysongelmat. Hietaniemenkadun palvelukeskuksen arjessa kohdataan lähes päivittäin näitä paluumuuttajia, pyöröoviasiakkaita, joiden asuminen ei olekaan onnistunut alkuperäisen suunnitelman mukaisesti. (Sunikka 2016, 3, 95.) Havaintoni mukaan henkilökunnan keskuudessa olikin muodostunut jo tietynlainen uskomus näistä paluumuuttajista. Uskottiin, että jos mainitsee vanhan asiakkaan nimen, hän palaa pian takaisin Hietaniemenkadun palvelukeskuksen palveluihin. Siksi leikitellen henkilökunnan keskuudessa kiellettiin mainitsemasta vanhojen asiakkaiden nimiä, jotta he eivät olisi pian taas oven takana.

2.3 Tuettu asuminen Asunto ensin -periaatteella

Suomen perustuslain (11.6.1999/731) 19 §:ssä todetaan, että julkisen vallan tehtävä on edistää jokaisen oikeutta asuntoon ja tukea asumisen omatoimista järjestämistä. Laki itsessään ei luo subjektiivista oikeutta asuntoon, mutta perustuslaki kuitenkin tunnustaa asunnon tarpeellisuuden tietynlaisena perusoikeutena, jonka saamista julkisen vallan tulee edistää. Asunnon, jonka oven voi itse sulkea ja avata kenelle haluaa. Paikan, joka suojaa Suomen kylmältä talvelta. Siksi Asunto ensin -malli on osaltaan tärkeä, sillä sen voidaan nähdä olevan linjassa perustuslain julkiselle vallalle luoman asunnonedistämismallin kanssa. (Ks. esim. Konttinen & Perälä 2020, 94.)

Kaikilla ei ole edellytyksiä asua täysin itsenäisesti, jolloin yhteiskunnan tulee osata järjestää oikeanlaiset palvelut niitä tarvitseville. Sosiaalihuoltolain (30.12.2014/1301) 21 §:n mukaan tuettua asumista tulisi järjestää henkilöille, jotka tarvitsevat tukea itsenäiseen asumiseen tai itsenäiseen asumiseen siirtymisessä. Asumista tuetaan tällöin sosiaaliohjauksella ja muilla sosiaalipalveluilla. Asumispalveluja toteutettaessa tulisi huolehtia, että asiakkaiden yksityisyyttä ja oikeutta osallistumiseen kunnioitetaan sekä hän saa tarvittavat kuntoutus- ja terveydenhuollon palvelut. (SHL.)

Asumispalveluita on erilaisia ja niitä tarjotaan asiakkaan tuen tarpeiden mukaisesti, mutta tässä tutkielmassa keskityn vain asumispalveluiden tuetun asumisen muotoon. Olen rajannut muut asumispalvelut tutkielman ulkopuolelle, sillä nimenomaisesti tuettu asuminen on yleisin jatkoasumisen muoto, johon Hietaniemenkadun palvelukeskuksen asiakkaat muuttavat (ks. esim. Sunikka 2016, 93). Tuettua asumista järjestetään Helsingissä pääosin Asunto ensin -periaatteen mukaisesti ja siitä on tullut niin Helsingissä kuin valtakunnallisestikin perusta, jonka varaan asunnottomien palvelut rakentuvat ja jonka avulla asunnottomuutta pyritään vähentämään. Asunto ensin -mallia voidaan tarkastella monesta eri suunnasta. Se voidaan nähdä niin filosofisena ajatuksena sen keskeisistä periaatteista, työotteena asunnottomien parissa tehtävälle työlle kuin palvelumallina asunnottomien palveluille. Eritoten Suomessa Asunto ensin -malli nähdään kuitenkin systeeminä, eli kokonaisuutena; palvelujärjestelmänä ja kansallisena politiikkana, jossa painotus on siirtynyt tilapäisestä asumisesta pysyvään vuokrasuhdeperusteiseen Asunto ensin -mallin mukaiseen asumiseen. Asunto ensin -malli läpäisee koko suomalaista asunnottomuustyöskentelyä ja on ensimmäistä kertaa mukana Suomen hallituksen hallitusohjelmassakin. (Kaakinen 2021.)

Jotta helsinkiläinen asunnoton pääsee muuttamaan Asunto ensin -periaatteella toimivaan tuettuun asumiseen, tulee hänen tilanteensa ensin arvioida. Tämä arvio tehdään Helsingin kaupungin sosiaalipalveluiden alaisuudessa toimivassa Asumisen tuessa, jota kutsutaan myös lyhyemmin nimellä Astu. Astu vastaa täysi-ikäisten asunnottomien (yksinelävät ja lapsettomat pariskunnat) asumispalveluiden järjestämisestä. Asumisen tuen alaisuuteen kuuluvat sijoitus- ja arviointityö, tuetun asumisen sosiaalipalvelut sekä Hietaniemenkadun palvelukeskus. (Helsingin kaupungin internetsivut 2020.)

Kun helsinkiläinen asunnoton ottaa yhteyttä Asumisen tukeen, tehdään ensin alkukartoitus, jonka avulla selvitetään, onko kyseisellä henkilöllä tuen tarpeita asumiseen liittyen. Jos henkilöllä ei ole tuen tarpeita tai hänen kotikuntansa on muu kuin Helsinki, hänet ohjataan muiden palveluiden piiriin. Jos henkilö on helsinkiläinen ja tarvitsee tukea asumiseensa, tekevät sosiaalityöntekijät Astussa palveluntarpeen arvion asiakkaan nykyisestä tilanteesta. Palveluntarpeen arvio tehdään kasvokkain ja hakijan antamien sekä myös asiakastietojärjestelmästä saatujen tietojen perusteella. Palveluntarpeen arvioon kerätään tietoa muun muassa henkilön taloudellisesta tilanteesta, työmarkkinatilanteesta, koulutuksesta, terveydentilasta, toimintakyvystä, päihteidenkäytöstä, perhesuhteista ja henkilön omista toiveista asumisen suhteen. Arvion avulla pyritään muodostamaan kokonaisvaltainen kuvaus hakijan tilanteesta. (Saari 2015, 175–178.)

Kun palveluntarpeen arvio on valmis, vie sosiaalityöntekijä asiakkaan tilanteen sosiaalityöntekijöistä koostuvaan SAS-työryhmään (Selvitys, Arviointi, Sijoitus), joka päättää asiakkaan tuen tarpeen tason ja jonotuspaikan. Hakija saa kokouksen antamasta tasopäätöksestä sosiaalihuoltolain mukaisen kirjallisen päätöksen, joka on valituskelpoinen. Tasopäätöksiä ovat tukiasuminen, tuettu asuminen ja palveluasuminen, mutta näistä keskityn vain tuettuun asumiseen. Asunto ensin -periaatteella toimivaa tuettua asumista voi saada järjestön pienasuntoon (eli myös niin sanottu hajasijoitettu asuminen normaalissa asuntokannassa) tai asumisyksiköihin, joissa on henkilökuntaa paikan päällä. Tuettua asumista kaupunki hankkii pääosin ostopalveluna eri palveluntuottajilta, kuten Helsingin Diakonissalaitoksen Hoiva Oy:ltä, Pelastusarmeijalta ja Sininauha Oy:lta. Kaupungilla on myös yksi oma tuetun asumisen asumisyksikkö Vanhalla Viertotiellä. Jos asunto voidaan osoittaa, tekevät asumisyksikkö ja hakija kirjallisen vuokrasopimuksen. Pysyvä vuokrasopimus onkin yksi Asunto ensin -mallin periaatteista. (Helsingin kaupungin internetsivut n.d.; Saari 2015, 180; Granfelt & Turunen 2021, 224.)

Asunto ensin -periaatteella tarkoitetaan sitä, että terveydellisten ja sosiaalisten ongelmien ratkaiseminen ei saa olla edellytyksenä asunnon järjestymiselle. Asunto on edellytys, joka

voi mahdollistaa asunnottoman muiden ongelmien ratkaisemisen. (Nimi Ovessa 2007, 13; ks. myös Kaakinen 2013, 16.) Asunto ensin -mallilla pyritään takaamaan perustuslainmukainen kotirauha ja yksityisyyden suoja myös entisille pitkäaikaisasunnottomille. Asunto ensin -periaatteen tärkeimpiä periaatteita ovat asumisen pysyvyys (toistaiseksi voimassa oleva vuokrasopimus), asumisen ja palvelujen erottaminen toisistaan (asiakkaan ei tarvitse sitoutua hoitoon tai kuntoutukseen asunnon saamiseksi) sekä oikeus saada tukea toipumiseen ja sosiaaliseen integraatioon. Asunto ensin -periaatteen tavoitteena on, ettei asunnottomuus uusiutuisi, asukas voisi löytää itselleen uusia merkityksellisiä toimintoja elämään sekä haittojen vähentäminen ja tuen vastaanottaminen. (Granfelt ym. 2015; Raitakari & Günther 2015, 69; Pleace 2016, 23.) Suomalaisen Asunto ensin -mallin voikin kiteyttää kolmeen teemaan: omaan asuntoon, lakiperustaiseen vuokrasopimukseen ja tarkoituksenmukaiseen tukeen asukkaan oman tahtotilan mukaan (Granfelt & Turunen 2021, 223–224).

Suomalainen Asunto ensin -periaate syntyi meidän kansallisista lähtökohdistamme käsin, mutta sen periaatteissa on yhtäläisyyksiä amerikkalaisen Asunto ensin -mallin (*eng. Housing First*) kanssa (Kaakinen 2013, 16). Tämä Yhdysvalloissa 1990-luvulla kehitetty Asunto ensin -malli on levinnyt Kanadaan, Australiaan ja useisiin Euroopan maihin. Se haastaa niin sanotun asumisen porrasmallin, jossa asunnottoman tulee ”asumiskykyisyydellään” ansaita asunto ja siten edetä tuetummasta asumisesta kohti itsenäisempää asumista samalla, kun sitoutuu erilaisiin päihde- ja mielenterveyskuntoutuksiin. Tämäkin malli on yhä osittain käytössä Suomessa ja toimii eritoten silloin, kun asiakas on motivoitunut kuntoutukseen ja päihteettömään elämään. Portaikkomalli ei kuitenkaan ole realistinen kaikkien ihmisten kohdalla, eikä sen avulla pystytä yksinään ratkaisemaan pitkäaikaisasunnottomuutta. Sen vuoksi tarvitaan erilaisia ratkaisuja erilaisiin tarpeisiin, jollaisia Asunto ensin -periaate pyrkii tarjoamaan. (Granfelt ym. 2015.)

Alkuperäisessä yhdysvaltalaisessa Asunto ensin -mallissa on asunnottomia ensisijaisesti pyritty asuttamaan tavallisiin asuntoihin, tavallisiin taloyhtiöihin. Tällä on haluttu tukea asunnottomien integroitumista asuinalueeseen ja siten yhteiskuntaan. Tavallisiin asuntoihin asuttamalla on pyritty ennaltaehkäisemään sosiaalisten ongelmien kasautumista ja entisten asunnottomien leimautumista erityisiksi, sosiaalisten ongelmien kantajiksi. (Granfelt ym. 2015.) Tästä alkuperäisestä Asunto ensin -mallista ja muista Euroopan maista poiketen Suomessa nähtiin, ettei vuokra-asuntotarjonta olisi riittänyt asunnottomien hajasijoittamiseen, eikä se olisi myöskään ollut kaikille pitkäaikaisasunnottomille realisti-

nen vaihtoehto. Sen vuoksi Suomessa Asunto ensin -mallia alettiin toteuttaa pääosin yhteisöllisenä asumisena asumisyksiköissä. Näiden asumisyksiköiden perustamisen myötä suuri määrä päihde- ja mielenterveysongelmaisia asutettiin samaan kerrostaloon, mikä saattoi ajoittain aiheuttaa levottomuuksia. Näissä asumisyksiköissä jokaisella on kuitenkin oma asunto, sänky sekä ovi, jonka voi itse avata ja lukita. Heidän ei tarvitse nukkua kadulla, autossa tai muissa vaihtuvissa paikoissa. (Granfelt ym. 2015.)

Suomalainen Asunto ensin -malli on saanut kritiikkiä kansainvälisesti siitä, että sosiaalinen integroituminen on hankalaa isoista asumisyksiköistä käsin ja asumismuoto itsessään voi leimata asukkaita. Toisaalta asumisyksiköissä kuitenkin pyritään löytämään mielekästä toimintaa ja uusia sosiaalisia suhteita asukkaille, jotta päiviin saataisiin muutakin sisältöä kuin esimerkiksi päihteiden käyttö. Parhaimmillaan asumisyksiköissä voi muodostua uudenlaista yhteisöllisyyttä ja vertaistukea asukkaiden välille. On kuitenkin ajankohtainen haaste niin Suomessa kuin muuallakin maailmassa saada entiset pitkäaikaisasunnottomat sosiaalisesti paremmin integroitua yhteisöön ja yhteiskuntaan. Toimettomuus ja yksinäisyys ovat suuria ongelmia, eikä asunnon muuttuminen tunnetasolla koidiksi ole kaikille helppoa. (Granfelt ym. 2015.)

Vaikka Asunto ensin -malli on onnistunut vastaamaan pitkäaikaisasunnottomuuden kysymyksiin, se ei kuitenkaan ole ratkaisu köyhyyteen, eriarvoisuuteen tai asuntopolitiikan vääristymiin, jotka rakenteina ylläpitävät asunnottomuutta ja aiheuttavat pitkäaikaisasunnottomuutta. (Granfelt ym. 2015.) Myöskään Asunto ensin -malli ei ole sokea rakenteiden vaikutuksille yksilön elämässä, sillä Asunto ensin -periaatteen mukaisesti ihmisiä ei syytetä heidän tilanteestaan (Pleace 2016, 23). Nähdäkseni Asunto ensin -periaate on linjassa rakenteellisen sosiaalityön kanssa. Sen voi nähdä ikään kuin rakenteellisen sosiaalityön käytännön toteutustapana asunnottomien parissa tehtävässä työssä. Kun rakenteellinen sosiaalityö haluaa katsoa rakenteisiin eikä yksilöihin, on Asunto ensin -periaate saman suuntainen. Tärkeää on tarjota jokaiselle asunto ja muut tarvittavat palvelut, jotta hän voi kuntoutua niin halutessaan. Jos palveluita ei käytetä, kuuluu kysymys, kuinka paljon se kertoo palvelunkäyttäjistä, hänen taustoistaan, yhteiskunnastamme tai palvelujärjestelmämme notkeudesta.

Eli kun suuntaamme katseen pois yksilön ominaisuuksista kohti yhteiskunnan rakenteita ja palvelujärjestelmiä, huomaamme, että myös lain mukaan tulee auttaa ihmisiä, jotka sitä asumisen suhteen tarvitsevat. Näille yksilöille tulee myös huolehtia tarvittavat kuntoutus- ja terveydenhuollon palvelut, vaikka laki ei velvoita heitä niitä käyttämään. Näkisinkin, että laki tuo tässä tapauksessa asiakkaille oikeuksia, mutta ei suorita velvollisuuksia. Jotta

nämä oikeudet toteutuisivat, on mielestäni tärkeää tutkia asiaa rakenteellisen sosiaalityön viitekehystä käsin. Asiakkaiden kokemuksia kuulemalla ja rakenteellisen sosiaalityön teoriapohjalla voimme nähdä toteutuvatko näiden asiakkaiden oikeudet asumispalveluiden suhteen, vai olisiko meillä vielä joitain keinoja, joilla voisimme lunastaa perustuslain luoman velvoitteen edistää jokaisen oikeutta omaan asuntoon.

3 TUTKIELMAN METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT

3.1 Tutkimustehtävä

Tässä pro gradu -tutkielmassa kiinnostus on pitkäaikaisasunnottomien kokemuksissa suhteessa asunnottomuuden uusiutumiseen tuetusta asumisesta. Heidän ajatuksissaan siitä, mikä asumisprosessissa meni aiemmin vikaan ja toisaalta siitä, miten järjestelmä olisi heidän kohdallaan voinut toimia paremmin. Tutkielman avulla haluan löytää ratkaisuja siihen, miten asunnottomuuden pyöröovi saataisiin pysäytettyä ja nähdä sen, millaisena jonotusaika tuettuun asumiseen näyttäytyy pitkäaikaisasunnottomien silmin.

Oman työhistoriani avulla olen huomannut miten syvässä marginaalissa pitkäaikaisasunnottomat tosiasiallisesti elävät. Elämä näyttää heillä hyvin kaoottisena, sellaisena, jossa henkilöllisyystodistukset, puhelimet, verkkopankkitunnukset, pankkikortit ja milloin mitkään nyky-yhteiskunnassa pärjäämiseen tarvittavat asiat ovat hukassa tai varastettu. (Ks. myös Kuusela 2022.) Nämä ihmiset asuvat niin yhteiskunnan reunalla, ettei heidän tavoittamisensa tutkimuslomakkeilla ole realistista. Syitä on monia: osoitetiedot eivät ole ajan tasalla, postia ei haeta poste restantesta, rauhaton ympäristö tutkimuslomakkeisiin vastaamiseen ja yleinen keskittymiskyvyn puute päihtyneenä. Siksi tuntuikin, ettei määrällinen tutkimus tullut tämän tutkimuksen kohderyhmän kohdalla kyseeseen.

Näiden moninaisten edellä mainittujen seikkojen vuoksi päätin toteuttaa pro gradu -tutkielmani laadullisena tutkimuksena, jossa jalkauduin pitkäaikaisasunnottomien keskuuteen ja keräsin aineistoni heitä haastattelemalla. Laadullinen tutkimus valintana on järkeenkäyvä, sillä haastattelutilanne mahdollistaa koetun elämän tarkemman kuvaamisen. Tutkimusaiheeni on myös hyvin sensitiivinen ja osaltaan myös vähemmän tutkittu, etenkin pitkäaikaisasunnottomien omasta näkökulmasta katsottuna. Koin asiaan paneutumisen onnistuvan paremmin haastattelemalla heitä. (Ks. esim. Padgett 2008, 15–17.) Tämä oli myös jälkikäteen tutkimusprosessia tarkasteltaessa järkevä valinta, sillä jo haastateluun keskittyminen pitkäksi aikaa oli usealle haastateltavalle haastavaa, joten kyselylomakkeisiin vastaaminen olisi voinut olla sitäkin vaikeampaa. Olen monesti päätenyt hakemaan samaiseen kohderyhmään kuuluvien henkilöiden kanssa Kelan etuisuuksia paperilomakkeilla, eikä lomakkeisiin keskittyminen ole useinkaan ollut kovin helppoa asiakkaille.

Laadullista tutkimusta luonnehditaan prosessiksi, sillä sen vaiheet eivät välttämättä ole etukäteen paikannettavissa, vaan tutkimustehtävää ja aineistoa koskevat ratkaisut muodostuvat tutkimuksen edessä. Lähelle tutkittavaa kohdetta vievien aineistonkeruumenetelmien avulla tutkimuksessa kiinnostuksen kohteena olevaan ilmiöön liittyvä arvoitus avautuu pikkuhiljaa ja tutkimusratkaisut täsmentyvät tutkimusprosessin myötä. Prosessin joustava kehittyminen tutkimuksen edessä on laadullisen tutkimuksen ominaispiirre. Laadullinen tutkimus edellyttää tutkijalta, että hän tiedostaa oman tietoisuutensa kehittymisen läpi tutkimuksen. Tarvittaessa tutkijalla tulee olla valmiuksia tutkimuksellisiin uudelleenlinjauksiin. (Kiviniemi 2018, 73–74.) Myös minä olen joutunut käymään läpi pohdintoja ja uudelleenlinjauksia tutkimuksen teon aikana, niin tutkimuskysymysten kuin analyysitavankin suhteen. Yhtäältä alustava tutkimusideani ei ollut soveltuva pro gradu -tutkielman tekoon ja toisaalta valmiin aineiston edessä olen vienyt tutkimustani hieman toisaalle kuin alun perin ajattelin. Voin siis täysin samaistua ajatukseen laadullisen tutkimuksen prosessiluonteisuudesta.

Lopulliseksi tutkimuskohteekseni tulikin tutkia pitkäaikaisasunnottomia, joiden asunnottomuus on uusiutunut tuetusta asumisesta vähintään kerran. Heidät on jo ainakin kerran asutettu Asunto ensin -periaatteella toimivaan tuettuun asumiseen, mutta asuminen on päättynyt heidän ongelmallisen käytöksensä vuoksi. Puhun tässä tutkielmassa asunnottomuuden uusiutumisen, enkä hädöstä. Vaikka häätö on varmasti yleisesti tutumpi käsite, tuntuu siinä minusta olevan selkeä yksilökohtainen lähtökohta – yksilö on tehnyt jotain väärää ja saanut sen seurauksena häädön. Kun puhutaan asunnottomuuden uusiutumisesta, on siinä mukana myös rakenteellisen sosiaalityön tuoma näkökulma, jossa katsetta ei suunnata yksilöihin, vaan rakenteisiin. Tavoitteenani on löytää syitä sille, miten yhteiskunnassa on epäonnistuttu, koska asunnottomuus onkin uusiutunut. En halua tutkimuksessani vastuuttaa tai syyllistää asunnottomia heidän ongelmistaan ja uusiutuneesta asunnottomuudestaan. Mieltäni askarruttaa ennemminkin se, onko meidän palvelujärjestelmämme tarpeeksi kattava näiden haastavampienkin asunnottomien auttamiseksi ja toisaalta, miten esimerkiksi Helsingin kaupungin pitkät tuetun asumisen jonot ovat voineet mahdollisesti vaikuttaa asiakkaan tilanteeseen. Tämän pro gradu -tutkielmani tutkimuskysymykset ovat:

1. **Millaisia asioita on pitkäaikaisasunnottomien asunnottomuuden uusiutumisen taustalla?**
2. **Miten pitkäaikaisasunnottomien asunnottomuuden uusiutumista voitaisiin ehkäistä?**

Nämä tutkimuskysymykset ovat muovautunut tutkimusprosessin ja aineiston keräämisen myötä nykyiseen muotoonsa. Näiden kysymysten avulla pyrin paikantamaan tulevissa empiirisissä tuloslukuissa nykyisen, niin sanotun pyörövi-ilmiön, juurisyitä sekä sitä, miten se saataisiin pysäytettyä. Tuon esiin näiden marginaalissa elävien ihmisten kokemuksia ja ajatuksia siitä, miten asiat voisivat kenties olla toisin. Hyvien haastattelujen avulla löysin arvokasta tietoa tästä ilmiöstä, vaikka paikoitellen haastateltavien oli vaikea reflektoida omaa tilannettaan ja ongelmien juurisyitä kohdistettiin herkästi enemmän itseeseen kuin muihin.

Enemmistö asunnottomista on nimittäin sitä mieltä, että he ovat itse vastuussa omasta tilanteestaan, kertoo Saari (2015, 207) teoksessaan. ”Olen tässä tilanteessa omien valintojeni takia” -väitteen kanssa täsmälleen samaa mieltä oli noin puolet vastaajista, kun vain neljännes oli väitteen kanssa eri mieltä. Tulosta voi tulkita eri tavoin ja luontevin tapanaistä lieneekin, että ihmiset yksinkertaisesti ajattelevat olevansa vastuussa omasta tilanteestaan. Toisaalta huonommassa asemassa oleminen voi kytkeytyä esimerkiksi toivotonmuuteen, jolloin omaa vastuuta korostetaan liiaksi. Sen vuoksi asiaa tutkittiin myös päinvastaisella väitteellä, eli ”olen tässä tilanteessa hyväksikäytön tai muiden ihmisten laininlyöntien takia”, jolloin noin kaksi kolmasosaa vastaajista oli osin tai täysin samaa mieltä väitteen kanssa. (Saari 2015, 207.)

Eli yhtäältä ihmiset näkevät omien valintojensa, mutta toisaalta myös ulkoisten vaikutteiden osuuden nykyisessä tilanteessaan. Voitaisiinkin ajatella, että huono-osaisuudessa on kyse vaikeissa tilanteissa tehtyjen omien valintojen ei-toivotuista seurauksista. Asunnottomat eivät siis aina tuo esiin yhteiskunnan epäoikeudenmukaisuutta, vaan ilmaisevat itse tehneensä nykyiseen tilanteeseen johtaneet valinnat. Ei ole kuitenkaan oikein väittää, että asunnottomat eivät vain tiedosta rakenteiden vaikutuksia tilanteeseensa. Todennäköisemmin kyse voi olla vain suomalaisen kulttuurin pärjäämisen eetoksesta, jossa oma vastuu ja yksilön selviytyminen kulkevat rinnatusten. (Saari 2015, 207–208.)

Tutkijana minulla on siis yhtäältä haastava tehtävä tutkia aihetta nimenomaisesti rakenteellisen sosiaalityön viitekehyksestä käsin, kun toisaalta voidaan edellä viitatus tutkimuksen valossa odottaa, että asunnottomien keskuudessa voi yleisesti vallita pärjäämisen eetos ja oman vastuun painottaminen. Tällaista pohdintaa jouduin käymään läpi tutkimusprosessin – en halunnut yrittää liikaa löytää yhteiskunnan rakenteellisia merkityksiä paikoista, joissa niitä ei välttämättä ole, vaan antaa areenan haastateltaville itselleen kertoa,

mitä he ajattelevat. Toisaalta en kuitenkaan halunnut niellä kaikkea kuulemaani pureskelematta, vaan halusin yrittää löytää myös epäkohtia ja muutostarpeita heidän puheistaan. Niitä muutostarpeita, joita asunnottomat itse nostivat esiin sekä niitä kokemuksia, joiden he eivät välttämättä edes tiedostaneet olevan ongelmia.

Tämä ajattelutapani perustuu siihen, että tutkielmani pohjana on fenomenologis-hermeneuttinen näkemys, jonka mukaan tutkimuksen teon kannalta keskeisiä käsitteitä ovat muun muassa kokemus ja merkitys. Oleellista fenomenologis-hermeneuttisessa suuntauksessa on ymmärtää myös tutkijan omia ennakko-oletuksia ja tulkintoja (Laine 2018, 29). Fenomenologiassa vallitsee ajatus siitä, että yksilöt rakentuvat suhteessa elettyyn maailmaan, ja että he myös itse ovat osana rakentamassa tuota maailmaa. Tällaista vastavuoroista suhdetta kuitenkin tarkastellaan aina yksilön perspektiivistä käsin. Fenomenologiassa keskitytään tarkastelemaan sitä, mitä meille ilmenee koettuna ja elettyinä tässä maailmassa. Meillä jokaisella on oma perspektiivimme, josta käsin tarkastelemme maailmaa. Perspektiiviin vaikuttaa historiamme, ja sen kautta rakennamme käsityksiämme maailmasta. Ihmistä ei voida ymmärtää irrallaan suhteestaan maailmaan. (Laine 2018, 30–31.)

Valitsemassani tietokäsityksessä ajatellaan, että ihmisen kokemuksellinen suhde maailmaan on intentionaalinen, eli kaikki koettu merkitsee meille jotakin. Nämä kokemukset rakentuvat merkityksistä, sillä eletty maailma näyttäytyy meille merkityksinä. Kun tutkitaan kokemuksia, tutkitaan siten kokemusten merkityssisältöjä. (Laine 2018, 31.) Tämän vuoksi fenomenologis-hermeneuttinen suuntaus tuntui luonnolliselta valinnalta tämän tutkimuksen metodiksi, sillä pitkäaikaisasunnottomien taustalla on erilaisia yksilöllisiä kokemuksia. Nämä kokemukset ovat muovanneet erilaisia tarinoita ja tapahtumaketjuja, jotka ovat johtaneet heidän nykyiseen tilanteeseensa.

Kuten fenomenologis-hermeneuttisessa suuntauksessa sekä rakenteellisessa sosiaalityössäkin ajatellaan – ihminen on osa yhteiskuntaa ja maailmaa, eikä niitä voida täysin irrottaa toisistaan (ks. esim. Laine 2018, 32; Mullaly & Dupré 2019, 234). Hermeneuttisen perinteen mukaisesti minua kiinnostaa myös sen ainutkertaisuus ja ainutlaatuisuus, sillä hermeneuttinen tutkimus ei etene induktiivisesti yksittäistapauksesta yleiseen, vaan jokaisella yksilöllisellä erilaisuudella on myös merkitystä. Fenomenologis-hermeneuttista tutkimusta voidaan luonnehtia yksittäiseen suuntautuvaksi paikallistutkimukseksi. Sen avulla ei pyritä löytämään universaaleja yleistyksiä, vaan ymmärtämään jonkun rajatun joukon tai vaikka vain yhden ihmisen sen hetkistä merkitysmaailmaa. (Laine 2018, 32.)

Uskonkin, että näiden yksilöiden tarinoita ja kokemuksia kuulemalla ei välttämättä voida luoda yleistettyjä tuloksia, jotka pätevät kaikkiin pitkäaikaisasunnottomiin. Mutta näitä kokemuksia kuulemalla voidaan luoda lisää tietoa tästä hyvin moninaisesta ilmiöstä ja siitä, voitaisiinko yhteiskuntana kuitenkin jotenkin toimia toisin ja siten tehdä rakenteellista muutostyötä ihmisten olosuhdetekijöihin, kun ihminen nähdään tilanteessaan. Ajattelen, että yhdenkin henkilön asunnottomuus on liikaa ja samanlainen sapluuna ei välttämättä toimi kaikkien kohdalla. Jotta palveluita voidaan kehittää, tarvitaan yksilöiden tietoa ja kokemuksia heidän arkitodellisuudestaan näkyviin. Siksi tarvitsemme moninaista tietopohjaa, jotta ymmärrämme ilmiöitä ja tiedämme, mitä asioita täytyisi ylipäättään muuttaa asunnottomien tilanteen parantamiseksi. Tietoperustaisuus rakentuu tutkimusperustaisuudelle ja myös suomalaisessa sosiaalityön tutkimuksessa on aukkoja, jota pyrin osaltani tällä tutkielmallani paikkaamaan. On tärkeää kuulla pitkäaikaisasunnottomien omia kokemuksia pyöröovessa olemisesta. (Ks. esim. Pohjola 2014, 26; Pohjola ym. 2014, 284, 288–289.)

3.2 Aineiston kerääminen ja analysointi

Tutkielmani kirjallisen aineiston lisäksi keräsin laadullisen haastatteluaineistoni kesän 2021 aikana Helsingin kaupungin Hietaniemenkadun palvelukeskuksessa. Olin samaisena kesänä töissä sosiaalityöntekijänä Hietsussa kahdeksan viikon ajan. Etsin sopivat haastateltavat virkasuhteeni aikana ja toteutin haastattelut työajalla, esihenkilöni luvalla. Litteroin keräämäni aineistoni syksyllä 2021 ja tutkielman analyysin sekä viimeistelyn tein vuoden 2022 aikana. Työskentelytahtini ei ollut kovin tiivis työelämän imun sekä toisaalta omien terveyshuolieni vuoksi.

Alkuperäisenä tavoitteenani oli löytää 3–5 haastateltavaa. Haastateltavien tuli olla helsinkiläisiä asunnottomia, joiden asuminen Helsingin kaupungin tuetussa asumisessa oli päätynyt vähintään kerran, ja he olivat siten palanneet takaisin asunnottomiksi. Työhistoriani luomaan ymmärrykseen pohjaten en asettanut alun perinkään kovin suurta tavoitetta isosta haastattelijoukosta. Koen, että pelkästään päihteidenkäyttäjien haastattelemine voi olla haastavaa, mutta asunnottomat päihteidenkäyttäjät ovat vieläkin haastavampi kohderyhmä. Heidän elämänsä näyttäytyy paikoitellen niin kaoottisena, että tämän kaltaisten ”ylimääräisten” asioiden hoito voi olla todella haastavaa. Kuten eräs asunnon osuvasti sanoo Narkomania-dokumentissa: ”elämä on yhtä piikin perässä juoksemista” (Lehikoinen ym. 2021). Kun päivät kuluvat huumeiden hankkimiseen ja perustarpeiden

tydyttämiseen, voivat tämän kaltaiset tutkimukset tippua suhteellisen alas prioriteettitallalla.

Haastattelut toteutin yksilöhaastatteluina sosiaalityöntekijän työhuoneessa Hietaniemenkadun palvelukeskuksessa. Kohderyhmääni sopivien haastateltavien löytämiseksi keskustelin tutkimuksestani palvelukeskuksen henkilökunnan kanssa ja he vinkkasivat mahdollisista sopivista haastateltavista. En pyytänyt listausta sopivista haastateltavista etukäteen, sillä vaihtuvuus Hietaniemenkadun palvelukeskuksessa on suurta (Tamminen 2021), joten haastattelut oli järkevää hoitaa spontaanisti lennosta.

Kaikki haastateltavani olivat myös minulle jo entuudestaan tuttuja työhistoriani varrelta. Lähestyin heitä spontaanisti palvelukeskuksen käytävillä ja haastattelin heitä silloin kun ajankohta oli sopiva molemmille osapuolille. Yhteen haastateltavista otin yhteyttä puhelimitse, sillä häntä en yrityksistä huolimatta tavoittanut palvelukeskuksesta. Hänen kanssaan sovin tarkan haastatteluajankohdan, joka toteutui sovitusti. Haastatteluiden päätteeksi tarjosin halukkaille haastatelluille Hietaniemenkadun palvelukeskuksen laskuun ruoan Hietsun herkku -ruokalassa. En kertonut tästä eleestä haastateltaville etukäteen, jottei se olisi vaikuttanut heidän motivaatioonsa osallistua tutkimukseen. Halusin kuitenkin jotenkin korvata heille heidän tälle tutkimukselle tarjoamansa ajan.

Jouduin haastatteluprosessin aikana usein käymään pientä niin sanottua ”kissa ja hiiri” -leikkiä haastateltavien kanssa, jotta haastattelut lopulta toteutuivat. Kaikki haastateltavat olivat mielellään lupautuneet haastateltaviksi jo aiemmin, mutta usein he olivat jo ehtineet lähteä palvelukeskuksesta tai olivat selkeästi liian päihtyneitä, kun haastattelu oli määrä toteuttaa. En odottanut haastateltavilta täyttä päihteettömyyttä haastatteluhetkellä, sillä Hietaniemenkadun palvelukeskuksessa saa olla päihtyneenä. Tutkimukseen osallistumisen kannalta odotin heiltä kuitenkin tarvittavaa asiointikuntoa, ja sen vuoksi osan haastateltavista kanssa haastattelun toteuttaminen viivästyi viikoilla alkuperäisestä. Tästä samaisesta, niin sanotusta ”kissa ja hiiri” -leikistä johtuen muutaman potentiaalisen kohderyhmään sopivan haastateltavan haastattelut eivät toteutuneet. Kesästä loppuivat yksinkertaisesti viikot, ja minulta kalenterista aika, jotta olisin ehtinyt tehdä vielä enemmän ja saada kaikki haastateltua. Tein kuitenkin aineistonkeruuta muiden töiden lomassa aina, kun siihen oli sopiva rako, eli siinä määrin, kun käytännön asettamissa rajoissa oli tuon kesän aikana mahdollista.

Olen näistäkin rajoitteista huolimatta hyvin tyytyväinen kasaamaan aineistoon. Aineistoni koostuu neljästä teemahaastattelusta, jotka mielestäni edustavat hyvin erilaisista taustoista tulevia ihmisiä. Aineistossani on eri sukupuolisia ja ikäisiä ihmisiä edustettuna. Vaikka teemahaastattelurungossa kysyin henkilöiden sukupuolta ja ikää, päätin jättää ne tästä lopullisesta tutkielmaraportista pois yksityisyydensuojan perusteella. Asunnottomien palveluita käyttävä ryhmä on suhteellisen pieni ja etenkin pyöröovessa elävien asunnottomien ryhmä on todella pieni. Näiden henkilöiden ikäkategorioiden ja sukupuolten kertominen kohdentaisi nähdäkseni liian pieneksi niiden mahdollisten haastateltavien määrän, jotka vastaavat tutkimuksen kohderyhmää. Siksi on mielestäni perusteltua olla hyödyntämättä kyseisiä tietoja tässä lopullisessa työssä, haastateltavien henkilöllisyyden suojaamiseksi. En näe näiden tietojen tuovan myöskään juurikaan lisäarvoa tutkimuksessa tuotetulle tiedolle.

En kysynyt haastateltavien päihteiden käytöstä, tämäkin yksityisyyden suojan vuoksi, mutta kaikki heistä kertoivat oma-aloitteisesti päihteidenkäytöstään haastattelutilanteessa. Joukossa oli yksi vain alkoholia käyttävä, yksi pääosin alkoholia ja satunnaisesti huumeita käyttävä sekä kaksi pääosin huumeita ja satunnaisesti alkoholia käyttävää henkilöä, joista toinen kuitenkin aktiivisesti pyrki eroon huumeiden käytöstään. Haastateltavien joukossa ei ollut yhtään päihteetöntä henkilöä.

Yksi haastateltavista ei varsinaisesti sopinut tutkimukseni kohderyhmään. Olin saanut tiedon hänen taustastaan henkilökunnalta, mutta ilmeisesti jossain kohtaa on tullut inhimillinen väärinkäsitys siitä minkälaisia haastateltavia etsin. Tämä haastateltava ei ollut asunut tuetussa asumisessa aiemmin, mutta oli ollut pitkään asunnottomana ja menettänyt useamman kerran tilapäisen asumisen huoneen ongelmallisen käytöksensä vuoksi. Tämän vuoksi henkilökunta lienee olettaneen hänen kuuluneen myös samaiseen pyöröovi-ilmiön kohderyhmään. Hänen haastattelunsa oli kuitenkin arvokas kuvaamaan elämää asunnottomana sekä jonotustilannetta Helsingin kaupungin tuettuun asumiseen. Tästä syystä päädyin pitämään hänen haastattelunsa näiltä osin osana tutkimusaineistoani.

Haastattelumenetelmänä käytin teemahaastattelua, jonka runko löytyy tämän tutkielman lopusta, liitteenä 2. Teemahaastattelu koostuu etukäteen suunnitelluista keskusteluteemoista. Keskustelut voivat kuitenkin soljua vapaasti eteenpäin näiden aiheiden ympärillä tehden lisäkysymysten esittämisestä tarkkaa haastattelurunkoa helpompaa. Olennaista ei myöskään ole se, miten syvällisiä keskusteluja aiheista tulee, vaan se, että kaikkia teemoja tulee käsiteltyä kaikkien haastateltavien kanssa. Teemahaastattelu vapauttaa haastattelu-

tilanteen viemällä huomion pois tutkijan näkökulmasta ja antamalla tilaa tutkittavien ajatuksille. Tällä haastattelumenetelmällä voidaan varmistaa se, että ihmisten omat tulkinnat asioista ja heidän näille asioille antamat merkitykset ovat haastattelun keskiössä, vaikka osaltaanhan nämä merkitykset syntyvät tutkimushaastattelun vuorovaikutustilanteessa. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 47–48.) Tämä on myös linjassa valitsemani fenomenologis-hermeneuttisen näkemyksen kanssa.

Pohdin pitkään, että haluaisinko käyttää tutkimukseen osallistuvien asiakkaiden kirjauksia asiakastietojärjestelmässä osana tutkimukseni aineistoa. Päätin luopua tästä ajatuksesta jo ennen tutkimusluvun hakemista, sillä tässä tutkimuksessa haluan ensisijaisesti tuoda nimenomaan asiakkaiden tuomia kokemuksia ja merkityksiä esiin, eli sen, miten he kokevat asuttamisen sujuneen ja toisaalta millaisena he ovat kokeneet asunnon menetyksen. Nämä tarinat ja kokemukset olisivat mahdollisesti voineet olla ristiriidassa ammattilaisten asiakastietojärjestelmiin tekemien kirjausten kanssa, enkä näe tarkoituksenmukaiseksi luoda vastakkainasettelua asiakkaiden ja työntekijöiden luoman tiedon välille. Tutkimukseni kohdentuu asiakkaiden kokemusmaailmaan, minkä vuoksi heidän haastattelemisensa ja siten heidän äänensä saattaminen kuuluviin oli mielestäni kaikista mielekkäin tutkimuksellinen valinta aineiston keruun suhteen. Tutkimuksia ammattilaisten näkökulmasta on kuitenkin toteutettu jo aiemmin (ks. esim. Sunikka 2016; Tolmunen 2018).

Pro gradu -tutkielmani analyysitavaksi valikoitui aineistolähtöinen sisällönanalyysi. Sisällönanalyysillä voidaan analysoida tutkimusaineistoa systemaattisesti ja mahdollisimman objektiivisesti (Tuomi & Sarajärvi 2018, 117). Vaikka toteutin haastattelut teema-haastatteluina, olivat haastattelut toisinaan hyvin rönsyileviä ja tarkkajakoisen teemojen läpikäynti ei paikoitellen olisi ollut luonnollista, kun keskustelu aiheesta tuntui soljuvan parhaiten omalla painollaan eteenpäin. Kaikkia teemoja tuli käsiteltyä kaikkien haastateltavien kanssa, mutta hyvin eritahtisesti ja erilaisilla painotuksilla. Sisällönanalyysi sopii hyvin täysin strukturoimattomankin aineiston analyysiin (Tuomi & Sarajärvi 2018, 117), minkä vuoksi valitsin sen analyysimenetelmäksi esimerkiksi teemoittelun sijasta.

Keräämäni aineisto kuvaa tutkittavaa ilmiötä ja sisällönanalyysillä pyrin luomaan sanallisen ja selkeän kuvauksen tutkittavasta ilmiöstä. Sisällönanalyysin avulla järjestin aineistoni tiiviiseen ja selkeään muotoon ilman, että siinä oleva tärkeä haastateltavien kokemustieto katosi. Analyysin avulla pyrin luomaan mielekkään, selkeän ja yhtenäisen informaatiokokonaisuuden tutkittavasta ilmiöstä, jotta luotettavien johtopäätösten tekeminen on mahdollista. Aineiston käsittely vaati loogista päättelyä ja tulkintaa, ja käsittelyä

varten hajotin aineiston ensin osiin. Sen jälkeen ryhmittelin ja käsittelin aineiston, ja lopuksi kokosin sen uudelleen loogiseksi kokonaisuudeksi. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä on tarkoitus yhdistellä käsitteitä ja siten saada vastaukset tutkimuskysymyksiin. Se perustuu tulkintaan ja päättelyyn, jossa aineistosta edetään kohti käsitteellisempää näkemystä ilmiöstä. Läpi analyysin tutkijan tavoite on ymmärtää tutkittavia henkilöitä heidän omasta näkökulmastaan käsin siten, että johtopäätöksissäänkin voidaan ymmärtää, mitä käsitellyt asiat tutkittaville merkitsevät. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122, 127.)

Haastatteluiden jälkeen litteroin aineistoni tekstimuotoon ja anonymisoin sen. Anonymisoinnilla pyrin häivyttämään aineistostani tunnistettavat henkilötiedot. Tutkimuksen kohderyhmäni on hyvin pieni ja marginaalinen, minkä vuoksi tunnistetietojen häivyttäminen on tavallistakin tärkeämmässä roolissa. Monet alalla työskentelevät ihmiset ja muut asunnottomat voisivat tunnistaa haastatellun henkilön, mikäli anonymisointiin ei kiinnittäisi erityisen tarkkaa huomiota. Piirit ovat pienet ja samat henkilöt pyörivät tutkimusaiheeni mukaisesti palvelusta toiseen, vuodesta toiseen. Sen vuoksi en kerro tarkemmin tutkielmassani henkilöiden ikää, sukupuolta, etnistä taustaa tai muitakaan tarkempia tietoja heistä. Yksityisyyden suojaan vedoten en myöskään tässä lopullisessa työssä ole eritellyt haastateltavia eri koodein empiiristen lukujen aineistositaateissa, jotta lukija ei pysty yhdistämään eri haastattelupätkiä toisiinsa.

Eräs haastateltava kertoo paljon asioita myös puolisonsaan. Hän on myös asunut yhdessä puolionsa kanssa tuetussa asumisessa, minkä vuoksi olen osassa hänen haastattelusitaattejaan muuttanut persoonamuodon monikosta yksiköksi. Vain haastattelupätkissä, joissa persoonamuodon muuttaminen ei ole ollut mahdollista, olen jättänyt puolison läsnäolon näkyviin sitaatteihin. Olen pyrkinyt persoonamuotoa muuttamalla häivyttämään entisestään haastateltavan ja hänen puolionsa tunnistettavuutta, sillä asunnottomia pariskuntia on Helsingin kaupungin asunnottomien palveluissa suhteellisen vähän.

Olen käyttänyt suurta harkintaa jokaista haastattelusitaattia valitessani, jotta haastateltavien yksityisyys ei vaarantuisi. Lisäksi olen anonymisoinut kaupunginosat, muut Suomen kunnat, palveluntarjoajat, asumisyksiköiden nimet ja muut helposti tunnistettavat tiedot. Hietaniemenkadun palvelukeskuksen lisäksi ainoastaan Castreninkadun asumisyksikön sekä Alppikulman ja Inarintien hätämajoitusten tiedot olen pitänyt sellaisenaan. Tämän päätöksen tein siksi, että havaintoni mukaan lähes kaikki asunnottomat ovat yöpyneet näissä paikoissa ja jokaisessa niissä on suuri vaihtuvuus. Ne eivät ole kenenkään pysyviä loppuelämän koteja, vaan väliaikaisratkaisuja asunnottomuuden ajalle.

Varsinainen analyysiprosessini lähti liikkeelle aineistoni huolellisesta läpilukemisesta. Luin aineiston useaan otteeseen läpi, kirjoitin muistiinpanoja ja yliviivasin haastattelujen välillä ilmenneitä samankaltaisuuksia. Pyrin huolellisella lukemisella palauttamaan mieleeni puoli vuotta aiemmin tekemiäni haastatteluiden sisällön, sekä löytämään sitä kautta hieman suuntaa tulkinnoilleni. Tämän jälkeen etsin yhtenäisiä yläkategorioita sekä teemoja haastatteluaineistosta ja ryhmittelin samaan aiheeseen liittyvät haastattelukohdat saman otsikon alle. Näitä alustavia otsikoita yhdistelemällä pystyin lopulta muodostamaan tutkielmani empiiriset luvut alalukuineen. Empiirisissä luvuissa näkyy vahvasti kerronnallinen tyyli, joka on ollut tietoinen valinta tulosten esittämisessä. Koska valitsin työlleni fenomenologis-hermeneuttisen näkemyksen katsoa tietoa, päädyin myös sen siivittämänä kirjoittamaan työni tähän tapaan. En pyri työlläni luomaan universaaleja totuuksia käsiteltävien asioiden tilasta, vaan pikemminkin kertomaan näiden pitkäaikaisasunnottomien tarinaa elämästä asunnottomuuden pyöröovessa.

Pro gradu -tutkielmani on minun tulkintani tästä keräämästäni haastatteluaineistosta. Joku toinen nuori tutkija olisi saattanut päätyä jopa hyvinkin erilaisiin tulkintoihin ja painotuksiin. Tutkimusraportti on tutkijan tulkinnallinen konstruktio, sillä tutkija on aineistoa raportoidessaan tulkintojen tekijä. Tutkijan tehtävä on siten muodostaa omista tulkinnoistaan johdonmukainen käsitys sekä perustella kyseiset tekemänsä tulkinnat huolellisesti. Tutkimuksessa tehtyjen käsitteellistysten ja tulkintojen todenperäisyyttä voi olla jopa mahdoton osoittaa, mutta tutkija voi tarjota lukijalle arviointivälineet siihen, onko tutkijan käsitys tutkittavasta ilmiöstä uskottava. (Kiviniemi 2018, 85–86.)

3.3 Tutkimuseettiset kysymykset ja tutkijan positio

Pro gradu -tutkielmani on vaatinut tarkkaa eettistä pohdintaa läpi työskentelyprosessin, sillä tutkimusaiheeni on hyvin sensitiivinen ja marginaalinen. Tulen avaamaan näitä eettisiä pohdintoja tarkemmin tässä luvussa, etenkin omaa suhdettani haastateltaviin ja heidän asemaansa. Olen sitoutunut tätä tutkielmaani tehdessäni hyviin tieteellisiin käytäntöihin ja periaatteisiin. Näiden periaatteiden mukaisesti kunnioitan tutkittavien henkilöiden ihmisarvoa ja itsemääräämisoikeutta. Tutkimusta tehdessä tutkittaville ei saa aiheutua haittaa, vaaraa tai muuta negatiivista vaikutusta. Olen kerännyt haastateltavilta informoidun suostumuksen tutkimukseen osallistumisesta, joka on käyty läpi ja allekirjoitettu yhdessä. Informoitu suostumus on tämän tutkimusraportin liitteenä 1, ja siitä käy ilmi haastateltavien oikeudet, jotka kunnioittavat hyvää tieteellistä käytäntöä. (TENK 2019,

7–9.) Olen hakenut tutkimusta varten tutkimusluvan Helsingin kaupungilta. Lupaa varten olen tehnyt tutkimussuunnitelman, josta käy ilmi suunniteltu tutkimusprosessi.

Minun pro gradu -tutkielmani aineisto edustaa vain pientä osaa koko laajasta asunnottomuusilmiöstä. Tutkimuskohteenani ovat helsinkiläiset pitkäaikaisasunnottomat, jotka ovat olleet Helsingin kaupungin Asumisen tuen sosiaalihuoltolain mukaisen tuetun asumisen jonoissa ja asunnoissa. Näillä ihmisillä on terveydellisiä ja sosiaalisia haasteita, joiden vuoksi he eivät pärjää itsenäisessä asumisessa. Usein taustalla on päihteiden väärinkäyttöä ja mielenterveysongelmia sekä kasautunutta huono-osaisuutta. He edustavat siis asunnottomien hyvin pientä marginaalia. Sitä osuutta, joka elää ARAn (2022) tilastoissa asunnottomina ulkona, porrashuoneissa, ensisuojojissa tai asuntoloissa. Helsinkiläisiä pitkäaikaisasunnottomia on tilaston mukaan 518 henkilöä (ARA 2022). Heistä jokainen on tilastoissa liikaa, mutta isossa kuvassa luku tuntuu ainakin itselle hyvin pieneltä. Siihenkin lukuun mahtuu paljon erilaisia ihmisiä, eri taustoista ja lähtökohdista. Jokaisen tarina on omanlaisensa ja minä tulen omassa tutkimusraportissani kertomaan vain pienen osuuden siitä.

Vaikka kyseessä on pieni osuus asunnottomuusilmiöstä, se ei poista sen osuuden merkittävyyttä. Olen päässyt työni kautta lähelle ilmiötä. Ilmiötä, joka on suurelle osaa ihmisistä täysin vieras maailma. Se on aivan kuin oma kulttuurinsa, jonka pelisäännöt ja tavat ovat valtaväestölle täysin tuntemattomia. Sen vuoksi myös tutkimuseettisesti tulee olla sensitiivinen monille eri seikoille tämän herkän marginaalisen joukon tutkimisessa. Esimerkiksi haastattelutilanteessa puhutaan haastateltavalle mahdollisesti hyvin tunnepitoisista ja kipeistä asioista. Asunnottomuus on kokonaisvaltaisesti elämää värittävä asia, johon voi liittyä monenlaisia muistoja, tunteita, pettymyksiä, häpeää ja stigmaa. Myös haastateltavan oma käytös voi hävettää ja ahdistaa, jolloin aiheesta puhuminen voi tuntua erityisen vaikealta. Haastateltavat ovat voineet olla toiveikkaita saatuaan vihdoinkin oman asunnon, mutta ovat voineet myös pettyä suuresti menetettyään sen. Haastateltavat voivat kokea haastattelutilanteessa myös vihaa yhteiskunnan järjestelmiä, viranomaisia, työntekijöitä ja kanssa-asukkaita kohtaan. Sen vuoksi hyvin sensitiivinen tutkimusote on tarkoituksenmukaista, jotta haastattelut eivät aiheuttaisi lisää kuormitusta siihen osallistuville henkilöille.

Tutkijanpositioni on väistämättä värittänyt, sillä olen ollut Hietaniemenkadun palvelukeskuksessa lähes puoli vuotta töissä vuoden 2020 aikana sekä kesällä 2021, kun haastatteluiden tekoaikaan työskentelin sosiaalityöntekijänä palvelukeskuksessa. Kaikki haasta-

teltavat olivat minulle työn kautta jo entuudestaan enemmän tai vähemmän tuttuja. Tut-
tujen haastateltavien kanssa meillä oli molemmilla väistämättä entuudestaan jonkinlainen
käsitys toisesta, sillä yhteinen työntekijä-asiakas-suhde oli rakennettu jo aiemmin. Eräs
haastateltavista ei muistanut minua, vaikka minä muistin hänet työn kautta. Kolme muuta
haastateltavaa tunsivat minut hyvin työntekijänä jo pitkältä ajalta.

Koska haastattelin itselle tuttuja ihmisiä, täytyi minun haastattelutilanteissa hypätä työn-
tekijän asemasta tutkijan asemaan nopeasti. Pysin painottamaan haastateltaville sitä, että
heidän kertomansa asiat eivät vaikuta heidän asemaansa palvelukeskuksessa. En myös-
kään näin jälkikäteen koe, että heidän kertomansa asiat muuttivat suhtautumistani heihin.
Kaikkien haastateltavien kanssa minulla oli oman tulkintani mukaan ollut luottamuksel-
linen ja positiivinen suhde jo entuudestaan. Tämä hyvä asiakassuhde varmasti osaltaan
mahdollisti haastattelut ja koko tutkimuksen teon. Tilanteessa voi yhteisen historian
vuoksi olla entuudestaan läheinen ja luottamuksellinen suhde, jolloin haastateltavalle voi
olla luonnollisempaa jutella haastattelukysymyksistä avoimesti. Koen, että olen ollut Hie-
taniemenkadun palvelukeskuksen asiakkaiden joukossa hyvin pidetty työntekijä, jonka
puoleen on ollut helppo kääntyä. Olen saanut asiakkailta paljon positiivista palautetta,
joten lienee paikallaan luottaa siihen, että ”hyvän tyyppin” -maine vaikutti myös haastat-
teluiden onnistumiseen.

Toisaalta minulla oli myös haastattelutilanteissa tiettyjä ennakkotietoja henkilöiden his-
toriasta, sillä olin työssäni käsitellyt heidän asioitaan. Pysin kuitenkin haastattelutilan-
teessa antamaan tilaa haastateltavien omalle puheelle ja pyrin haastattelijana häivyttä-
mään omat ennakkotietoni haastateltavien tilanteista, jotta tutkimus ei värittyisi omien
ennakkotietojeni vuoksi. Jälkikäteen haastatteluja litteroidessani huomasin, että olin
muutamaan otteeseen kertonut haastateltaville tietoa, mitä he eivät itse tilanteessa muis-
taneet. Nämä tilanteet olivat kuitenkin tutkimuksen tekemisen kannalta suhteellisen vä-
häpätöisiä, sillä kerroin esimerkiksi erälle haastateltavalle hänen pitkän pohdintansa jäl-
keen sen, mihin asumisyksikköön hän olikaan jonossa. En tule kuitenkaan näitä asumis-
yksiköiden nimiä käyttämään lopullisessa tutkimusraportissani haastateltavien yksityi-
syydensuojan vuoksi, joten tällainen tutkijan tekemä virhe ei vaikuttane juurikaan loppu-
tulokseen. Olennaista näissäkin tilanteissa lienee kuitenkin se, että haastateltava ei edes
muistanut, minne hän on jonossa.

Vaikka työhistoriani vuoksi tein muutaman pienen virheen aloittelevana tutkijana, on työ-
historiani myös ehdottomasti ollut etu tämän tutkimuksen toteutumisen kannalta. Olen

esimerkiksi vuosien saatossa oppinut kohtaamaan asunnottomia kunnioittavasti. Työkemus on tuonut mukanaan tietoa ja ymmärrystä asiakkaiden moninaisista tilanteista sekä opettanut kohtaamaan heidät sensitiivisesti. Uskallan kysyä vaikeimmistakin asioista, enkä kavahda rajultakaan kuulostavia tarinoita, sillä olen niitä kuullut paljon jo työhistoriani aikana. En myöskään eksotisoi heidän maailmaansa, vaan pystyn kuvaamaan sitä sensitiivisesti heitä kunnioittaen. Niin, että annan tilaa heidän omalle tiedolleen, enkä myöskään tarkoituksella häivytä heidän rajujakaan kokemuksiin tutkimusraportissani. Onhan se heidän elämisensä todellisuutta.

Kaikki haastateltavani olivat päihdeongelmaisia. En tutkimuksessa kysynyt heidän päihteenkäytöstään, sillä se ei ollut tutkimuksenteon kannalta olennaista. Kaikki heistä kuitenkin kertoivat päihteenkäytöstään avoimesti ja oma-aloitteisesti. Osa käytti vain alkoholia, osa huumeita ja osa molempia. Haastattelutilanteessa he olivat kaikki haastattelukunnossa, enkä tutkittavilta kysynyt erikseen, että olivatko he tilanteessa päihtyneitä. Kerroin heille, että haastattelu voidaan keskeyttää milloin vain he haluavat. Erään haastateltavan kohdalla haastattelu päättyi suht' lyhyeen, kun hän totesi krapulan olevan niin paha, ettei ajatus tahtonut oikein kulkea.

En nähnyt tarpeelliseksi rajata päihtymystilaa haastatteluiden tekemistä varten, sillä monille palvelukeskuksen asiakkaista riippuvuus päihteistä on niin suurta, että ollakseen toimintakykyinen, tulee heidän saada päivittäiset annoksensa. Voi olla myös asiakkaan pitkäjänteisyyden ja haastatteluun osallistumisen kannalta tärkeää, että päihtymystila on sallittu. Päihtyneenä esiintyminen on myös linjassa Hietaniemenkadun palvelukeskuksen yleisen päihdelinjauksen kanssa. Palvelukeskuksessa saa esiintyä päihtyneenä, mutta päihkeitä ei saa käyttää palvelukeskuksen tiloissa. Siksi en voinut tutkimukseni onnistumisen kannalta odottaa, että haastateltavat olisivat selvin päin siihen osallistuakseen. Jos olisin tehnyt moisen rajauksen, olisi kohderyhmään sopivien haastateltavien löytäminen ollut entistäkin vaikeampaa. Koen tutkijana, että tärkeintä oli kohdata tutkimukseen osallistuvat henkilöt heidän omassa arjen todellisuudessaan ilman, että loin siihen tarpeettomia reunaehtoja tutkijana. Näin sain kerättyä aineistooni mahdollisimman autenttisen kuvan heidän elämästään asunnottomuuden pyöröovessa.

Päihtymystila voi vaikuttaa asiakkaiden kertomiin asioihin varmasti monin eri tavoin. Kenties osa tapahtumista voi olla enemmän väritettyjä, ehkä kaikkea ei muisteta ja toisaalta osalla kynnys puhua asioista voi madaltua entisestään. Näitä on vaikea arvioida etukäteen ja ehkä myös jälkikäteen. Olenhan kuitenkin lopulta vain sen tiedon varassa mitä he minulle haastattelutilanteessa kertoivat, ja mitä he päättivät jättää kertomatta. Se

on varmasti myös osaltaan osa totuutta ja sitä, mitä he pitävät merkityksellisenä asiana kertoa tutkijalle.

Tässä työssäni paikoitellen haastan myös Helsingin kaupungin nykyisiä palveluita ja niiden riittävyttä pitkäaikaisasunnottomille. Asemani Helsingin kaupungin työntekijänä tutkimusprosessin aikana voisi pahimmillaan myös vaikuttaa siten, että pyrkisin olemaan mahdollisimman lojaali työnantajalleni ja tehdä työstäni siten kaupungin imagon kannalta edullisemmän. On kuitenkin sosiaalityön ammattietiikan mukaista osata katsoa myös oman organisaation toimintaa kriittisesti ja siten myös tuottaa tietoa asiakasryhmän tarpeista käsin (Talentia 2017). Pyrin tässä työssäni kaikin keinoin olemaan mahdollisimman objektiivinen niin, että niin tieteelliset kuin sosiaalityön ammattietiikan mukaiset käytännöt on otettu huomioon, enkä siten kaunistele tai kauhistele enempää kuin työn kannalta on oleellista.

4 ELÄMÄÄ ASUNNOTTOMANA PYÖRÖOVESSA

4.1 Asunnottomuuden uusiutumisen syyt

Vuonna 2020 Helsingin kaupungin Asumisen tuen alaisista asumisyksiköistä muutti pois yhteensä 209 henkilöä. Näistä 209 henkilöstä, 76, eli yli kolmasosa hädettiin ja heidän asunnottomuutensa uusiutui. Väkivaltainen käytös oli 37 prosentilla asunnottomuuden uusiutumisen syynä ja vuokravelka 35 prosentilla. Siten väkivaltainen käytös ja vuokravelka muodostavat yleisimmät syyt asumisyksiköstä asunnottomaksi jäämiselle. (Tamminen 2021.) Jos poismuuttajista yli kolmasosa joutuu takaisin asunnottomiksi, on suhdeluks mielestäni liian korkea ja siten asia on tärkeä ottaa läheisempään tarkasteluun. Tässä luvussa kerron haastattelemieni henkilöiden tarinaa asunnottomuuden uusiutumisesta.

Keräämässäni aineistossani syyt asunnottomuuden uusiutumisen taustalla olivat paikoitellen samansuuntaisia kuin yllä mainituissa tilastoissakin näkyvät häätöjen syyt. Kaikilla minun haastattelemillani ihmisilläni oli pitkät ja polveilevat asunnottomuustaustat, joissa vilisi tarinoita erilaisissa laitoksissa asumisista aina erinäisiin väliaikaisiin ja pysyviin asumisratkaisuihin. Lopulta kaikki heistä olivat kuitenkin palanneet uudestaan katuasunnottomiksi. Heillä kaikilla oli ollut vähintään kerran, toisilla useammankin kerran Helsingin kaupungin järjestämä tuetun asumisen asunto tai edes jonotuspaikka. Tuettua asumista haastateltaville oli järjestetty niin asumisyksiköissä kuin hajasijoitetuissa asunnoissa.

Eräällä haastateltavallani asunnottomuus oli uusiutunut toistuvasti, sillä hän ei sietänyt ympärillään olevia nuoria huumeidenkäyttäjiä, jotka herkästi toivat levottomuutta mukanaan asumisyksiköiden arkeen. Haastateltava oli luopunut asunnoistaan toistuvasti ja aina omalla päätöksellään, koska **ei ollut halunnut jatkaa asumistaan rauhattomissa asumisyksiköissä**. Tyytymättömyys oli myös toisinaan johtanut siihen, että lopulta hän oli jättänyt myös vuokria maksamatta. Hänellä ei kuitenkaan kertomansa mukaan ollut häätöjä asumisyksiköistä, vaan oli aina halunnut omasta tahdostaan luopua asunnoistaan, kun ei ole niissä viihtynyt.

No oonhan mä ollut asunnoton, mut mä oon linnassa viettäny, [yli 20 vuotta], nii vankilassa. Yhteensä tolleen niiku pätkittäin mut kokonais. Et mä nii ja sit mä oon ollu kaikenlaisissa laitoksissa. (– –) Onhan mulla ollut noita asuntoja, mutta mä oon juopotellu, nii mä oon sitten lähteny sieltä veke, tavalla tai toisella. (– –) Mulla on jääny vuokria

aina joskus maksamatta. Sit mä oon lähteny omiin nimiin, ku mä en tietty. Joo, nää laitokset kato, nii mä en kaikissa oo viihtynyt ja mä oon lähteny vekka ja sitte palannut tänne takasi. (–) Nää on laitoksia mulle kaikki. Mut mä oon itse nää järjestänyt nää hommat, että mä oon laitoksesta laitokseen. Mä oon lapsesta saakka (–) ollu laitoksissa.

Hänen puheensa taustalla huokuu ajatus siitä, että hän on tilanteessaan omien valintojensa vuoksi ja on itse itsensä järjestänyt laitoksesta laitokseen, jo lapsesta asti. Haastateltava siis **vastuuttaa itseään omasta tilanteestaan**. Yhtäältä hänenkin tilannettaan katsottaessa, on syytä pohtia syvällisemmin sitä, että onko jo lapsena alkanut laitostausta kuinka paljon lopulta ihmisen omaa valintaa. Toisaalta onko ihmisen omaa valintaa myös se, jos laitospelämä jatkuu yhä aikuisena. Haastateltava kokee sen olleen hänen oma valintansa, mutta yhtäältä taustalla voivat vallita pärjäämisen eetos, toivottomuus omasta tilanteesta ja yksilökohtainen lähtökohta katsoa maailmaa (ks. esim. Saari 2015, 207).

Kaikissa loppuissa haastatteluissani nousi esiin toisenlaista näkökulmaa katsoa asunnottomuuden uusiutumisen juurisyitä. Näissä haastatteluissa ei juurikaan puhe keskittynyt itseen, vaan aineistosta on luettavissa haastateltavien **pettymys yhteiskuntaa kohtaan**. Muiden haastateltavien puheista on nähtävissä, miten asunnottomuus on uusiutunut, kun haastateltavien kokemuksissa yhteiskunnan rakenteet ovat pettäneet heidät. Taustalla tuntuu olevan tunteita epäoikeudenmukaisuudesta ja vääryydestä. Kokemuksia siitä, ettei heitä ole kuultu tai autettu. Kokemuksia epäjohdonmukaisesta kohtelusta ja liian tiukasta sapluunasta, johon pitäisi pystyä mahtumaan.

Koko tontti ja talo oli [palveluntuottajan] ja tavallisia asuntoja. [Kaupunginosassa], siel oli koko talo, ihan kerrostalo oli. Ja sit tota asuin semmosen 7–8 vuotta siellä. Koko talo purettiin. Ja sitten ne sano [palveluntuottajalta], et jotain kävi, et ku mä en saanu asuntoa ollenkaa. Ja sit [palveluntuottaja] oikeesti valehteli Astulle, et mulle on tarjottu asuntoa, mitä mä en ottanu vastaan. Tämmöstä ei oo tapahtunu, koska tota nonii, jos joutuu asunnottomaks ja tarjotaan asuntoa, nii totta kai siinä ottaa vastaan minkä tahansa.

Haastateltava siis kertoo joutuneensa asunnottomaksi, kun hänen aiempi tuettua asumista järjestänyt asumisyksikkö purettiin, eikä hänelle osoitettu uutta asuntoa. Taustalla ei ollut häiriöitä asumisessa. Haastateltava ei osannut kertoa tarkemmin, miten näin oli päässyt käymään ja mitkä asiat olivat vaikuttaneet asunnottomuuden uusiutumiseen. Oli kyseessä inhimillinen erehdys, muu väärinkäsitys tai virhe, olennaista kuitenkin on, että muutenkin haavoittuvassa asemassa ollut päihdeongelmainen on joutunut asunnottomaksi palvelujärjestelmän tässä kohtaa pettäessä hänet.

Kuten luvun alussa totesin, on asunnottomuuden uusiutumisen taustalla usein vuokravelkoja ja väkivaltaisia tilanteita. Seuraavan aineistositaatin haastateltava kertoo **väkivalta-tilanteesta**, joka johti asunnottomuuden uusiutumiseen. Sitaatista on luettavissa väkivaltatilanne, mutta myös haastateltavan kokema epäoikeudenmukaisuus tilanteen suhteen. Asumisyksikkö, missä hän asui, oli hänen kokemuksensa mukaan levoton. Kyseisessä asumisyksikössä tapahtui hänen mukaansa hänen tekoaankin pahempia asioita. Juuri sen vuoksi asunnottomuuden uusiutuminen tuntui haastateltavasta epäoikeudenmukaiselta, jos asiaa suhteutti isompaan kuvaan talossa tapahtuneista asioista.

Asuin sielä [asumisyksikössä] jonki aikaa ja sit sain siitä hädön muutama vuosi sitten, olisko 2–3 vuotta sitten. (–) En mä muista ihan tarkalleen, mutta joku tappelutilanne oli siinäkin [naapurin kanssa], että miks mut irtisanottiin. Jonkinlainen väärinkäsitys siinä oli. (–) Se oli ihan perseestä. Ku mä juttelin niiden henkilökuntien kanssa, ne sano, et ”sä ei [haastateltavan nimi], sä et sä et oo todellakaa ollu väkivaltaisimpia tai riehuvimpia tyyppejä”. Että siel oli just se esimies, joka (–) ei varmaa digannu must ollenkaa. Nii se kirjas mut ulos ja mä allekirjoitin sen lapun uloskirjaus. Muut henkilökunta sano, et jos mä en olis allekirjoittanu, nii ne ei olis suostunu siihen uloskirjaukseen. Se oli aika herkästi irtisanottiin. En mä ollu siel sellain, et juoksentelisin puukko kädes, kuten joitai muita. Sellasii tapahtu siellä, ja ei niitäkää irtisanottu, että mä vaa työnsin yhtä jätkää tällee iha pikkasen.

Haastateltavan mukaan väkivaltatilanteen taustalla oli niin väärinkäsitys kuin myös hyvin vähäiseksi määriteltävä teko, jonka vuoksi irtisanominen tuntui hänestä kohtuuttomalta suhteessa tapahtuneeseen. Haastateltavan mukaan asumisyksikön työntekijät olivat validoineet hänen kokemustaan herkästä uloskirjauksesta ja olleet muutenkin hänen puolellaan tilanteessa. Myös seuraavassa haastattelusitaatissa on samanlainen kokemus, jossa asumisyksikön työntekijät ovat haastateltavan mukaan pohtineet asiakkaan kohdalla häädön tarpeellisuutta.

Nelisen kuukautta joo [asuttiin asumisyksikössä ennen häätöä]. Tota nii, että se oli sillee, että että mä olin ihan [sairas], nii mä en uskaltanu mennä ees ovelle, ku yks naapuri, kolme vuorokautta yötä päivää se vähän välii hakkas ja potki meidän ovee. (–) Sitte [puoliso] hermostu ja [kohdisti väkivaltaa] yhtä sitä naapuria [kohtaan]. (–) Nii mä en ees nähny koko tilannetta, enkä ollu paikalla, enkä ees tietoinen siitä. Mä sain hädön myös, koska me ollaan [yhdessä]. Ainut syy oli se. (–) Ne [asumisyksikön työntekijät] sano jälkeinpäin, et oli vähä hätäinen ratkaisu se, että mäki lensin pihalle. (–) Mun mielestä se ei ollu oikein.

Pariskunnalla oli yhteinen asunto asumisyksiköstä ja oletettavasti myös yhteinen vuokrasopimus, jonka vuoksi asuminen päättyi molemmilla väkivaltatilanteen jälkeen. Haastateltava kuitenkin **koki epäoikeudenmukaiseksi, että myös hänen asunnottomuutensa uusiutui puolison väkivaltaisen käytöksen takia**. Haastateltavan häätö tapahtui hyvin nopeasti välikohtauksen jälkeen. Epäluottamusta järjestelmään kohtaan loi entisestään työntekijöiden toiminta häätötilanteessa, kun haastateltavalle ei kerrottu etukäteen tapausmisen syytä ja että paikalle oli kutsuttu myös poliisit.

Edellisenä päivänä, yks päivä sanottiin, et huomenna tuutte, että meillä on keskustelu asumisesta. Kysyttiin mitäköhän tää asia koskee niinku. ”Ei me tiedetä”, kukaa muka ei tienny. Ja seuraavana päivänä kuitenkin kummiski kaks niitä työntekijöitä oli siel kokouksessa, ja sit kaksi virkapukuista poliisia turvaamassa työntekijöiden turvallisuutta. Ja sit meille sanottiin, et kymmenen minuuttia aikaa ottaa tarvikkeet, mitä nyt haluutte, ja sit ei saa tulla enää. Kyl me myöhemmin saatiin käydä siel, mutta sillä hetkellä. Että, se oli jossain mielessä joku laiton häätö mun mielestä kyllä.

Tämän tapauksen esimerkin avulla olisi varmasti syytä pohtia laajemminkin palvelujärjestelmän toimivuutta, kun asunnottomille päihde- ja mielenterveysongelmista kärsiville pariskunnille vuokrataan asuntoja. Olisiko sosiaalipalveluiden järjestelmässä joustoa tällaista tilannetta varten, jossa jo valmiiksi haavoittuvassa asemassa oleva henkilö joutuu kärsimään puolisonsa virheiden vuoksi ja päätyy siten myös itse asunnottomaksi? Pystytäisiinkö vastaavanlaisissa tilanteissa käyttämään tarveharkintaa, ja ratkaisemaan ongelmat niin, ettei pariskunnan molemmat osapuolet kärsi toisen osapuolen tekemistä virheistä ja valinnoista? Tässäkin tapauksessa asunnottomaksi joutui uudestaan ihminen, jolla ei kuitenkaan ollut sanojensa mukaan asian kanssa mitään tekemistä. Asunnottomaksi, jolloin ihminen on entistäkin haavoittuvaisemmassa asemassa ja kenties kaikista huonoosaisin, mitä suomalaisessa yhteiskunnassa voi vaan olla (ks. esim. Saari 2015).

Eräs haastateltava oli jäänyt omistusasunnostaan asunnottomaksi, minkä jälkeen hän oli asunut monenlaisissa tilapäisissä asumisratkaisuihin eri puolilla Suomea. Hänen koko haastatteluaan väritti vahvasti tietynlainen toivottomuus asunnottomuuden ratkeamisen suhteen sekä **rakoileva luotto palvelujärjestelmää kohtaan**.

[Olen asunut] näis kaikis tommosis kopeissa. [Kaupunki Suomessa] olin pelkästä [häätämajoituksessa] siel alhaalla ja, siel märällä puolella, mä olin kaks vuotta siel sitte. Nyt tääl Helsingissä ollu viisi vuotta pian. Mä en ees enää muista, siit on niin kauan aikaa. Mul ei seitsemään vuoteen kuitenkaa kämppää ollu. Mä aattelin, et jäädää sit kunolla asunnottomaks kerralla. Ei oo enää varaa pitää kämppää omaa. Mä en mitää vuokratämppeä. Taino, se on vaa mun mielipide. Ja seku

meni, nii sen jälkee mul ei oo asuntoo ollu enkä usko, et tuleeko ees enää ikinä. En ainakaa haaveile ees yhtää. Se on nyt tällee tällä kertaa. (– –) Castreninkadulla [asunut] kaks kertaa. Ei muita [väliaikaisia tai pysyviä asumisia] sit oo.

Haastateltava kokee nykyisessä yhteiskunnassa haastavaksi enää pitää omistusasuntoa, koska se on niin kallista, eikä hän ole oikein halukas enää muuttamaan vuokra-asuntoon. Hänen puheestaan huokuu **toivottomuus**, sillä hän ei juurikaan edes enää haaveile omasta kodista. Voitaneen pohtia, että lieneekö haastateltavan puheiden taustalla aito tyytyväisyys omaan nykyiseen tilanteeseensa, vai kenties esimerkiksi asunnottomuustilanteen luoma häpeä, joka kääntyy lopulta ylpeydeksi. Ehkä asunnottomuuden tuomaa häpeää on helpompi käsitellä, kun sitä ei myönnä ja kun toisaalta yhteiskunnan pärjäämisen eetos luo painetta olla oman onnensa seppä (ks. esim. Saari 2015, 207).

Taas mun asuminen katkee, ku mä joudun linnaa. Se on taas siinä. Mä joudun sakot jossain vaihees menemää istumaa. Se on sit taas siinä. Taas mä oon tuol kadulla. Nii. Se on vähä sellasta. Oravanpyörä. [Vankeilassa ollut] 10 vai 20 kertaa, sakkokierroksilla. Ei [ole saanut tukea asunnon hankkimiseen]. Vaiks sais elinkautisen, nii et sinä aikana saa asuntoa. Potkastaan vaan kadulle. Potkastaan vaan kadulle, et koita selvitä. Nii. Siin voi monel tulla äitiä ikävä. 10 vuotta jos on ollu linnassa, nii ei osaa enää olla siel [siviilissä].

Yllä olevassa sitaatissa huokuu haastateltavan turhautuminen siihen, että useista vankeustuomioista huolimatta hän **ei ole saanut apua asunnottomuuden ratkaisuun vankeusaikana**. Tämä ei ole tavatonta, sillä esimerkiksi vuonna 2021 rangaistusajan suunnitelmia tehtiin 93,1 prosentille vankeusvangeista, joihin lukeutuvat myös lyhyitä tuomioita istuvat sakkovangit. Koronapandemian vuoksi sakkovankeja istui tuomioitaan kuitenkin vain neljännes tavanomaisesta määrästä, joten se nostaa hyvää prosenttilukemaa ylöspäin. (Rikosseuraamuslaitos 2022, 48–49.) Jos taas vertaa vuoteen 2019, aikaan ennen koronaa, tällöin sakkovankeja istui tavanomainen määrä, mutta rangaistusajan suunnitelmia tehtiin vain 83 prosentille vankeusrangaistusta suorittaville (Rikosseuraamuslaitos 2020, 34).

Vuonna 2021 vapauttamissuunnitelma tehtiin 87 prosentille vapautuvista vangeista ja sakkovangeista vain hieman yli puolelle. Samaisena vuonna ilman asuntoa vapautui lähes kolmasosa vangeista. (Rikosseuraamuslaitos 2022, 48–50.) Lyhytaikaisvangit, jotka suorittavat lyhyitä vankeustuomioita tai sakon muuntorangaistuksia, ovat kaikista huono-osaisimpia vankeja. Heillä on usein ongelmallinen elämäntilanne, johon ei lyhyen vankeusajan aikana nykyisillä resursseilla pystytä juurikaan paneutumaan ja siten integroidaan lyhytaikaisvankeja kuntouttaviin toimenpiteisiin. Tämän vuoksi lyhytaikaisvangit

palaavat helpommin entiseen elämäänsä vankilasta vapauduttuaan. (Kivivuori & Lindborg 2009.) Oman havaintoni mukaan Hietsun asiakkaistakin on vähän väliä joku istumassa lyhyitä vankeusrangaistuksia, koska monen asiakkaan elämäntyylisiin liittyy olennaisesti pikkurikosten tekeminen päihteiden käytön rahoittamiseksi. Ei ole varmaan kauhean väärin olettaa, että hietsulaiset pitkäaikaisasunnottomat ja huono-osaiset lyhytaikaisvangit lienevät joltain osin samaa porukkaa.

Liian iso osa vangeista vapautuu ilman suunnitelmaa ja asuntoa. He ovat myös tuttu näky Hietaniemenkadun palvelukeskuksen arjessa, jossa tilapäisen asumisen huoneista joudutaan toisinaan uloskirjaamaan asiakas vankeustuomion vuoksi. Huoneet voidaan tapauskohtaisesti pitää varattuna asiakkaalle vain hyvin lyhyiden tuomioiden ajan. Toisinaan vankilasta on soitettu minullekin vankien toimesta, kun on pelätty takaisin kadulle joutumista tuomion päättymisen jälkeen. Näissä puheluissa on toivottu pikaista ratkaisua asumistilanteeseen, koska vankilassa hyvin alkanut päihteiden elämä on vaarassa, jos ei ole edes tilapäisen asumisen huonetta, minne asettua aloilleen vankilan porttien sulkeuduttua selän takana.

Tutkimukseni kohderyhmään lukeutuvat pitkäaikaisasunnottomat elävät yhteiskuntamme syvässä marginaalissa. Monesti päihteiden käyttö on alkanut jo hyvin nuorena, ja lopulta he päätyvät asumaan tuettuihin asumisyksiköihin. **Asumisessa esiintyy usein haasteita, jotka liittyvät erityisesti runsaaseen päihteiden (seka)käyttöön.** Asuminen saattaa vaarantua ja se voidaan joutua päättämään, kun asumisyksiköissä ei pystytä vastaamaan asukkaan tuen tarpeisiin. (Dahlström n.d., 14–15.) Vaikka ihmiset tekevät vääriä valintoja ja huonoja tekoja, voimme tämänkin luvun haastateltavien kokemuksista kuitenkin nähdä ja kuulla sitä toista versiota tapahtuneista asioista. Sitä ääntä, joka on tilanteissa kenties jäänyt täysin kuulematta, ja mikä on osaltaan lisännyt näidenkin ihmisten epäluottamusta palvelujärjestelmän toimivuutta ja oikeudenmukaisuutta kohtaan.

[Tilapäinen asuminen päättynyt kun]soittanu. Musiikki oli liian lujalla ja toisella kerralla väkivaltainen käytös. Niin se varmaa päättyy täälläkin kertaa johonki tälläseen. Aina se päättyy. Aina keksitään joku syy, jos ei muuta. Mul oli volume sillo vitosella, ku mä lensin ulos, ku soitin musiikkia liian lujaa. Ne stereot oli ihan hiljaa, muistan sen ku eilisen sen tilanteen. Ei [ollut annettu varoitusta aiemmin]. Ja volume oli vitosella ja maksimi on varmaa viiskymmentä. Ei se oikee. (– –) En muista yhtää [miten väkivaltatilanne meni], olin niin sekasin, ettei oo mitää hajuu. En muista yhtää, olin sillo nauttinu jotain. Mut ei alkoholia kuitenkaa, sitä mä vähemmäkseen käytän.

Haastatteluiden läpi sitaateissa kaikuu jonkintasoinen epätoivo, epäluottamus ja epäluuloisuus vallitsevia yhteiskunnan rakenteita, sen palvelujärjestelmiä ja instituutioita kohtaan. Eikä ihme, sillä taustalla on usein moninaisia tuen tarpeita jo lapsuudesta alkaen. Tämän luvun ensimmäisessä aineistositaatissa tutustuimme haastateltavaan, joka on viettänyt lapsesta saakka elämänsä laitoksissa ja istunut vankeustuomioita yli 20 vuoden edestä. Vaikka haastateltava kertoo tehneensä itse valintansa, hänen kokemuksiaan väheksymättä, katson asiaa kuitenkin tässä tutkielmassa rakenteellisen sosiaalityön viitekehystä käsin. Jo lapsena alkanut laitostausta voi kieliä huonosta lapsuudesta ja perheoloista, joiden vaikutus aikuiselämään on syytä ottaa huomioon. Kuten yllä myös huomaisimme, aina vankilasta vapautuminenkaan ei suju ongelmitta. Niin rangaistusajan suunnitelmia kuin vapauttamissuunnitelmiakin jää tekemättä ja iso määrä vankeja vapautuu vuosittain ilman asuntoa. Taustalla voi siis olla myös toivottomuuden kokemuksia, joka kulminoituu suureen itsensä vastuuttamiseen tilanteestaan (ks. esim. Saari 2015, 207).

Onko siis todella ollut haastateltavan oma valinta kerta toisensa jälkeen vapautua vankilasta ilman asuntoa? Onko hänen oma valintansa lähteä asumisyksiköstä, kun siellä on liian rauhatonta elämää hänen makuunsa? Voimme valita ajatella, että asiat ovat olleet hänen omia valintojansa, mutta voimme myös valita katsoa asiaa toisesta suunnasta. Onko meillä tarpeeksi resursseja auttaa löytämään sopiva asunto? Onko vankeusaikana tehty suunnitelmia ja pyritty laittamaan niitä myös moniammatillisesti verkostotyöskentelyä hyödyntäen käytäntöön? Onko palveluvalikoimassa ihmisten moninaisiin tuen tarpeisiin sopivia tuetun asumisen muotoja? Onko rauhallisia ja pienempiä asumisyksiköitä tarpeeksi? Kysymyksiä ja pohdintoja voidaan esittää monenlaisia.

Summattuna voidaan todeta, että tilastoissa näkyvät asunnottomuuden uusiutumisen syyt sekä aineistossani näkyneet syyt ovat osittain samansuuntaisia. Se mikä ei juurikaan näkynyt omassa aineistossani, oli vuokravelkaan liittyneet asunnottomuuden uusiutumiset. Vain yksi haastateltava totesi, että hänellä on joskus kertynyt vuokravelkaa, mutta se ei kuitenkaan ole ollut lopullinen syy asunnottomuuden uusiutumisen taustalla. Jokainen heistä on kuitenkin paljon palveluja tarvitseva henkilö, ja he tarvitsevat moniammatillista tukea asumisen turvaamiseksi. Tulen seuraavien lukujen aikana paneutumaan tarkemmin siihen, miten pitkä jonotusaika vaikuttaa asunnottomien elämään, ja miltä asumisyksiköt näyttävät loppuelämän koteina sekä huomioidaanko näiden ihmisten tuen tarpeita riittävästi.

4.2 Pitkän jonotusajan vaikutus asunnottoman elämään

Tässä alaluvussa keskityn jonotusajan pituuteen tuettuun asumiseen. Kerron tarkemmin jonotusajan nykytilasta sekä haastattelemieni pitkäaikaisasunnottomien ajatuksia siitä, miten jonotusaika vaikuttaa heidän elämäänsä. Tämän luvun tarve kumpuaa rakenteellisen sosiaalityön ja sosiaalityön yleisten eettisten periaatteiden arvopohjasta, sillä pyrkimyksenä on edistää ihmisoikeuksia ja oikeudenmukaisuutta (Pohjola ym. 2014, 287; Talentia 2017). Pelkästään Suomen ilmasto on asunnottomille ankara. Toimia asunnottomuuden ennaltaehkäisemiseksi ja poistamiseksi on siis tehtävä, mistä kielivät niin valtion kuin Helsingin kaupunginkin kunnianhimoiset asunnottomuuden poistamistavoitteet.

Tässäki ku mä oon ollu tässä alhaalla, nii on ollu pari kertaa sillee, et mut on kuuden aikaa, ku viideltä on se kirjautumisilmoitus, nii kuudelta on jo sit täynnä. Tiedätsä, et sit se menee ulkoruokinnaks, niiku nää henkilökunta kutsuu sitä. Joo, oon mä sielläki [Alppikulmassa] käynny. Joo, seki on aika usein täynnä, jos ei noudata niitä aikoja. [Sit] oon mä tos pihal. Tullu ihan tutuksi. Kylmä oon tos pihallaki häröilly. Penkillä. Mut kyl se talvella aika paha on, pitää joku muu ratkaisu keksii. Kesälähän se menee iha jees, ei siinä mitää.

Osa helsinkiläisistä asunnottomista yöpyy Helsingin Diakonissalaitoksen ylläpitämässä Alppikulman hätämajoituksessa. Alppikulmassa on ollut aiemmin tuetun asumisen asunmysyksikkö, joka on kuitenkin lakkautettu kiinteistön huonon kunnan vuoksi. Rakennuksessa on kuitenkin vuosi vuodelta pidetty hätämajoitusta niin liikkuvalla väestöllä ja paperittomille, kuin myös helsinkiläisille päihteitä käyttäville asunnottomillekin. (Ks. esim. Etsivä lähityö 2017, 3; Siippainen 2021.) Eräs haastateltava kertoi haasteista Alppikulmassa yöpymisestä:

Vähä siellä sun täällä olin, mutta Alppikulmassa yötä. Se oli kyl raskasta ja sitku siel on niin homeessa se talo, et mä aloin loppuaikoina tuntee mun keuhkoissa. (—) Sit tiiätkö, vesiki maistuu pahalle siellä. Ne on niin huonossa kunnossa ne huoneet. Mä ihmettelen, miten se talo on pystyssäki viel. Sitähän on oltu jo 10 vuotta purkamassa. Mä oon kuullu näin, en tiedä pitääkö se paikkansa, et ne aina joka vuos hakee vuoden lisäaikaa sille talolle. Mä en ymmärrä miten tollain paikka on asunnottomille. Kyllä meilleki pitäs olla paremmat oltavat. Työntekijöillekin on raskasta. On niin paljon asunnottomia nii, ei silti pitäs tollases paikas pitää. Home, sehän sairastuttaa ihmiset. Koko talo ei sais olla pystyssä.

Niin ”ulkoruokintaan” joutuminen keskellä sydäntalvea kuin **homeisessa purkukuntoisessa talossa majoittuminenkin** ovat epäinhimillisiä asioita, joita ei tulisi tapahtua hyvinvointivaltiossa. Vaikka hätämajoituspaikkoja on lisätty (ks. esim. Helsingin kaupunki 2022A), silti toisinaan asunnottomia on jäänyt ilman yösijaa, kuten luvun alussa

ollut haastateltavakin kertoo. On tutkittu, että ravinnon ja unen puute lisäävät aggressiivisuutta ja lyhytpinnaisuutta, jotka voivat purkautua ympäristöön. Eli aivan perustavanlaatuisen **perustarpeiden tyydyttämisläkin voi olla häiriöitä vähentävä vaikutus**. Riittävä päivittäisen ravinnon tarjoaminen, sekä turvallisen ja lämpimän nukkumapaikan mahdollistaminen voivat olla yksinkertaisuudessaan hyvinkin tehokkaita tapoja vähentää häiriöitä. (Törmä ym. 2007, 95.)

Nyt ku mä oon ollu näin lyhyen aikaa, 1,5kk mitä mä oon siel ollu. Mä oon nukkunu tosi paljon. Eilisen päivänki nukuin kokonaa. Mä nukun yön ja mä nukun päivän. Nukun varmaa jotai tollasii univelkoja pois. Kestää pitkääkin, et ennenku tottuu siihen, et on oma asunto [huone tilapäisessä asumisessa], et on toi katto pään päällä, et voi nukkua silloinku haluaa ja väsyttää. Nii, mä voin nukkuu sillo ku mä haluun ja olla siel ku mä haluun, oma huoneeni.

Asunnottomien perustarpeiden puute ja pitkään epäinhimillisissä oloissa oleminen, voivat siten näyttäytyä myös yhtenä syynä asunnottomien keskuudessa vallitseviin **konflikteihin**. Aineistoni haastateltavien puheissa vilisee toistuvasti ongelmat muiden palvelukeskuksen asiakkaiden kanssa. Palvelukeskuksen arjessa näkyy myös vahvasti asiakkaiden keskinäiset konfliktit, joiden vuoksi palvelukeskukseen on myös muutama vuosi sitten palkattu ympärivuorokautinen vartija. Henkilökunnan havaintojen mukaan väkivaltatilanteet ovat myös lisääntyneet koronapandemian aikana (Kuusela 2022).

Mä en tykkää välttämättä asua täälläkään. Mä haluaisin Castreninkadulle mennä. Tääl on liikaa noita idiootteja. Nii mä tykkäisin paljo paremmin olla siel Castreninkadul. Okei no tääl on paljo parempi ruoka, mut ku tota menee päivä pilalle aina, ku menee tost ovest pihalle, nii ei se oo kivaa.

Jokaisella konfliktitilanteella on väistämättä vaikutus asiakkaan elämään – asema yhteisössä voi muuttua ja kenties henkilö ei uskalla enää hakeutua palveluihin. Lisäksi asiakas voi joutua rajatuksi palvelukeskuksen palveluista väkivaltaisen käytöksensä vuoksi sekä joutua jopa tuomituksi teoistaan oikeudessa. Mikäli asiakas ei ole asunnottomien palveluiden piirissä, voidaan hyvin olettaa, että hänen marginaalinen asemansa yhteiskunnassa syvenee ja asunnottomuus pitkittyy entisestään. Pitkittänyt jonottaminen haastaa siten monen asunnottoman elämää niin terveydellisten kuin sosiaalistenkin kysymysten kannalta. Esimerkiksi Hietsussa päihtettä oleminen nähdään hyvin haastavana pidemmän päälle:

Se on kato, ku sinne jonotetaan, nii jonotetaan. Siin on niin pieni se vaihtuvuus, se ei oo niiku täällä että. Joo saattaa mennä toinenki vuosi vielä. Sen aikaa mä oon ilmeisesti täällä. Mut ei tääkää mulle hyvä

mesta oo, mut ei oo muuta vaihtoehtoo. Kato täälä ollaa muutama kuukaus selvin päin. Sitku se taas repee nii se repee. (– –) Ei sitä voi kommentoida sen enempää. Eihän tääkää mikää nyt oo sellainen. Mut jos-sain sitä täytyy olla. Neljä-viiskyt vuotta sitten ei ollut tälläsiä mestoi ja jos oli, nii oli nollarajat. Nii nykysinhän on näitä kaiken näköistä asuntoyksikköä mutta. No on kai [hyvä ettei ole enää nollarajoja], jos iteki dokaa, on kai, on. Mutta jossain se menee aina läskiks se juttu. Se ei onnistu niiku haluu. Joku soundi siinä aina pygii.

Eräs haastateltava oli saanut itse valita, haluaako hän tilapäisen asumisen huoneen Hiet-susta vai Castreninkadulta, jolloin hän oli päätynt Castreninkatuun. Hän oli valinnut Castreninkadun, sillä koki sen paremmaksi vaihtoehdoksi hänen pyrkiessään kohti päih-teettömämpää elämää. Hänenkin puheissaan **Hietsu näyttäytyy siis vaikeamana paik-kana olla käyttämättä päihhteitä.**

Sain päättää tuunko tänne vai Castreninkadulle. Mut kyl mun mielest Castreninkatu on parempi paikka sillee sen suhteen ainaki, ku mä yrit-tän olla selvinpäin mahdollisimman paljon. Joo, onhan siel rauhalli-sempaa. Tääl on vähä niiku enemmän häslinkiä. Mä tunnen niin paljon näitä käyttäjiä, ku mä oon [yläkoulukäisestä] asti käyttäny. Se on sem-mosta hyvää opettelemista niiku olla selvinpäin. On se haastavaa, ku siin on niin paljon tuttuja ympärillä, mistä niiku sais koko ajan jotain. Nii. Mä oon yrittäny. Aika hyvin, että koko ajan ei ees tee mieli. Mä oon pystyny kieltäytyykki. Se tuntuu aika hyvältä, itsetunnolle. Mul on tosi vaikee ollu olla ylpee itsestäni. Se on ihana uus tunne. Se on mahtava tunne, ku sanoo ”emmä ota kiitos, en mä en halua”.

Toisinaan tilapäisen asumisen paikkoja vapautuu samanaikaisesti niin Castreninkadulta, kuin Hietsustakin, jolloin parhaimmassa tapauksessa asiakas voi itse **päästä valitsemaan** kumpaan tilapäisasumiseen hän muuttaa. Yllä olevan haastateltavan tilanteessa valinnan-vapaus on selkeästi ollut hänelle upea asia, koska sen avulla hän on päässyt valitsemaan itselleen mieluisamman paikan ja pystynyt jopa vähentämään omaa huumeiden käyttöään sen ansiosta. Päihhteettömämpi elämä on nostattanut haastateltavan itsetuntoa.

Tyypillisin asumispolku Hietsun asiakkaila on alakerran yhteismajoituksesta, eli asumis-päivystyksestä tilapäiseen asumiseen ja sitä kautta tuettuun asumiseen. Harvoin tuetun asumisen tarpeessa oleva henkilö pystyy ratkaisemaan asunnottomuuttaan itsenäisesti jo-notusaikana. Samalla kun jonotusajat tuettuun asumiseen ovat pitkiä, pitkittyy myös ih-misten pääsy tilapäiseen asumiseen ja siten myös asumispäivystyksessä vietetty aika voi venähtää kuukausienkin mittaiseksi. (Huovinen ym. 2019.)

Tammikuussa 2021 Helsingin kaupungin tuettua asumista jonotti 617 henkilöä, joista passiivisia jonottajia oli 116 henkilöä. Passiivisia jonottajia ei ole toistuvista yrityksistä huolimatta tavoitettu, tai he ovat esimerkiksi vankilassa tai hoidossa. Helsingissä on vajaa

900 asuntoa, jotka toimivat Asunto ensin -periaatteella. Vuonna 2020 näistä asunnoista muutti pois 209 henkilöä. Näistä 209 henkilöstä yli kolmasosa oli saanut hädän ja päätyntyt siten takaisin asunnottomaksi, ja oletettavasti pian myös päätyneet jonottamaan uutta tuetun asumisen paikkaa. (Tamminen 2021.) Ehkä hieman yksinkertaistetusti voidaan siis olettaa, että jos noin 200 asuntoa vapautuu vuodessa ja jonottajia on noin 600, voi asunnon saamiseen mennä jonotuspaikasta riippuen jopa kolme vuotta. Tämä arvio on linjassa niin omien kokemuksieni kuin myös muiden alalla työskentelevien ihmisten arvioissa (ks. esim. Nuorten jonotyö 2021; Lamminen 2021; Kuusela 2022).

Vuoden 2021 lopussa 65-paikkainen Junailijankujan asumisyksikkö lopetti toimintansa, kun Helsingin kaupunki möi kiinteistön eikä korvaavaa tilaa asumisyksikölle osoitettu. Junailijankujalla asuneet asutettiin pääosin toisiin asumisyksiköihin asumaan. (Vva ry. n.d.) Tarkkaa tietoa Junailijankujan asumisyksikön lopettamisesta suhteessa jonotusaikoihin ei ole saatavilla. Voitaneen kuitenkin olettaa, että kun yksi asumisyksikkö lopetetaan eikä korvaavaa perusteta, voi muiden jonossa olijoiden jonotusaika pidentyä entistään, kun Junailijankujalta muuttaneet pitää ennen jonossa olevia asunnottomia asuttaa jo olemassa oleviin tuetun asumisen asumisyksiköihin. Tämä oletettavasti hidastaa myös pääsyä hätämajoituksesta tilapäiseen asumiseen, kun tilapäisestä asumisesta ei yhtä nopeasti muuteta pysyvään vuokrasuhdeperustaiseen tuettuun asumiseen. (Ks. esim. Timonen 2021; Kuusela 2022.)

Kysyin haastateltaviltani, mikä olisi heidän mielestään kohtuullinen jonotusaika tuettuun asumiseen. Vain yksi haastateltava ei osannut ottaa siihen kantaa, sillä hänen mielestään asumisyksiköihin jonotetaan sen aikaa kun on tarve. Kaikki muut haastateltavat toivoivat tietynlaista **enimmäisaikaa jonotusajan pituuteen**. Todellisuuttahan on, että aina tulee olemaan asunnottomia, mutta miten tehokkaasti palvelujärjestelmä pystyy vastaamaan asunnottomuuteen, onkin kehitettävissä oleva asia. Yksi tällainen ehdotus on tullut erään kansalaisaloitteen myötä vuonna 2018. Koti 2019 -kansalaisaloite ehdotti, että eduskunta ryhtyisi valmistelemaan lakia, joka velvoittaisi kunnat järjestämään asukkailleen asunnon määräajassa. Kansalaisaloitteessa vaadittiin, että alle 25-vuotiaiden ja perheiden tulisi saada asunto kolmen kuukauden sisällä asunnottomuuden alkamisesta laskien ja yli 25-vuotiaiden tulisi saada asunto kuuden kuukauden sisällä asunnottomuuden alkamisesta. (Kansalaisaloite 2018.)

Kaks viikkoa olis paras aika [jonottaa tuettua asumista]. Mutta tota joo, että kylsiin kuitenkin puol vuotta kuitenkin iha asunnottomanaki, iha mahoton ajatus siinä mieles, ku nyt itse ollu pari vuotta asunnottomana

mutta. Kyl sitä pitäs kehittää sillee, ettei ihminen jäis nyt ihan asunnottomaks tai sillee niku.

Kansalaisaloite (2018) ei kerännyt riittävästi nimiä, jotta se olisi päätynyt eduskunnan käsiteltäväksi. Emme siis tiedä, mikä olisi ollut poliitikkojen tahtotila luoda tällainen tehokas järjestelmä, jossa asunnottomuuden ilmenemiseen vastataan viipymättä. Jos kansalaisaloitteen pohjalta olisi tehty uusi laki, olisi siinä täytynyt vielä erikseen pohtia sitä, että mistä alkaen laskettaisiin asunnottomuuden alkaminen, jos se ei tule viranomaisen tietoon. Toisaalta tärkeää laissa olisi ollut myös pohtia, että mitä seurauksia olisi ollut pidentyneillä jonotusajoilla kunnille.

Kyl se [jonotusaika] alle vuos pitäs olla mun mielestä. Koska mä kerkeen täs uudestaan vähä tottua toho Castreninkadulle, niiku et. Vajaa vuos emmä tiedä. Ei vuotta missään nimessä edes, koska mä pelkään et alkaa voimaa huonommin. Mä oon nyt huomannu, et miten niiku menee tälleee aaltoillen tää mun sairaus. (—) Se, että ku mä asun tolasessa paikassa, nii se voi tehdä mun psyykkistä vointia paljo huonommaksi. Mä en haluu, ku mä saan oman asunnon, tottakai mä toivon et oon psyykkisesti hyvässä kunnossa, että mä en halua, että mun kunto alkaa edes menemää huonompaa suuntaa, että jos mä psyykkisesti alan voimaa pahemmin, nii jotain sille asialle pitää tehdä, et mä saan sen asunnon nopeemmin. Koska mä en tommoses paikassa, en mä välttämättä kestä, et mun psyyke ei kestä välttämättä kauaa.

Asumisen piiriin pääseminen tulisi olla mahdollisimman helppoa (Perälä & Jurvansuu 2016, 528). Todellisuudessa se ei kuitenkaan ole sitä etenkään moniongelmaisille pitkäaikaisasunnottomille. Yllä olevan sitaatin haastateltava on kovasti huolissaan hänen **psyykkisen vointinsa tilasta jonotusaikana**, sillä hän pelkää terveydentilan romahtavan pitkän jonotusajan aikana. Asumisen piiriin pääseminen ei ole helppoa myöskään siksi, että usein jonotusprosessi näyttäytyy asunnottomille hyvin tuntemattomana. Kuten alla olevasta haastateltavan sitaatistakin huokuu, on haastateltava hyvin tietämätön omasta jonotusprosessistaan ja sen etenemisestä. Pitkä jonotusaika luo helposti tilanteen, jossa asiakas ei enää välttämättä muista minne on edes jonossa. Myös epätoivoisuus tuntuu lisääntyvän asunnon saamisen suhteen mitä pidemmäksi jonotusaika pitkittyy.

Mistä mä tiedän [mikä on kohtuullinen jonotusaika]? Kohtuullinen? Kaks vuotta maksimi ainaki, mun mielest tos jonotukses eikä mikää 10 vuotta. Mitä hyötyy? Mihin mä ees jonotan? Ei mul oo hajuakaan. Kai siel on joku talo jossain?

Haastattelemani henkilöt jakautuivat kahteen sen suhteen, miten tietoisia he olivat tulevasta asunnosta ja sen saantiprosessista. **Kaksi haastateltavista seurasi aktiivisesti omaa jonotustilannettansa olemalla yhteydessä Asumisen tukeen säännöllisesti, kun**

taas kaksi heistä odotti passiivisesti vailla tietoa omasta tilanteestaan. Huomasin samaisen ilmiön myös työssäni Hietaniemenkadun palvelukeskuksessa. Toisinaan samat henkilöt tulivat hyvinkin usein vastaanotolleni pyytämään, että selvitettäisiin jonotustilanne. Toisinaan taas vastaanotolleni saapui ihmisiä, jotka eivät edes muistaneet jonottavansa minnekään, jolloin pyrin selventämään heille heidän tilannettansa; minne he jonottivat, millainen kyseinen paikka on, monensia he ovat jonossa ja kuinka kauan arviolta asunnon saannissa voi vielä kestää.

Näitä henkilöitä, jotka passiivisesti jonottivat omaa vuoroansa, yhdisti tietynlainen **epäluottamus** tai **epätoivoisuus** sen suhteen, että tulevatko he edes saamaan asuntoa. Toinen heistä oli huolissaan omasta **terveydentilastaan** ja siitä, onko hän ylipäätään edes enää hengissä, kun asunto hänelle lopulta osoitetaan. Toinen passiivisista jonottajista taas tuotti haastattelun aikana paljon sellaista puhetta, josta huokui epäluottamus yhteiskuntaa ja sen järjestelmiä kohtaan.

No en mä tiedä mones oon jonossa. Mä en tiedä mones mä oon niissä numeroluvuissa. Eipä siinä sinne vaan odotetaan, ei sitä voi k... Emmä ainakaan. Se on sellanen. Se on kato, ku sinne jonotetaan, nii jonotetaan. Siin on niin pieni se vaihtuvuus, se ei oo niiku täällä että. Joo saattaa mennä toinenki vuosi vielä. Sen aikaa mä oon ilmeisesti täällä. (– –) Jos mä nyt lähen sinne [asumisyksikköön]. Katotaan nyt. No ku mä en tiedä millon sinne pääsee. Lähinnä on se. Joo no mä en tiedä oonksmä ees hengissä enää vuoden päästä. Nii nii no mistä mä tiedän millo mä kuupahdan, ku mul on [sairaus].

Toinen näistä epäaktiivisesti omaa jonotilannetta seuranneista henkilöistä epäilee myös oman aktiivisuuden puutteen vaikuttaneen siihen, ettei asuntoa ole hänelle viiden vuoden jonottamisen aikana tarjottu. Hänen kohdallaan jäin pohtimaan sitä, että voiko hän mahdollisesti olla Mikko Tammisen (2021) asunnottomuusseminaarissa mainitseva **passiivinen jonottaja**, joka on kadonnut järjestelmästä eikä häntä ole saatu lukuisista yhteydenotoista huolimatta kiinni. Etenkin nuorten kohdalla vaikea tavoitettavuus vaikuttaa asunnottomuusajan pitkittymiseen, sillä asuntoja ei voida pitää kauan varattuina, jos jonossa olevaa henkilöä ei tavoiteta. Tällöin asunto joudutaan antamaan seuraavalle jonottajalle ja passiivisen jonottajaan yhyttämistä jatketaan. Sen vuoksi jonottajien parissa tehtävä työ on tärkeää, sillä jalkautuminen asiakkaiden pariin ja yhteistietojen päivittäminen asiakastietojärjestelmään voivat kantaa hedelmää asuntoasioiden suhteen. (Nuorten jonotyö 2021, 9.)

Mä oon viis vuotta ollu jossain jonossa Astun kautta. Ikinä ei oo mitää kuulunu. Ikinä ei oo kukaa maininnu sanallakaan asiasta viiden vuoden

aikana. Sinne päinkään. En [muista minne olen jonossa]. [Asumisyksikön nimi]! Mikä liekää. (– –) Viis vuotta kestänyt mitää ei oo kuulunu. En oo kysellykkään. Mikä on ehkä vähä jarruttanu sekkin, kun mä en oo kysynyt mitää. En mä tienny mikä paikka se on edes, en mä oo kuullu. Ei ollu. Mä en ees tiää vieläkkään mikä on [asumisyksikkö] ja en mä tiedä missä se on, ei oo hajuukaa. (– –) Mut laitettiin vaa siihe [asumisyksikön] jonoon. Mä olin viideskymmenes jotain sillo viis vuotta sitten. Nyt en tiedä yhtään.

Haastateltava ei kuitenkaan tiennyt jonotusprosessista tämän enempää, joten siksi emme pysty tarkemmin analysoimaan sitä, miksi asuttaminen hänen kohdallaan on kestänyt näin kauan. Toisaalta myös hänen **tietämättömyytensä** prosessista kertoo mielestäni jotain asuttamisprosessista ylipäätään. Haastateltava on ollut kertomansa mukaan viisi vuotta jonossa ja on lähes tietämätön sen suhteen, millaiseen paikkaan hän on jonossa, missä kyseinen asumisyksikkö sijaitsee tai milloin hän oletettavasti tulee saamaan itselleen sieltä asunnon. Näiden passiivisesti jonottavien henkilöiden vastakkaisuutta aineistossani edustavat kaksi haastattelemaani henkilöä, jotka olivat suhteellisen **hyvin tietoisia** siitä, minne he ovat jonossa, millaisia paikkoja nämä ovat ja toisaalta, kuinka kauan jonotusprosessissa tulee arviolta vielä heidän kohdallaan kestäämään.

Itse asias mä menin sinne haastatteluun sinne Astuun, siellä mua haastateltiin. Ja se just suositteli mut sinne [asumisyksikköön]. Ku mä olin sieltä [edellisestä asumisyksiköstä] lentäny kerran, et se ei suositellu sinne. Ja [asumisyksikköön] odotellaan nyt. Joku kokous, missä ne vielä tutkii, mitä muita mestoi ne vois laittaa, mutta se sano se henkilö Astusta, se suosittelee sinne [asumisyksikköön]. Et mä sanoin, et sopii mulle. Jokunen vuosi, joku kaks vuotta [olen jonottanut]. On se aika pitkä aika mun mielestä. Joo kylmä aina sinne silloin tällöin soitan ja kyselen. Mutta joo siel oli joku kymmenkunta mua ennen. Oliko mä 11. tai jotain. Muutamii viikkoi sitten [kysyin jonopaikasta viimeksi]. Niin mä kelasin [että lähikuukausina pääsisin muuttamaan]. Aika hidas prosessi se on. Aika eksyneeltä on tuntunu sillee, et ku lähti sinne [asumisyksikön] jonoon, nii mä aattelin, että joo se on maksimi puol vuotta. Niis on kuitenkin aika paljon asunnon vaihtuvuus, ku tunnen sieltä mes-tasta muutaman tyyppi, et siel on aika paljo vaihtuvuutta, että mä luulin, et se ei kestäis nii kauaa.

Seuraavan otteen haastateltava oli menettänyt asunnon jo useasti Asumisen tuen kautta. Tämän jälkeen hänet oli arvioitu uudelleen ja laitettu hänen toiveidensa mukaisesti johon hajasijoitettuun asuntoon. Hän oli jopa yllätynyt siitä, että hänen toivettaan kuunneltiin. Haastateltavalla on kuitenkin pitkä jonotusaika edessä, mutta siitäkin huolimatta hän on kuitenkin tietoinen omasta jonotussijastaan.

Mä en muista olikse 67. vai 76. [jonopaikka tällä hetkellä], jotain semmosta. Mutta niiku todella pitkä jono mua ennen. Se sano, et se on niin

mahdoton sanoa [kauanko jonossa menee]. Todella pitkät jonot. Ky-syin, et onkse vuos suurin piirtein. Sano, et varmasti menee enemmänkin. Ei [tunnu] hyvältä. Mä haluisin sen oman.

Rakenteellisen sosiaalityön avulla pyritään lievittämään nykyisen sosiaalisen järjestelmän negatiivisia vaikutuksia asiakkaisiin, ja toisaalta muuttamaan vallitsevia olosuhteita, jotta ne eivät aiheuttaisi niin paljon negatiivisia vaikutuksia ihmisten elämiin. (Mullaly & Dupré 2019, 229; ks. myös Pohjola 2011, 207.) Asunnottomuudella on kuitenkin aina lähtökohtaisesti negatiivisia vaikutuksia ihmisten elämään, kuten tämän luvun avulla olen pyrkinyt tuomaan esiin.

Tosiasia kuitenkin on, että asunnottomia tulee varmasti aina olemaan. Sillä vaikka nykyiset asunnottomat saataisiin Helsingissä asutettua, tulee alati uusia asunnottomia muualta Suomesta sekä ulkomailta Helsinkiin kaupungin vetovoimaisuuden vuoksi. Lisäksi yhtenä haasteena koko asunnottomuuden poistamiseksi ovat tämänkin pro gradu -tutkielman keskiössä olevat pitkäaikaisasunnottomat, jotka menettävät jopa viimesijaiset tuetun asumisen asuntonsakin. (Helsingin kaupunki 2022A, 14.)

Helsingin kaupungilla on kunnianhimoinen tavoite poistaa asunnottomuus tämän valtuustokauden aikana vuoteen 2025 mennessä (Kasvun paikka 2021, 42), mutta yhtäältä näytetään, ettei lisää asuntoja perusteta, vaan panostus on siirtynyt aikaan ennen asunnon saantia. Hätmajoituspaikkoja on lisätty, kun Hietsun lisäksi helsinkiläiset asunnottomat pääsevät yöpymään myös Inarintielle ja Alppikulmaan. Lisäksi nuorille suunnattu NUOLI-hanke tarjoaa hätmajoitusta sekä Kalkkers-yökahvila suojaa sitä tarvitseville. Myös liikkuvalla väestöllä ja paperittomille järjestetään hätmajoitusta. Näiden lisäksi päihde- ja mielenterveysongelmista kärsiville, tuettua asumista jonottaville henkilöille tarjotaan tilapäistä asumista Hietaniemenkadun palvelukeskuksessa ja Castreninkadulla. (Tamminen 2022.) Uusimpana lisäyksenä palveluihin on tullut maaliskuussa 2022 VVA ry:n ylläpitämä uusi tilapäismajoitusyksikkö Tupa, jonne voidaan tilapäisesti majoittaa 50 asunnotonta, kun heidän jatkoasumistansa yritetään järjestää (Jompero-Lahokoski 2022).

Näiden lisäksi Asumisen tuen alla toimii suhteellisen uutena palveluna aikuisten ja nuorten jonotyöt, joiden avulla pyritään kohentamaan pitkään tuettua asumista jonottaneiden ihmisten tilanteita, jotta he saavat monialaista jalkautuvaa tukea sekä apua sosiaali- ja terveyspalveluiden piiriin pääsemiseksi. (Nuorten jonotyö 2021, 4.) Lisäksi on perustettu Neulapadontien arviointiyksikkö, jossa kartoitetaan asiakkaan tilanne sekä ar-

vioidaan hänen toimintakykyään ja asumisen taitojaan arviointiyksikössä asumisen aikana. Työskentelyn tavoitteena on selvittää asiakkaalle soveltuva asumisratkaisu ja siirtyä kohti kevyemmin tuettuja asumispalveluita. (Tamminen 2021.) Arviointiyksikössä asuminen on väliaikaista ja se kestää enintään puoli vuotta. Sinä aikana saadun tiedon perusteella on vaihdettu asiakkaiden jonotuspaikkoja toisiksi, kuin mitä alkuperäisissä SAS-prosesseissa on määritelty. (Nuorten jonotyö 2021, 30.) Huhtikuussa 2022 julkistettiin tieto myös siitä, että syksyllä 2022 avataan Kurkimäkeen Helsingin Diakonissalaitoksen Hoiva Oy:n uusi tuetun asumisen asumisyksikkö, josta asunnon tulee saamaan 80 asukasta (Diakonissalaitoksen Hoiva 2022). Tämähän tosin tulee määrällisesti vasta korvaamaan 65-paikkaisen Junailijankujan asumisyksikön lopettamisen ja lisäten paikkoja vain 15 asunnolla.

Eli yhtäältä resursseja on laitettu paljon siihen, että ihmisten ei tarvitsisi nukkua kadulla, vaan olisi hätämajoituspaikkoja, sekä toisaalta siihen, että ei tarvitsisi nukkua hätämajoituksessa vaan olisi tilapäisen asumisen paikkoja. Resursseja ei kuitenkaan ole vielä tietävästi merkittävästi kohdennettu uusien tuetun asumisen asumisyksiköiden perustamiseen, jotta jonoja saataisiin lyhyemmäksi. (Fredriksson 2021.) Sen sijaan on perustettu arviointiyksikkö, jotta pitkään jonossa olleiden ihmisten tilanteita tarkasteltaisiin uudestaan ja katsottaisiin, onko vuosia sitten tehdyt jonopäätökset enää ajankohtaisia.

On varmasti hyödyllistä panostaa myös toimiin ennen asunnon saantia, jotta tuen tarpeet huomattaisiin, niissä autettaisiin sekä asuttamisprosessi sujuisi mahdollisimman sujuvasti. Toivottavasti näillä panostuksilla on myös ennaltaehkäisevä vaikutus asunnottomuuden uusiutumiseen. Lisäksi esimerkiksi jonotyön avulla on löydetty täysin palveluiden ulkopuolella olevia ihmisiä sekä passiivijonottajia (Nuorten jonotyö 2021), jolloin panostus jonotyöhön on inhimillisestikin perusteltuna merkittävää.

Erilaisilla tukikeinoilla pystytään lisäämään asiakkaiden muuttamista tuetun asumisen asumisyksiköistä kohti kevyemmin tuettuja asumismuotoja ja siten saada lisää asuntoja käyttöön. Nämä vapautuvat asunnot eivät kuitenkaan ratkaise **jatkuvaa asuntojen puutetta**, sillä Helsingin kaupungin viimeisimmän arvion mukaan tarvitaan noin 500 uutta Asunto ensin -asuntoa. Näiden asuntojen perustaminen tarkoittaisi noin 10 miljoonan euron lisäkohdentamista vuosibudjettiin. (Helsingin kaupunki 2022A, 14.) Mutta kuten tässäkin työssä on useaan otteeseen osoitettu, pelkkä asuntojen lisääminen ei ratkaise ongelmaa, kun puhutaan pitkäaikaisasunnottomista. Tällöin tarvitaan myös muunlaista moniammatillista yhteistyötä jokaisen yksilökohtaisen tilanteen ratkaisemiseksi. (Ks. myös Karppinen 2020; Kaakinen 2021.)

Iso osa asumisyksiköistä on tällä hetkellä suuria, noin 100 paikkaisia. Palvelukartastoon tarvittaisiin lisää etenkin pienempiä, noin 50 asunnon kokoisia asumisyksiköitä. Helsingissä pystytään vähentämään häätöjä, edistämään itsenäistä asumista, vähentämään kuoleisuutta, hyödyntämään paremmin päihdepalveluita, torjumaan C-hepatiittia sekä tekemään muita tärkeitä marginaalissa elävien ihmisten hyvinvointia edistäviä tekoja, kun vain olisi ensin asuntoja mihin näitä henkilöitä asutettaisiin. (Tamminen 2021.) Eli tekemään juuri sitä, mitä myös rakenteellisen sosiaalityön arvopohjanmukaisesti tulisi tehdä – eli lieventää nykyisen järjestelmän aiheuttamia negatiivisia vaikutuksia asiakkaisiin.

Tässä luvussa 4 kävin aineistoni pohjalta läpi sitä, miltä näyttää asunnottoman elämä pyöröovessa. Kuten huomattiin, ongelmat ovat moninaisia ja etenkin asuntojen puute ei edesauta ihmisten elämää, kun jonotusajat pitkittyvät kohtuuttomiksi. Seuraavassa luvussa 5 tulen aineistoni pohjalta tuomaan esiin näkökulmia, miten asunnottomuuden pyöröovi saataisiin pysäytettyä.

5 ASUNNOTTOMUUDEN PYÖRÖOVEN PYSÄYTTÄMINEN

5.1 Asumisyksiköt loppuelämän koteina

Tilastoissa useimmiten asunnottomuuden uusiutumisen taustasyinä ovat väkivaltainen käytös tai vuokravelka (Tamminen 2021). Nämä tilastot kertovat vain yksinkertaistetun version tapahtuneesta ja jättävät siten ymmärrettävästikin paljon tulkinnanvaraa. On todennäköistä, että vuokravelan syntymisen taustalla on muitakin syitä kuin taloudenhallinnan ongelmat. Tai kenties väkivaltainen tilanne on eskaloitunut pitkällisen huonon yhteisöllisyyden seurauksena. Tässä luvussa kerron lisää tietoa siitä, mitä minun haastattelemani pitkäaikaisasunnottomat asumisyksiköissä asumisesta tuottivat.

Suomalaiset Asunto ensin -periaatteella toimivat asumisyksiköt ovat kohdanneet jopa kansainvälistäkin kritiikkiä asunnottomien sijoittamisesta asumisyksiköihin hajasijoitetujen asuntojen sijaan, sillä integroituminen takaisin yhteiskuntaan nähdään niistä käsin olevan hankalampana (Granfelt ym. 2015; ks. myös Perälä & Jurvansuu 2016, 537). Toisaalta suomalaisessa käytännötyössä on myös havaittu, että henkilön muuttohalukkuus voi laskea, jos hän on integroitunut hyvin nykyiseen asuinalueeseensa, missä hänen tuettun asumisen asumisyksikkönsä sijaitsee. Kevyemmin tuettuun asuntoon muuttaminen tarkoittaa usein myös kaupunginosan vaihtumista. (Helsingin kaupunki 2022A, 15.)

Kritiikkiä on esitetty myös suomalaisten Asunto ensin -asumisyksiköiden suuria kokoja kohtaan niin tutkimuksissa (Perälä & Jurvansuu 2016), julkisissa puheenvuoroissa (Alkila 2021; Siltamäki 2021) kuin Helsingissä asunnottomien parissa työskentelevien ammattilaisten tekemissä sosiaalisissa raporteissakin (Dahlström n.d.; Etsivä lähityö 2017, 10). Asunto ensin -mallin olemassaololla ei ole itseistarkoitusta, vaan se on luotu palvelemaan järjestelmää ja ihmisiä, jotta asunnottomuus saataisiin poistettua. Asunto ensin -mallia pitää pystyä kehittämään vastaamaan entistäkin paremmin asiakkaiden tuen tarpeisiin. (Kaakinen 2021.)

Kaikkien haastattelemini henkilöiden puheissa kaikui tyytymättömyys asumisyksiköissä asumista kohtaan. Harva osasi kysyttäessä nimetä parannusehdotuksia asumisyksiköiden toimintaan, mutta keskusteltaessa muista aiheista, tuottivat haastateltavat tietoa myös asumisyksiköissä asumisen haasteista ja hieman myös positiivisista puolista. Esimerkiksi seuraavan aineistositaatissa haastateltava kertoo **huojennuksen tunteesta**, joka seurasi oman asunnon saamisesta asunnottomuusjakson jälkeen.

No emmä nyt osaa sanoo [mitä voitaisiin parantaa asumisyksiköissä]. Mut siellä oli just sitä, et sai omat avaimet käteen, nii oli ollu vuosia ilman mitää nii, et oli se helpotus siinä mielessä. En välittäny mistään, et miten tää [asumisyksikkö] olis kivempi tai sillee. Itehän menetit asun- tos ja jouduit tälläseen niin sanotusti narkkariluolaan, niinku kutsuin sitä mestaa. Oma vika.

Hänenkin puheessaan kaikuu vastuuttaminen omasta tilanteestaan. Kenties pitkä asunnot- tomuustausta ja häpeä edellisen asunnon menettämisestä ovat kantaneet siihen pisteeseen, että haastateltava kokee, että **hänen tulisi olla vain kiitollinen** saadessaan asunnon, jossa elää, kun on itse sotkenut asiansa aiemmin. Samaisen vastaajan muissa haastattelusitaa- teissa kuitenkin myös kritisoidaan yhteiskunnan rakenteita, jolloin hän yhtäältä näkee oman ja yhteiskunnan rakenteiden vaikutukset omaan tilanteeseensa (vrt. Saari 2015, 207).

Muiden haastateltavien puheissa ei kaikunut oman vastuun korostamista, vaan pikemmin- kin selkeää tyytymättömyyttä asumisyksiköissä asumiseen. Asumisyksiköitä pidetään **rauhattomina**, joissa naapurit koputtelevat alati ovia pyrkiessään esimerkiksi saamaan päihteitä naapureiltaan. Seuraavassa sitaatissa haastateltava oli kokenut jo aiemminkin asumisyksiköissä asumisen rauhattomana, jonka vuoksi hän oli jo suunnitellut, että jos joskus vielä saa itselleen kodin asumisyksiköstä, hän haluaa heti tehdä selväksi omat ra- jansa naapureille.

Ku mäki meen [asumisyksikköön], sillo, ku mä satun joskus vielä pää- see, nii mä en halua olla niitten asukkaiden kanssa oikeen missään te- kemisissä. Eikä siinä tarvi ollakkaan. Tekee selväks et tästä kämpästä ei tuu mitää dokukämppää, eikä kolistella ovii eikä noin, ei pummata rökii, eikä rahoja ja eikä viinaa. Ja kato. Nii ei mun välttämättä siellä tarvi ku viinaa otan nii olla. Ku siel on heti niitä siivestäjiä.

Kun toisille asumisyksikkö on turvallinen ja yhteisöllinen koti, voi monelle asumisyk- sikkö puolestaan olla vaikea paikka elää, sillä eläminen osana yhteisöä voi tuntua pako- tetulta. Voi olla vaikeaa asua samoista ongelmista kärsivien ihmisten keskuudessa, ja sil- loin helpommalta voi tuntua etäytyä omiin oloihinsa. Negatiiviset kokemukset palvelu- järjestelmästä (esimerkiksi kontrolli ja sananvapauden puute) ja sen tuottamat hylkäämi- sen kokemukset voivat synnyttää kovan suojamuurin ihmisen ympärille. Hylkäämisen vuoksi voi olla helpompaa kiinnittyä väkivaltaan ja huumeisiin, jotka osaltaan voivat joh- taa taas häpeään ja syyllisyyteen. Nämä kaikki yhdessä saavat ihmisen herkästi piiloutu- maan muiden katseilta. (Granfelt & Turunen 2021, 226–228.) Sosiaalista hylkäämistä ja kohtuuttomia tilanteita voi luoda myös hyvinvoinnin tukemiseen rakennettu palvelujär- jestelmä (Metteri 2012). Nämä mainitsemani seikat voisivat olla linjassa luvun alussakin

mainitsemiäni kritiikkien suhteen siitä, miten isot asumisyksiköt ovat saaneet rauhattoman ja hektisen maineen. Tällöin kenties pienemmät asumisyksiköt voisivat palvella paremmin rauhaa kaipaavien ihmisten tuen tarpeita.

Esimerkiksi Helsingin kaupungin etsivän lähityön työntekijät kertovat, että monet heidän kohtaamistaan asumisyksiköissä asuvista asiakkaista eivät ole **integroituneet asumisyksikköön** ja siksi ovat palveluiden ulkopuolella sekä etsivän lähityö avun varassa. Syitä integroitumisen puutteeseen ovat muun muassa vuokravelat, väkivallan uhka, maksamattomat yksityiset velat, konfliktit naapureiden ja henkilökunnan kanssa sekä hoitamattomat mielenterveysongelmat. Osa protestoi vuokran päälle kuuluvaa asiakasmaksua, jonka vuoksi vuokrat on jätetty tietoisesti maksamatta. (Etsivä lähityö 2017, 10.)

Kuten aiemmassa haastattelusitaatissa, myös muissa haastatteluissa tuli toistuvasti esiin se, miten naapurien ovien koputtelu nähtiin ongelmana. Tämän havaitsin myös työskennellessäni tuetun asumisen -yksikössä ohjaajana, että myös Hietsun tilapäisessä asumisessa sosiaalityöntekijänä. Monet kaipaavat elämäänsä rauhaa, mutta päihdeongelma, velat ja rahanpuute saavat ihmiset usein liikekannalle. Toisten asumisrauhaa häiritään, kun rahapulassa halutaan lainata rahaa tai päihkeitä sekä periä maksamattomia velkoja naapureilta. Asunnon tai tilapäisen asumisen huoneiden ovia ei voi jättää hetkeksikään auki, sillä riskinä on, että tavaroita saattaa hävitä. Usein uhri tietää tai luulee tietävänsä tekijän, mikä osaltaan voi helposti aiheuttaa kiristyneemmän tunnelman yhteisön asumiseen.

Ei, ei ei ei [ei ollut oikea sijoituspaikka], siel, tultii koputtelee ovee vähän välii. Oli vähä sellasta. Siel alko niiko käyttää päihkeitä aika. Siellä mä aloin käyttää. Kaikki muutki on aina ihan päihhteissä, nii ei sitä jaksanu tsiigaa. Alkoholia rutkasti, rutkasti alkoholia. Sillon tällön millon mitäki, alkoholiä enimmäkseen. Siel oli kaiken näköst shittii tarjolla.

Yllä olevan haastateltavan lisäksi myös useampi muu haastateltava koki ympäristön asumisyksiköissä niin rauhattomaksi, että lopulta jopa oma **päihdeongelma syveni** asumisyksikössä asumisen aikana (ks. myös Perälä & Jurvansuu 2016, 536–537). Myös seuraavan sitaatin haastateltava kertoo olleensa pääosin selvinpäin ennen asumisyksikköön muuttoa, mutta asumisyksikköön muuttamisen vuoksi alkoi käyttämään enemmän päihkeitä. Myös hänen työntekijänsä (jossain) virastossa oli validoinut haastateltavalle hänen kokemustansa siitä, että asumisyksikkö ei ollut hänelle alun alkaenkaan soveltuva sijoituspaikka.

Mulle sanottiin jälkeenpäin jossain virastossa, et se oli ihan vika tikki alkuunkaan laittaa mut [asumisyksikköön], koska siel (– –) talos kaikki käyttää, tai juo, tai sekä että. Nii miten siellä yrittää nyt narkkarina

olla? Vaikka on toipuva, olla siellä selvinpäin. Se ei onnistu mitenkään. Siellä vaan retkahdin enemmän. Välillä vedin enemmän ja välillä vähemmän. Mä olin kaks vuotta selvinpäin [ennen asumisyksikköön muuttoa]. Muutaman kerran retkahdin siinä, ku mä sain tietää, varauduin, että mä [sain hädän edellisestä asunnosta]. Sen takia vähä retkahdin. Enimmäkseen selvinpäin. Kummiski tätä kautta, [asumisyksikkö] oli todella huono juttu.

Asumisyksikössä asumisen aikana ja hädän saamisen jälkeen haastateltava oli käyttänyt päivittäin Subutexia ja päätynyt siten lopulta katkolle, vaikka aiemmin huumeiden käyttö oli ollut satunnaista. Myös seuraavassa aineistositaatissa haastateltava kuvaa alkoholin käytön pahentuneen hänen joutuessaan väliaikaisesti muuttamaan hajasijoitetusta kodistaan tuetun asumisen asumisyksikköön asumaan aiemmassa kodissa sattuneen välikoh-
tauksen seurauksena. Haastateltavalle oli jäänyt epäselväksi, miksi hän joutui kyseiseen asumisyksikköön väliaikaisesti asumaan.

Rauhottumaan, tai en tiää, minkä takia mä sinne jouduin. Siellä juotiin keskeneräistä kiljua ja tämmöstä. Tai samas kerrokses aloin tutustumaan ihmisiin siellä. Mäki aloin juomaan. Mä alkoholisoiduin todella pahasti sinä aikana. Ihan sen parin viikon aikana, mitä mä siel olin. Sit takas kotiin ja ei mitää muita varoituksia tai tämmösiä, ei tullu.

Edellisessä sitaatissa haastateltava kertoo, miten uudessa paikassa helposti tutustui uusiin naapureihin ja siten päätyi tekemään huonompia valintoja. Kun isoihin asumisyksiköihin sijoitetaan paljon päihdeongelmaisista, on yksilön riskinä päätyä tekemään vielä entistäkin **huonompia valintoja** elämässään ja kuntoutumisen mahdollisuudet voivat olla entistäkin haastavampia (ks. esim. Perälä & Jurvansuu 2016, 536–537).

Olin mä varmasti pari kertaa käyny [asumisyksikössä ennen muuttoa]. En tuntenu paljoa porukkaa. Aika nopeasti niihin tutustui, ku oli saman henkistä porukkaa nii.

Haastateltavat kertovat, miten asumisyksiköissä naapureihin tutustuu helposti ja osan naapureista he tuntevat entuudestaan, mikä osaltaan voi tuoda tunnetta yhteisestä kokemuksesta (vrt. Granfelt & Turunen 2021, 227). Haastatteluissani se nähdään usein kuitenkin ensisijaisesti huonona asiana. Huonona asiana siksi, että se tuo elämään rauhatto-
muutta, häiriöitä ja vakavampia päihdeongelmia. Tulee tunne, että ihmiset ikään kuin integroituvat syvemmälle marginaaliin ja vääränlaiseen seuraan, kun samanaikaisesti toive olisi kuitenkin päästä pois sieltä ja kuntoutua.

Yhtäältä aineistoni pohjalta voidaan siis huomata, että ihmiset eivät missään nimessä halua integroitua asumisyhteisöön tai toisaalta osa integroituu asumisyhteisöön, mutta näkee siinä paljon haittapuolia, kuten päihteidenkäytön lisääntymisen sekä muut häiriöt asumisrauhassa. Kenties nämä yhteisöt eivät siis vain ole oikeanlaisia näille ihmisille, ja tarvittaisiinkin toimivimpia yhteenliittymiä. Paikallisissa rakenteissa **yhteisöllisyys** on tärkeää ja myös rakenteellisen sosiaalityössä katsotaan, että sosiaalityön pitäisi pyrkiä memään takaisin yhteisöihin ja luomaan sekä mahdollistamaan ihmisten toimivia yhteenliittymiä sekä sosiaalista tukea, jotta ihmiset eivät syrjäytyisi. (Pohjola ym. 2014, 286.) Asunto ensin -periaatteen yhtenä tulevaisuuden haasteena onkin erityisesti ihmisten yksinäisyys, joka korostuu eritoten hajasijoitetussa asumisessa (Kaakinen 2021).

Osaankohan asuu enää yksin. Ajat on niin paljon muuttunu.

Yhteisöllisyyden luominen vaatii myös yhteistyötä (Pohjola ym. 2014, 286). Myös Y-Säätiön toimitusjohtaja Olli Kaakinen (2021) peräänkuuluttaa **yhteistyön** tekemistä. Tällainen yhteistyö esimerkiksi asumisyksiköiden, sosiaalitoimen, kolmannen sektorin ja terveydenhuollon välillä olisi ensiarvoisen tärkeää, jotta pitkäaikaisasunnottomuuden kysymyksiä saataisiin paremmin ratkaistua. Onkin siis tärkeää pohtia, miten yhteisöllisyyttä saataisiin paremmin luotua niin, ettei yhtäältä sosiaalisissa isoissa asumisyksiköissä asuminen syvennä henkilön marginaalista asemaa ja toisaalta, ettei hajasijoitetussa asumisessa asuminen luo hänelle lisää yksinäisyyttä.

Hyvä kysymys [onko tuleva asumisyksikkö minulle sopiva], koska on se parempi, ku täällä Hietsussa, mutta en tunne. Emmä oikee tiä. Pitäs kuitenkin jossain vaihees ryhdistäytyy, hommaa joku duunimesta ja niin edelleen ja joku normi asunto ja nii. Se ei kuitenkaa ihan tue sitä mitä mä haluun mun elämältä. Joku normi asunto, missä normaalit ihmiset asuu [tukisi minun kuntoutumista]. (—) Normi elämää ja niin edelleen ja niin edelleen. Ei nois asuntolois oikee vaimoo jaksais vittu hommaa. Vittu joku vittu Piritorin horo, mun vaimoni, tässä näin. Ei jaksaa. Ei oo mun makuu nää setit. Eikä noi asuntolat oikee. (—) Kyl ne asumisyksiköt, et kyl ne on enemmän tarkotettu päihteiden väärinkäyttäjille varmasti, ainaki nii mä ajattelisin. En tiä.

Asumisyksiköt nähdään päihteiden väärinkäyttäjille sopivana, jolloin tietysti pohdituttaa, että luovatko asukkaat myös kyseisen identiteetin itselleen. Kuinka helppoa **päihteiden väärinkäyttäjän identiteetistä** on siten lopulta luopua ja kuntoutua? Työhistoriani varrella olen toisinaan itsekkin tuntenut hienoista epätoivoa siitä, miten hyvin asumisyksiköt lopulta pystyvät kuntouttamaan ihmisiä. Asunto ensin -periaatteen mukaisesti asukas saa halutessaan ottaa apua vastaan ja hänelle mahdollistetaan tarvittavat tukitoimet. Toisaalta

asumisyksiköissä koetaan, että liikaa vastuuta asukkaiden tilanteesta laitetaan asumisyksiköille, eikä erityispalveluiden integroiminen ja moniammatillinen yhteistyö toimi asian vaatimalla tavalla. (Perälä & Jurvansuu 2016, 536–537; ks. myös Dahlström n.d., 12–13; Kaakinen 2021; Nuorten jonotyö 2021, 35.)

Minulla on myös saman suuntaisia kokemuksia työskenneltyäni Asunto ensin -asumisyksikössä ohjaajana. Työnkuvaani ja koulutustaustaani nähden sain toisinaan selkeästi haastavampia työtehtäviä, kuin olisi ollut asiaankuuluvaa. Välillä tein hyvinkin hoidollisia työtehtäviä tuetussa asumisessa huonokuntoisten asiakkaiden kohdalla vailla hoitoalan koulutusta. Myös Maria Dahlström (n.d.) on nostanut samaisen seikan esiin sosiaalisessa raportissaan. Hänen mukaansa, toimintakyvyn ja terveydentilan heikentyessä, monet asumisyksiköissä asuvat asiakkaat eivät saa kaupungin kotihoitoa (Dahlström n.d.). Muistan samaisen ongelman olleen läsnä myös minun kesätyössäni asumisyksikössä, jossa joillain asukkailla terveydentila vaati päivittäisiä vaativimpia hoitotoimenpiteitä ja vastuu työtehtävästä yritettiin kotihoidon suunnalta laittaa meille sosiaalihuollon alaisuuteen kuuluvan asumisyksikön ohjaajille. Neuvotteluja käytiin pitkään ja lopulta kotihoito saatiin tekemään tarvittavat hoitotoimenpiteet. Asiakkaiden tuen tarpeet eivät siis aina kohtaa sen suhteen, millaista apua asumisyksikössä on saatavilla.

Asunto ensin -asumisyksikössä asuminen perustuu asiakkaan vahvaan asemaan, sillä hän omassa asunnossaan asuessaan on itse vastuussa elämästään. Asukkaalla on vuokrasuhteeseen perustuvassa Asunto ensin -kodissaan päätösvaltaa ja vapautta suhteessa kotiinsa. Kotiinsa, joka on hänen yksityinen tilansa ja jonne hän saa kutsua ihmisiä kylään niin halutessaan. Asukkaalla on myös valtaa päättää omista tuen tarpeistaan ja palveluistaan. Hän on kuitenkin asukkaan lisäksi myös asiakas, jolloin hänen asumisestaan ja tukipalveluistaan neuvottelevat sekä päättävät monet tahot. Kodin ovia on pidettävä auki ammattilaisille. (Raitakari & Günther 2015, 76.) Asiakkaiden tuen tarpeiden huomioimisesta kerron lisää seuraavassa luvussa.

5.2 Tuen tarpeiden huomioiminen

Olen tässä tutkielmassa halunnut kohdentaa katseen yhteiskunnan rakenteisiin, jotta yksilöitä pystyttäisiin auttamaan tulevaisuudessa nykyistä paremmin, mikäli asunnottomuus halutaan tosiasiallisesti poistaa niin Helsingistä kuin koko Suomestakin. Yhteiskunnallinen muutos asunnottomuuden poistamiseksi edellyttää työskentelyä niin yksilöllisellä kuin rakenteellisella tasollakin. Yksilöt ja rakenteet eivät ole toistensa vastakohtia, vaan

ne kietoutuvat toisiinsa vaikuttaen toinen toiseensa. (Pohjola ym. 2014, 284.) Työntekijän velvollisuutena on, että asiakkaan yksilöllisiin tarpeisiin vastataan sekä huomioidaan hänen erityiset tuen tarpeensa (Talentia 2017, 22). Tässä luvussa keskityn tarkemmin siihen, mitä havaintoja keräämästäni aineistosta teen näiden yksilöiden tuen tarpeista.

Helsingin Diakonissalaitoksen Hoiva Oy:n asiakkuusjohtaja Heli Alkila (2021) peräänkuuluttaa suurempaa **yksilökohtaisuutta** asunnottomien parissa tehtävässä asiakastyössä, sillä sama sapluuna tuetun asumisen mallissa, ei toimi kaikkien kohdalla. Hänen mukaansa tarvitaan yksilöllisyyttä etenkin vaikeimmin asutettavien kohdalla, jotta he eivät joutuisi toistuvasti asunnottomaksi. Asunnottomuuden pyöröoven pyöriessä, he eivät palaa Asunto ensin -palveluun helpompana kuin edellisen asumisjakson aikana, vaan ongelmat kasaantuvat kerta kerralta. (Alkila 2021.)

Asunnottomien profiili on muuttunut vuosien saatossa yhä haastavammaksi, kun vanhat alkoholisoituneet miehet ovat vähentyneet nuorien huumeidenkäyttäjien ollessa nykyisin tavanomaisempia asunnottomien palveluiden käyttäjiä. Tämä profiilin muutos lisää tarvetta uudenslaisille asumis- ja tukiratkaisuille. (Alkila 2021; Kaakinen 2021.) Alkilan (2021) mukaan **asiakkaat ovat yhä haastavampia ja moniongelmaisempia**. Helsingin Diakonissalaitoksen alaisuudessa toimii muun muassa kahdeksan kerroksinen, yli sata asuntoa sisältä tuettua asumista tarjoava asumisyksikkö nimeltä Auroratalo, jonne sijoitetaan usein kaikista haastavimpia asutettavia (Saari 2015, 160).

Alkoholistit yhteen juttuun ja kamat yhteen juttuun, ettei ne oo samassa. Niitä on paljon helpompi kontrolloida. Sitä avautuu paljon paremmin, ku siin ei oo sitä toista stressii. Piripäät ei diggaa juopoista ja juopot ei diggaa pirist, piripäistä. Näin se on. Siin on se soundi, sen huomaa tuolla ulkonakin [Hietsussa].

Haastateltava kokee, **ettei alkoholi- ja huumeongelmaisia tulisi laittaa samoihin asumisyksiköihin**, sillä he eivät tule toimeen toistensa kanssa. Tämä on varmasti yksilöllistä ja jokainen asunnoton voi kokea asian eri tavalla, mutta lähtökohtaisesti huomasin tämän myös itse Hietsun arjessa; usein huumeidenkäyttäjät, alkoholistit ja päihteettömät viettivät aikaa omissa porukoissaan. Huomasin työssäni myös, että monet tuetun asumisen asumisyksiköt olivat profiloituneet tietynlaisten ihmisten kodeiksi. Kuten aiemmin mainitsema Auroratalo, joka nähtiin usein viimesijaisena vaikeimmin asutettavien ihmisten kotina. Variaatiota siis palvelukartassa on jonkin verran, mutta yksilöiden tilanteita vaikeuttavat pitkät jonotusajat.

*Se oli ihan siin tammikuussa, ku mä tänne tulin. Joo ja sitte helmikuussa, helmikuu tais olla se, ku tuli [asumisyksiköstä] paikka. (—)
Ja sitte tota [kesällä] tuli häätö [asumisyksiköstä].*

Lisäksi työssäni huomasi, että joihinkin asumisyksiköihin **jonot olivat lyhyempiä suuren vaihtuvuuden vuoksi**. Tällöin ihmisiä saatettiin nopeallakin aikataululla sijoittaa niistä vapautuneisiin asuntoihin, jotta he saisivat edes jonkin katon pänsä päälle. Yllä olevan sitaatin haastateltava kertoo, miten sai kuukauden päästä Hietsuun tulemisesta asunnon eräästä tuetun asumisen asumisyksiköstä, mutta menetti sen alle puolen vuoden asumisen jälkeen. Läpi haastattelun hänenkin tarinastaan huokui, miten **asumisyksikkö ei alun alkaenkaan ollut hänen tuen tarpeilleen sopiva**, sillä hänen sairautensa ja päihdeongelmansa syvenivät siellä asumisen aikana. Loppujen lopuksi asumisyksiköt ovat paikkoja, joihin Asumisen tuen sosiaalityöntekijät ovat sijoittaneet heidät. Kyseinen asumisyksikkö ei välttämättä ole aina ollut tosiasiallisesti henkilön tilanteeseen sopivin vaihtoehto. Esimerkiksi naisten kohdalla, naisten erityistarpeet huomioivia paikkoja on rajallinen määrä, jolloin yksilöllisempi palvelutarve voi jäädä huomiotta suppeammassa palvelutarjonnassa. Jos vaihtoehtona on ottaa asunto, tai jäädä ulos, on vastaus monen asunnottoman silmissä ilmiselvä. (Granfelt & Turunen 2021, 226.)

Sosiaalityöntekijät ovat varmasti puun ja kuoren välissä tällaisissa tilanteissa. Yhtäältä halutaan, ettei kukaan joutuisi olemaan viimesijaisen hätämajoituksen varassa, vaan jokaisella olisi oma asunto. Onhan se jo inhimillisestikin hyvin perusteltua. Lisäksi paineita luodaan korkeammilta tahoilta, kun virtaavuuden niin Hietsun asumispäivystyksestä ja tilapäismajoituksesta kohti omaa asuntoa pitäisi olla sujuvaa, eikä tuetun asumisen asuntoja asumisyksiköissä haluta luonnollisestikaan pitää tyhjinä. Jokaisen tuetun asumisen päätöstason ja sijoituspäätöksen pitää olla perusteltuja sekä arvioituja yksilökohtaisen tarpeen mukaisesti. Varmasti jokainen arvioita tekevä sosiaalityöntekijä pyrkii tekemään työnsä parhaan mahdollisen kykynsä ja eettisen arvioinnin perusteella. Lopullinen päätöshän tehdään aina kollektiivisesti työryhmässä. (Ks. esim. Saari 2015, 175–177.) Aina asuminen ei kuitenkaan onnistu ja syitä sen taustalla voi olla monia aina päätöksissä ennen asumisen alkamista, kuin tuen tarpeiden huomioimisessa asumisen alussa ja sen aikana.

Rakenteellisen sosiaalityön näkökulman mukaan, rakenteet ovat olemassa palvellakseen meitä ihmisiä ja yhtenä sen tärkeänä työmuotona on myös ihmisten **osallisuuden** mahdollistaminen. Palvelujärjestelmän asiakkailta tulee olla mahdollisuus vaikuttaa itseään

koskeviin asioihin sekä saada oma kokemuksellisuus näkyviin yhteistyössä palvelurakenteiden toimijoiden kanssa. (Pohjola ym. 2014, 286.) Näen osallisuuden siten yhdeksi tuen tarpeen muodoksi, kun puhutaan pitkäaikaisasunnottomista. Etenkin puhuttaessa pitkäaikaisasunnottomien sijoituspaikoista, tulee heillä olla tunne osallisuudesta, jotta asuminen onnistuisi mahdollisimman hyvin jo heti sen alkumetreiltä saakka. Tuskin meistä kukaan haluaisi muuttaa paikkaan, jossa ei viihdy. Miksi pitkäaikaisasunnottomienkaan pitäisi? (Ks. esim. Saari 2015, 177–178.)

No kato ku, nii mistä mä tiän minkälainen vastaanotto siel on? Kato ku mä en tiedä sen talon tapoja mä en tiedä sitten. (– –) Ei se nyt ollu niin talon tavoista vaan siitä ympäristöstä. Mä oon hyvin vaativa. Nii se pitää olla just eikä melkein.

Valinnanvapaus on väistämättä vähäisempää, kun puhutaan pitkäaikaisasunnottomista henkilöistä. Kenties monia eri tukitoimia on jo yritetty heidän kohdallaan, eikä palvelukartasta tahdo enää löytyä uusia kohteita ja tukimuotoja (ks. esim. Dahlström n.d., 8, 15). Samalla kuitenkin eräs haastateltava toi esiin, miten valinnanmahdollisuus tilapäismajoituksen suhteen oli tuonut myönteisiä vaikutuksia hänen elämäänsä, sillä päihteettömänä oleminen Castreninkadulla tuntui kyseiselle henkilölle helpommalta kuin Hietsussa.

Mä oon tosi yllättynyt ja tyytyväinen siitä, et ne laitto mut tommoseen [hajasijoitettuun asumiseen]. Koska mä oon ainut, joka on puhunut omasta asunnosta, ku kaikki puhu mulle asuntoloista koko aika. Mä haluan oman asunnon. Tartten sitä tukee kuitenkin, mut et olis oma asunto. Mä yritän olla selvinpäin mahdollisimman paljon. Ei noi asuntolat oo oikeita paikkoja, ku ei mun psyykekään kestä. (– –) Siitä mä oon tosi iloinen, et mä oon saanu, et mä oon ees jonossa sinne. Mut seku eilen soitin sinne ja sain kuulla, et se on niin pitkä se jono nii, se harmittaa tosi paljon.

Yllä olevan sitaatin haastateltava oli yllättynyt siitä, että hänen toiveitaan hajasijoitetusta asumisesta kuunneltiin, vaikka hänen asunnottomuutensa ennen sitä oli uusiutunut jo useaan otteeseen. Vaikka hajasijoitettu asunto on tuettua asumista, ovat asunnot tavallisissa kerrostaloissa valtaväestön keskuudessa, joten siinä on enemmän normaalin asunnon tuntua kuin asumisyksiköissä on. Haastateltavalle oli merkityksellistä, että **hänen toiveitaan kuunneltiin** hajasijoitetusta asunnosta, eikä häntä sijoitettukaan isoihin asumisyksiköihin, kuten aiemmin. Jotta yksilön osallisuus ja aktiivinen kansalaisuus toteutuvat, tulee hänellä olla mahdollisuus ulottaa valinnanvapaus myös asumiseen ja palveluihin (Raitakari & Permin Berger 2017, 123–124). Sosiaalipalveluita käytävillä ihmisillä ei ole samanlaisia mahdollisuuksia ”äänestää jaloillaan”, jos palvelut eivät ole heille sopivia. Palveluista kieltäytyminen saattaa johtaa palveluiden menettämiseen. Mitä hyväosaisempi

ihminen on, sitä enemmän hänellä on mahdollisuuksia tehdä omaa elämäänsä koskevia päätöksiä. (Välilmaa 2021, 64.) Kaikki haastattelemani henkilöt **toivoivat rauhallista omaa kotia ja mieluiten tavallista asuntoa** muualta kuin isoista asumisyksiköistä.

Mä haluisin semmosen normaalin, niiku [asumisyksikössä] on nyt normaali, mut seki on niiku laitos. Nää on laitoksia mulle kaikki.

Yllä oleva haastateltava tiedostaa, että asumisyksiköstä voi saada normaalin kodin, mutta toisaalta sekin tuntuu hänestä laitokselta. Kenties henkilökunnan läsnäolo ja samoista päihde- ja mielenterveysongelmista kärsivien ihmisten sijoittaminen samaan taloon kielivät hänelle kuitenkin lopulta siitä, ettei kyseessä ole täysin normaali asunto.

Sielläkin ku mä allekirjoitin sen vuokrasopimuksen siihen [edelliseen asumisyksikköön], nii mulle sanottiin, et ku puol vuotta asut tääl, nii voit päästä normitapaseen kämppään, Y-Säätiön kämppiin tai joku tomonen. Sillee mulle sanottiin. Kylmä siel [monta] vuotta pyöriskelin, että ei se hirveesti edistynyt.

Yllä oleva haastateltava kertoo, miten hänelle oli asumisyksikössä asumisen alussa kerrottu, että hän voisi jossain kohtaa päästä tavalliseen vuokra-asumiseen. Hän ei kuitenkaan ikinä päässyt **asumispolulla kohti kevyemmin tuettua asumista** ja lopulta hänen asunnottomuutensa uusiutui. Kenties haastateltava ei tiennyt, mitä kevyemmin tuettuun asumismuotoon pääseminen edellyttäisi konkreettisella tasolla hänen kuntoutumisensa suhteen. Samainen haastateltava nimittäin ei myöskään ollut kovin tietoinen henkilökunnan tuesta:

Ei ne pahemmin [auttaneet muuttoasioiden kanssa], mutta joo tarvittaessa sitä olis voinu pyytää, mut en mä kaivannu apua. Nii, siis olihan siel varmasti sellainen olemassa [oma työntekijä], mut ei ollu tarvetta käyttää sellasia. En muista kuka se ois ollu edes, ku kylmä osaan niitä paperihommia ite käsitellä. En mä oo tarvinu jeesii siinä asiassa. En muista [että olisi tehty asumiseen suunnitelmia], ei kai. Ei.

Yllä oleva haastateltava ei haastatteluhetkellä muistanut, **onko hänelle juurikaan tarjottu apua tai tehty asumisen suunnitelmaa**. Hän on kuitenkin tiennyt, että paikalla on henkilökuntaa, jonka puoleen voi tarvittaessa kääntyä, aivan kuten seuraavankin haastateltusitaatin henkilö kertoo:

Nii no ne [henkilökunta] avustaa. Mä en oo noita tietokoneita oo koskaan käyttänyt enkä opi käyttää. Niis on jeesattu mua erittäin hyvin. (–) En tiiä [onko tehty asumiseen suunnitelmaa]. Mitä sä nyt tarkoitat?

Ennen tätä sitaattia olin jo kertaalleen kysynyt haastateltava **asumisen suunnitelmasta**, antanut esimerkkejä ja kun lopulta selvensin tämän sitaatin jälkeen uudelleen kysymystäni, vaihtoi haastateltava puheenaihetta, enkä nähnyt enää tarpeenmukaiseksi palata asiaan. Loppujen lopuksi se, ovatko yllä olevien sitaattien henkilöiden muistit jo niin huonoja, etteivät he muista onko heille tarjottu suunnitelmallista kuntouttavaa tukea asumisyksikössä asumisen aikana vai eikö niitä ole tosiasiallisesti edes tarjottu, on tässä kohtaa mielestäni suht' epäolennaista. Olennaisempaa on mielestäni se, että selkeästikään kumpikaan haastateltava ei osannut kertoa onko tällaisia suunnitelmia tehty.

Työhistoriani varrella erilaiset suunnitelmat ovat minulle usein tuntuneet ennemminkin lakisääteisten velvoitteiden täyttämiseltä ja työkaluilta, joita ensisijaisesti vain työntekijät käyttävät. Tietynlaisilta mittareilta, joilla näytetään ulospäin, että työskentelyssä on olemassa tietty suunnitelma. Se, miten suunnitelmat tosiasiallisesti toteutuvat ja miten niiden etenemistä pyritään seurata, on varmasti pitkälti yksittäisten työntekijöiden ja heille tarjottujen resurssien varassa. Kuinka paljon siis ehditään työn keskellä toteuttamaan suunnitelmallista kuntouttavaa työskentelyä? Kenties erilaiset suunnitelmat näyttäytyvät abstrakteina kokonaisuuksina asiakkaille, jotka eivät tapaamisen jälkeen enää muista mitä oli sovittu ja miten tulisi edetä.

Alkila (2021) toteaa, että vuokravelat ovat iso ongelma asunnottomuuden uusiutumisen taustalla ja usein vuokravelka syntyykin heti asumisen alussa (ks. myös Tamminen 2021). Vaikka keräämässäni aineistossani vuokravelkaan liittyvät asunnottomuuden uusiutumiset eivät korostuneet, on mielestäni talouteen liittyviä asioita silti perusteltua tarkastella tässä työssä niiden suuren asunnottomuuden uusiutumiseen liittyvän tilastonäkyvyyden vuoksi. Monilla minun työssäni tapaamillani pitkäaikaisasunnottomilla saattoi olla oikeuden tai Digi- ja väestötietoviraston määräämä edunvalvoja tai kevyempänä tukivaihtoehtona Helsingin kaupungin tarjoama **välitystili**, joiden kautta laskut ja vuokranmaksut hoidettiin sovitusti. Näiden tukimuotojen tarkoitus on muun muassa ennaltaehkäistä henkilön lisävelkaantumista sekä huolehtia esimerkiksi siitä, ettei asunnottomuus uusiutuisi ainakaan vuokranmaksuongelmien vuoksi. Minun haastattelemistani pitkäaikaisasunnottomista kenelläkään ei ollut edunvalvojaa, ja vain yhdellä oli välitystili.

Mult meni välitystilin kautta suoraan (–) asumistuet ja vuokrat, mitä multa tuli, nii sinne [palveluntuottajalle], et mä en ikinä nähnytkään niitä rahoja. Ja sitte nytte kaks kuukautta asumisen jälkeen on maksettu asumistukee. Multa peritään niitä rahoja, vaikka mä en oo niitä rahoja nähny edes. Mä oon sanonu kaks kertaa puhelimessa, et teidän pitää

[palveluntuottajalta] niitä pyytää takas, koska mä en oo nähny koko rahoja.

Yllä oleva haastateltava kertoo, miten hänen asumistukensa ovat olleet maksussa asumisen päättymisen jälkeenkin, minkä vuoksi Kela perii liikaa maksettua asumistukia takaisin. Haastateltavallani on kuitenkin välitystili sekä tiivis suhde omaan sosiaalityöntekijäänsä, jonka vuoksi oletettavaa olisi hänen saavansa heti asunnottomuuden alkaessa apua tällaisten asioiden hoitamiseen sosiaalityöntekijältään. **Ylimääräinen byrokratia** liikaa maksettujen tukien perimisen vuoksi kuormittaa entisestään hankalassa tilanteessa olevia marginalisoituja ihmisryhmiä. Tämä kyseinen haastateltava kuitenkin tuntui suhtautuvan myönteisesti välitystilin olemassaoloon, toisin kuin seuraava haastateltava, jolta kysyin välitystilistä:

Ei oo välitystiliä, koska mä en lähe mihkää välitystileille. Mä haluan fyrkat tilille ja ite hoitaa. En mä lähe välitystilileille. Se iha on turha tulla kenenkään ehdottelemaan. Ei oo kiinnostanu! En hän mä nyt rupee pummaamaan omia rahoja tuolta, saaksmä kaks kolmekymppiä viikossa. Mä otan sen koko eläkkeen, jos mä haluan, tai sit mä oon maksellu. Mä oon aina maksanu useimmiten vuokran. Mut kato, ku tulee sellasia tilanteita, että vituttaa kaikki asiat ja en mä välitä mistään mitään. Sit mä vedän kaiken kurkusta alas. Se kestää sen kuukauden pari.

Samankaltaisia suhtautumisia koin usein myös työurani aikana Hietsun sosiaalityöntekijänä. Osa asiakkaista piti välitystiliä ja sen kautta tulevaa säännöllistä käyttörahaa sekä automaattista laskujen maksua hyvänä tapana hoitaa omia asioitaan, kun itsellä ei ollut talousasioiden hoitoon resursseja. Toiset henkilöt taas kokivat välitystilin rajoittavan liikaa omaa elämää ja hankaloittavan asioita, kun rahoja ei saa itse täysin vapaasti käyttää haluamallaan tavalla. Toisaalta näissä tilanteissa henkilö usein saattaa priorisoida, ainakin sosiaalityöntekijän näkökulmasta käsin, herkästi vääriä valintoja rahankäytössään. Kuten yllä olevassa sitaatissa haastateltavakin hyvin kuvaa, että hän on useimmiten maksanut vuokran, mutta toisinaan vuokranmaksu saattaa jäädä hoitamatta, jos rahat on halunnut enemmän käyttää alkoholiin. Tämä mielestäni kuvaa hyvin myös sitä, miten haavoittuvassa asemassa nämä henkilöt ovat ja miten he tarvitsisivat moniammatillista apua, jossa sosiaali-, mielenterveys- sekä päihdepalvelut kulkisivat rinta rinnan yhdessä asiakkaiden parhaaksi.

Vuokranmaksuun liittyvissä asioissa tarvittaisiin vahvaa tukea niin ennen muuttamista uuteen asuntoon, kuin muuttamisen jälkeenkin. Kaupungin sosiaalitoimen ja palveluntarjoajan tulisi tehdä yhteistyötä tiiviisti, jotta asuminen ei päättyisi vuokranmaksuongelmien vuoksi heti alkuunsa. Näenkin, että välitystilin mahdollisuutta pitäisi tarjota kaikille

muuttaville asukkaille vuokranmaksun turvaamiseksi. Mikäli henkilö ei ole halukas välitystiin, tulisi hänen vuokranmaksuaan seurata erityisen tarkasti ja tukea siinä kaikin mahdollisin keinoin. Mikäli vuokranmaksussa on viivästyksiä, tulisi niihin reagoida mitä pikimmiten ja lähteä työstämään asiaa yhdessä asiakkaan kanssa. Viimesijaisesti, tarpeen niin vaatiessa, tulisi asiakkaan Kelan etuisuuksia hakea välitykseen ilman hänen suostumustaan. (Ks. esim. Helsingin kaupunki 2022B, 6.) Alkila (2021) muistuttaa, etteivät Asunto ensin -palveluiden työntekijät pysty työhönsä yksin, vaan asiakkaiden ongelmien ratkaisu vaatii **laajaa yhteistyötä verkostossa**. Kun asuminen on vaarantumassa, tulisi verkoston rientää apuun. (Alkila 2021.)

Suomalaisessa asunnottomuustyössä ei huomioida **moniammatillisuutta** tarpeeksi, vaan yhä siltikin palveluissa tukeudutaan paljon peruspalveluiden varaan (Kaakinen 2021). Usein asumisyksiköissä annettu tuki on rajatonta ja tilannekohtaista, mutta siitäkään huolimatta asukkaiden ei pitäisi joutua erityispalveluiden ulkopuolelle, kun henkilökunta asumisyksikössä tekee niin paljon enemmän kuin palvelutaso vaatisi (Granfelt & Turunen 2021, 230). Saman avun rajattomuuden kokemuksen koin työskennellessäni yhden kesän ohjaajana tuetun asumisen asumisyksikössä. Päivittäin asukkaiden eteen tuli tehtyä niin paljon enemmän kuin mitä ehkä tavanomaiseen tuetun asumisen päätöstasoon vaadittaisiin. Osa asumisyksiköiden työntekijöistä suhtautuu Asunto ensin -politiikkaan hyvinkin kriittisesti. Asumisyksiköt koetaan kuin joinain ”säilömispaikkoina” tai ”kolhooseina”, joihin sosiaalityöntekijät sijoittavat asukkaita liukuhinnamaisesti asumaan kuulematta heitä itseään tai työntekijöitä. Asumisyksiköiden työntekijöillä on usein tunne, ettei sijoituspäätöksen jälkeen välitetä siitä, mitä asukkaalle tapahtuu. (Perälä & Jurvansuu 2016, 535.)

Vuokravelan lisäksi väkivaltainen käytös on useasti asunnottomuuden uusiutumisen taustasyynä (Tamminen 2021). Tämä näkyy myös omassa aineistossani. Asumisyhteisöjen **väkivaltaisesti käyttäytyvät asukkaat koetaan erityisenä haasteena**. Ratkaisuna voisivat olla pienemmät yksiköt, korkeammat henkilöstömitoitukset, vahvempi erityisosaaaminen, paremmat turvallisuusjärjestelyt sekä mahdollisuudet joustavampiin tukipalveluihin silloin, kun asukkaan palveluiden tarve kasvaa. Yhteistyötä sosiaalitoimen, Kelan ja kokemusasiantuntijoiden kanssa tulisi kehittää sekä lisäkouluttaa henkilökuntaa erityisesti psykologisen turvallisuuden, väkivalta- ja traumatöiden osalta. (Alkila 2021.)

Väkivaltaisuuden kanssa työskenteleminen on Suomessa pääosin jäänyt kolmannen sektorin järjestöjen vastuulle. On vaikeaa löytää kunnallista palveluntarjoajaa, joka ottaisi

vastuun hoidollisesta ja kuntouttavasta väkivaltatyöstä. (Kekki & Salakka 2012, 6.) Kun asunnottomuus on vähentynyt, on sen myötä tullut selkeämmin näkyväksi, että on olemassa pitkäaikaisasunnottomien ryhmä, joka tarvitsee räätälöidympiä ja intensiivisempiä palveluita. Sen vuoksi tarvitaan lisää asuntokantaa, joka on perehtynyt nimenomaan näiden ihmisten tuen tarpeisiin. (Kaakinen 2021.) Myös eduskunnan apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin (2021, 4) on todennut, että myös kaikista vaikeimmin autettavissa olevilla ihmisillä on yhdenvertainen oikeus perustuslain mukaiseen ihmisarvoiseen kohteluun, välttämättömään huolenpitoon sekä riittäviin sosiaali- ja terveystalouteihin.

Työntekijöiden ja asiakkaiden väliseen kommunikaatioon asumisyksiköissä vaikuttaa olennaisesti asiakkaiden **päihde- ja mielenterveysongelmat** sekä taustalla vaikuttavat traumaattiset kokemukset. Huonosti voiva asukas saattaa eristäytyä kovan kuorensa alle. (Granfelt & Turunen 2021, 226.) Kenties helpompaa on lähteä, kuin kohdata haasteet ja tukeutua henkilökunnan apuun tilanteessa. Alla olevan sitaatin haastateltavasta huokuu ehdottomuus ja juuri yllä kuvatun kaltainen kova kuori – asiassa ei tunnu olevan neuvotteluvaraa. Tällöin ongelmien ratkaiseminen yhteisössä on haastavaa.

Se on se lauma ympärillä. Mä en voi sietää Mä nostan kytkintä. Emmä rupee siel taistelee. Mä oon linnat lusinu. Mul on sillee lyhyt pinna, mä lyön kamat kasaan ja häivyn. Mä enää sit takkuile siinä. Noista pääsee nopeesti eroon.

Toisaalta taas vaikeat mielenterveydenongelmat voivat saada ihmisen sulkeutumaan kuorensa, kuten seuraavan sitaatin haastateltava kuvaa hyvin. Tällaisessa tilanteessa avun saaminen voi olla haastavaa, sillä isoissa asumisyksiköissä yhden henkilön oireiden huomaaminen voi viedä pidemmän aikaa.

Mä olin ihan psykoosissa nii mä en uskaltanu mennä ees ovelle, ku yks naapuri, kolme vuorokautta yötä päivää se vähän välii hakkas ja potki mun ovee. Mul oli sellain psykoosi pääl. Mä luulin et keittiössäki oli joku. Hyvä ku uskalsin vessaan mennä. Aina ku mä jossain oon, nii sänky on se turvapaikka missä mä oon, et kukaa ei pysty mulle siellä tehdä mulle mitää. Nii mä vaa istuin siin sängyllä ja kolme vuorokautta, niin tapahtu.

Myös asumisyksiköiden työntekijät ovat turhautuneita siitä, miten **polut esimerkiksi jatkohoitoon psykiatrialla tai päihdehuollossa toimivat** (Granfelt & Turunen 2021, 230). Aukkaiden hallitsematon päihtekäyttö ja siihen vahvasti liittyvät mielenterveysongelmat aiheuttavat arvaamatonta ja väkivaltaista käytöstä muita yhteisön jäseniä sekä kiinteistöä kohtaan (Alkila 2021). Sairaala- ja palveluspaikkojen sekä päihdehuollon laitospaikkojen

alasajo viime vuosina on luonut tilanteen, että kyseisiä palveluja korvataan toisinaan asumispalveluilla. Tällöin on vaarana, ettei asukkaiden hoivan tarpeet kohtaa, mikäli asumisyksiköissä ei ole tarpeeksi koulutettua henkilökuntaa. (Dahlström n.d., 21.)

Täälläkin suurin osa kuuluis hoitoon jonnekin. Ei oo niit hoitopaikkoi. Ku taannoin Suomes vähennettiin 10 000 hoitopaikkaa, ei näit oo. Nyt ne kaikki on kadulla. Noi umpihullut mitkä kuuluis hoitoon. Ja ne on täällä. Mut en mä oo päättämässä sitä, nyt ne on täällä. Eikä, kaikki tota noin, mun mielestä suoraan sanottuna tämmöset jutut, ei ne näillä parane enää.

Loppujen lopuksi työntekijöillä on rajalliset mahdollisuudet saada muutosta aikaa asukkaiden elämässä, kun heidän kohtaama marginaalisuus on monella elämän eri osa-alueella niin vahvasti läsnä (Granfelt & Turunen 2021, 230). Se, tarvitsisimmeko lopulta lisää psykiatrisia hoitopaikkoja ja/tai paremmin asiakkaiden tuen tarpeisiin vastaavia sosiaalipalveluja on tässä työssä liian monimutkainen vyyhti selvitettäväksi. Selvää kuitenkin on, että jotain muutoksia täytyy tehdä, jotta pitkäaikaisasunnottomuus saataisiin poistettua. Ja juuri sen vuoksi tarvitaan tiivistä moniammatillista yhteistyötä sekä laajempaa muutosta rakenteellisella tasolla. Muutos edellyttää työskentelyä niin yksilöllisellä kuin rakenteellisella tasollakin. Yksilöt ja rakenteet eivät ole toistensa vastakohtia, vaan ne kiehtoutuvat toisiinsa vaikuttaen toinen toiseensa. (Pohjola ym. 2014, 284.)

Asunto ensin -periaatetta tulee uskaltaa kehittää, jottei siitä muodostu aikojen saatossa Vain asunto -periaate, joka pahimmillaan voi luoda kohtuuttomia tilanteita, joissa asiakkaat menettävät asuntonsa kerta toisensa jälkeen (vrt. Perälä & Jurvansuu 2016). Palvelujen lähtökohtana pitäisi kuitenkin olla, asiakaslähtöisyys. Tällöin palvelut vastaavat asiakkaiden tuen tarpeisiin, eikä niin, että asiakkaiden tulisi sopeutua palvelujärjestelmän asettamiin ehtoihin. (Paavola ym. 2019.)

On tärkeää pohtia sitä, kuinka intensiivisiä tukipalveluita Asunto ensin -malliin tulisi lopulta sisällyttää. Kaikilla tulisi kuitenkin olla mahdollisuus asua omassa asunnossaan ilman turvattomuutta, yksinäisyyttä sekä esimerkiksi hengenvaarallista päihteidenkäyttöä sekä saada tarvittaessa apua sosiaalisiin ja terveydellisiin ongelmiin. Vaikka Asunto ensin -mallissa on tärkeät arvot taustalla, onko kuitenkin olemassa riski, että palvelujärjestelmän muutos perustuu siihen, että vastuuta omasta elämästä on siirretty liiaksi ammattilaisilta asiakkaille, jolloin Asunto ensin -mallista tulee herkästi Vain asunto -malli. Toi-

saalta kotiin tuotavat palvelut luovat väistämättä kodista institutionaalisen tilan sekä ammattilaisten kontrollin areenan, joka tekee kodista laitoksen, kuten eräs haastateltavanikin totesi. (Raitakari & Günther 2015, 77–78.)

6 POHDINTA

Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkin, mitä asioita vaikuttaa pitkäaikaisasunnottomien asunnottomuuden uusiutumisen taustalla ja toisaalta, miten asunnottomuuden uusiutumisesta voitaisiin ehkäistä. Aineistoni koostui neljästä teemahaastattelusta, jotka toteutin helsinkiläisten pitkäaikaisasunnottomien keskuudessa Helsingin kaupungin Hietanienkadun palvelukeskuksessa kesällä 2021. Aineistoni analysoin aineistolähtöisen sisälönanalyysin keinoin, jota ohjasi fenomenologis-hermeneuttinen näkemys. Tämän näkemyksen mukaisesti, en pyrkinyt tutkielmassani luomaan universaaleja totuuksia asioiden tiloista, vaan tuomaan esiin juuri näiden neljän pitkäaikaisasunnottoman kokemuksia ja merkityksiä heidän elämisen maailmastaan. Tarkoituksena oli tuottaa uudenlaista tietoa yksilön näkökulmasta käsin asioista päättävälle ihmisille, jotta näiden ihmisten arjen todellisuudet, kokemukset ja äännet pääsisivät esille.

Tutkijana olin aina haastattelemieni ihmisten tuottaman tiedon varassa, sillä he päättivät mitä he kertovat ja mitä he jättävät kertomatta. Heistä jokainen oli oma yksilönsä, omine kokemusmaailmoineen ja elämäntarinoineen, joten tarinat olivat jokaisen kohdalla myös kovin erilaisia. Haastateltavien määrä ei ollut kovin laaja, jotta työn tulosten avulla voitaisiin vetää yleismaailmallisia yleistyksiä ja totuuksia kaikista pitkäaikaisasunnottomista, ja heidän tilanteistaan. Monet löytämäni tulokset ovat kuitenkin linjassa muiden alalla työskentelevien asiantuntijoiden kokemusten kanssa sekä tulokset saavat vahvistusta myös alan tutkimustiedosta.

Tutkielman teoreettiseksi viitekehyykseksi valikoitui rakenteellinen sosiaalityö, jota pyrin kuljettamaan mukaan läpi työn. Pidin tätä teoreettista viitekehystä kuin silmälaseina, joiden avulla pyrin katsomaan aineistoa. Halusin irrottaa ajattelun yksilökohtaisuudesta kohti yhteiskunnan rakenteita. Tämä päätös tuntui luontevalta, sillä yksilökohtaisuuden sijaan halusin löytää ratkaisuja yhteiskunnallisemmalla tasolla pitkäaikaisasunnottomuuden ratkaisemiseksi. Toivoin tällä työlläni saavuttavani sen, että nämä tarinat tulisivat kuulluksi, sillä monille voi olla helppo valinta syyllistää huono-osaisia heidän omasta tilanteestaan, koska rakenteet ja niiden vaikutukset yksilöiden elämään voivat tuntua abstrakteilta asioilta ymmärtää.

Toisinaan myös tietynlaiset ”ryyysistä ruusuihin” -tyyppiset sankaritarinat sekä uutiset Suomesta maailman yhtenä tasa-arvoisimpana ja onnellisimpana maana luovat meille il-

luusiota, että kaikilla ihmisillä on Suomessa yhtäläiset mahdollisuudet rakentaa haluamalaisensa elämän, jos vain tekee tarpeeksi töitä sen eteen. Riippuu siis täysin katsantokannasta, miten jonkun tietyn ilmiön tulkitsee. Sama ilmiö, esimerkiksi asunnottomuus, voi toiselle näyttäytyä yksilön vastuulla olevana yksilöllisenä ongelmana, kun puolestaan toinen ihminen politisoi ilmiön ja näkee sen yhteiskunnallisena ongelmana, johon tulee puuttua sosiaalipoliittisin keinoin. (Saari 2015, 77.)

Tilastoissa yleisimmät syyt helsinkiläisten asunnottomien asunnottomuuden uusiutumisen taustalla ovat vuokravelka ja väkivaltaisuus. Vuokravelkaan liittyneitä asunnottomuuden uusiutumisia ei omassa aineistossani näkynyt, mutta väkivaltilanteet olivat kolmen haastateltavan kokemuksissa mukana. Aineistossani korostuivat myös tyytymättömyys ja epäluottamus niin sosiaalista järjestelmää kuin yhteiskunnan rakenteitakin kohtaan. Haastateltavat kokivat usein asunnon tai tilapäisen asumisen menettämisen epäoikeudenmukaisena asiana, sillä taustalla oli yksinkertaistettua tilannetta suurempi todellisuus, jossa olisi voitu haastateltavien mukaan käyttää tarkempaa yksilökohtaista harkintaa. Häiriöt, joiden verukkeella asukas menetti asunnon, koettiin usein hyvin vähäpätöisinä suhteessa siihen, miten paljon asumisyksiköissä muutenkin oli häiriöitä. Eräs haastateltava myös oli useaan otteeseen luopunut asunnostaan, sillä oli kokenut asumisyksiköissä asumisen liian rauhattomaksi ja halusi mieluummin palata takaisin asunnottomien palveluihin. Kahdella asunnottomalla oli myös kertomansa mukaan useita vankeusrangaistuksia, joiden aikana ei ollut saanut riittävää tukea asumisasioiden järjestämiseen.

Jonotusajat tuettuun asumiseen Helsingissä voivat olla pahimmillaan jopa kolme vuotta. Helsinkiin tulisi perustaa tätä nykyä noin 500 uutta tuetun asumisen paikkaa, jotta jonot saataisiin purettua. Rahoitusta asunnottomien palveluihin tulisi lisätä 10 miljoonalla eurolla. Pitkällä jonotusajalla on väistämättä vaikutuksia asunnottomien elämään, sillä heidän marginaalinen asemansa yhteiskunnassa syvenee entisestään. Toisinaan asunnottomat saattavat jäädä vaille jopa täysin viimesijaista yöpymispaikkaa, mikäli kaikki paikat ovat jo täytetty tai jos he eivät kykene noudattamaan sisäänkirjautumisaikoja hätämajoitukseen. Alppikulman hätämajoitus on myös hyvin huonokuntoinen ja eräs haastateltava koki paikan huonon sisäilman heikentäneen hänen terveydentilaansa. Asunnottomien keskuudessa on herkästi keskinäisiä konflikteja, joita voitaisiin yrittää perustarpeiden, kuten riittävän levon tarjoamisella vähentää.

Moni haastateltava oli hyvin epätoivoinen tulevaisuutensa suhteen pitkän jonotusajan vuoksi. Pitkä jonotusaika lisää heidän päihteidenkäyttöään, heikentää heidän psyykkistä

ja fyysistä terveyttään sekä lisää epäluottamusta palvelujärjestelmää kohtaan. Eräs haastateltava oli huolissaan, onko hän enää edes elossa heikon terveydentilansa vuoksi, kun lopulta hänelle asunto osoitetaan. Haastateltavat jakautuivat kahteen sen suhteen, kuinka tietoisia he olivat jonotustilanteestaan. Kaksi heistä seurasi aktiivisesti jonotilannettaan, kun taas kaksi heistä jonotti passiivisemmin vailla tietoa jonotusprosessin tilasta. Moni toivoikin pikaista ratkaisua asunnottomuuteen sekä sitä, että jonotusajan pituudelle asetettaisiin jonkinlainen maksimi. Etenkin Hietsussa päihdeettömänä oleminen koettiin hyvin hankalaksi ja eräs haastateltava koki saamansa valinnanvapauden tilapäisasumisen paikasta positiivisena asiana, sillä toisessa tilapäisasumisessa hän koki voivansa helpommin olla vähemmällä päihdeiden käytöllä.

Valinnanvapaus ja osallisuus puhututtivat myös keskusteltaessa asumisyksiköistä. Tuuleeko pitkäaikaisasunnottomien ja paljon tukea tarvitsevien siis olla vain kiitollisia kaikesta saamastaan avusta yhteiskunnalta, ja ottaa vastaan vain se mitä tarjotaan. Mielestäni on mielenkiintoista pohtia, että saako marginaalisessa asemassa oleva henkilö esittää toiveita ja vaatimuksia sen suhteen, millaisessa paikassa haluaa asua, vai onko tällainen vapaus vain etuoikeutettujen ihmisten oikeus. Sillä jos mietimme muita ”laitoksissa” asuvia henkilöitä, jotka tarvitsevat tukea elämässään, voi keskustelu olla herkemmin eri sävyistä. Kenties lastensuojelun, kehitysvammaisten ja vanhustenhuollon asumisyksiköihin kohdistetaan herkemmin kritiikkiä, mikäli asumisolot eivät niissä täyttä tiettyjä sopiviksi määriteltyjä standardeja. Kun puhutaan taas marginaalissa elävistä päihde- ja mielenterveysongelmaisista, voi herkemmin vallalla olla ajatus, että he ovat itse valinneet tilanteensa ja siksi heidän tulisi olla vain kiitollisia kaikesta saamastaan tuesta.

Asumisyksiköt koettiin haastateltavieni keskuudessa rauhattomina paikkoina elää, joissa asumisen häiriöitä koettiin jatkuvasti. Moni haastateltava koki ajautuvansa syvemmälle marginaaliin asumisyksikössä asumisen aikana. Useampi haastateltava kertoi päihdeongelman pahentuneen entisestään, sillä asumisyksikössä on paljon samoista ongelmista kärsiviä ihmisiä ympärillä ja kaikenlaisia päihhteitä helposti saatavilla. Asumisyksiköissä oleminen nähtiin vaikeana selvin päin, eikä sen koettu edistävän kuntoutumista. Toisaalta eräs haastateltava ei nimenomaisesti halunnut ennen eikä myöskään tulevaisuudessa olla missään tekemisissä asumisyksiköiden muiden asukkaiden kanssa. Näenkin, että yksi tutun asumisen haaste onkin se, miten edistetään yhteisöllisyyttä ilman, että se syventää marginaalista asemaa entisestään. Kuinka helppoa on yksilölle luopua päihdeiden väärinkäyttäjän identiteetistä asuessaan suuressa asumisyksikössä ja siten edetä asumispolulla kohti vähemmän tuettua asumista?

Asunto ensin -periaatteen mukaisesti kuntouttavia palveluita tulee tarjota, mutta on kuitenkin jokaisen yksilön oma päätös, haluaako niihin tarttua. Tämä on linjassa tietynlaisen haittoja vähentävän työtteen kanssa. On kuitenkin syytä pohtia, että luoko se herkästi tilanteen, jossa vastuuta siirretään liiaksi ammattilaisilta yksilöille ja Asunto ensin -periaatteesta muodostuu Vain asunto -periaate. Tuen tarpeiden huomioiminen ja niissä auttaminen on varmasti ainaista tasapainoilua yksilönvapauden ja liiallisen institutionaalisen kontrollin välillä. Tällöin etenkin moniammatillinen tiivis yhteistyö sosiaalitoimen, palveluntuottajan sekä muiden alan toimijoiden, kuten päihde- ja terveydenhuollon kesken olisi tärkeää, jotta verkosto voisi rientää tarvittaessa apuun entisen pitkäaikaisasunnottoman asumisen vaarantuessa.

Esimerkiksi asumisen suunnitelmat näyttäytyivät haastattelemilleni henkilöille abstrakteilta asioilta, joista heillä ei ollut tietoja tai muistikuvia. Ovatko suunnitelmat ja arviot vain työntekijöiden työkaluja, vai miten niitä voitaisiin mahdollisimman hyvin mobilisoida myös asiakkaiden hyvinvoinnin tueksi? Työkaluiksi, joita myös he voisivat käyttää sujuvasti kuntoutumisen tiellä. Ylipäättään asiakkaiden osallisuutta tulisi nähdäkseni lisätä entisestään, jotta heillä olisi tunne, että heitä kuullaan. Kaikissa haastatteluissa oli nimittäin vahvasti läsnä epätoivoisuus ja epävarmuus tulevaisuudesta. Eräs haastateltava kuvasi tuntevansa olonsa eksyneeksi.

Koska pitkäaikaisasunnottomat ovat usein moniongelmaisia ihmisiä, joilla on paljon erilaisia tuen tarpeita aina päihde- ja mielenterveysongelmista erilaisiin sosiaalisiin ja väkivaltaisuuden ongelmiin, tulisi heidän kanssaan työskenneltäessä käyttää enemmän yksilökohtaisuutta. Sama sapluuna ei toimi kaikille ja selkeästi nykyinen palvelukartasto ei ole tarpeeksi laaja sekä joustava vastaamaan heidän tuen tarpeisiinsa riittävän tehokkaasti. Haastattelemani henkilöt toivoivat rauhallista omaa kotia, jonne muuttaa. Myös ammattilaiset ovat tuottaneet tietoa, jossa toivotaan enemmän pienempiä asumisyksiköitä nykyisten suurten satapaikkaisten asumisyksiköiden rinnalle. Asunnottomuus uusiutuu toistuvasti vuosittain huomattavalla osalla asumisyksiköistä poismuuttavista, eivätkä nykyisellään palvelut pysty riittävästi vastaamaan näiden ihmisten kokemuksiin haasteisiin.

Vaikka asunnottomuus on Suomessa saatu laskuun, on paljon edelleen tehtävää etenkin pitkäaikaisasunnottomuuden poistamiseksi. Rakenteellisella tasolla on tapahduttava muutosta, jotta pitkäaikaisasunnottomuus ja siten myös asunnottomuus yleisesti saadaan poistettua niin Helsingistä kuin koko Suomestakin. Tutkimustietoa tämän kohderyhmän henkilöistä tarvitaan vielä lisää, jotta tätä monimutkaista ongelmayıhtyä saataisiin vielä paremmin ratkottua. Pitkäaikaisasunnottomat eivät nimittäin ole vain yksi homogeeninen

joukko ihmisiä, joiden tarpeet ovat samanlaisia. Heidän sisällään on monenkirjava joukko erilaisine ihmisine omine elämäntarinoineen.

Yksilöt ja rakenteet eivät ole irrallaan toisistaan, vaan vaikuttavat toinen toisessa. Kun ihminen joutuu moneen eri syrjivään alakategoriaan, vahvistuu hänen marginaalinen asemansa entisestään. Pitkäaikaisasunnottomuuden lisäksi heidän marginaalisuuttaan saattaa vahvistaa esimerkiksi etninen tausta, sukupuoli, seksuaalinen suuntautuminen tai vammaisuus. Sen vuoksi näkisin jatkotutkimuksen kannalta tärkeänä tutkia lisää pitkäaikaisasunnottomien sisällä olevia vähemmistöryhmiä, ja miten yhteiskunta pystyy vastaamaan heidän tuen tarpeisiinsa, vai syrjäyttääkö yhteiskunta heitä entisestään. Esimerkiksi moni seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluva asunnoton menee takaisin kaappiin jouduttuaan asunnottomaksi (Rantaniemi 2022), joten tärkeää olisi tuottaa tietoa entisestään marginaalissa elävien ihmisten arjen todellisuuksista, niihin vaikuttavista seikoista ja miten parhaiten valjastetaan yhteiskunta auttamaan useampaan vähemmistöön kuuluvia pitkäaikaisasunnottomia.

Jatkotutkimuksen kannalta olisi myös mielekästä saada lisätietoa siitä, miten paljon palveluja tarvitsevat aikuissosiaalityön asiakkaat, jotka asuvat tuetussa asumisessa asumisyksiköissä hyötyvät aikuissosiaalityössä tehdyistä asiakassuunnitelmista ja/tai asumisyksiköissä tehdyistä asumisen suunnitelmista. Miten suunnitelmien etenemistä toteutetaan ja seurataan käytännön arkityössä, ja toisaalta mitä niin työntekijät aikuissosiaalityössä ja asumisyksiköissä sekä asiakkaat ajattelevat suunnitelmista? Tärkeää olisikin tutkia, että pystyttäisiinkö tiiviimmällä suunnitelmallisella työllä ehkäisemään asunnottomuuden uusiutumista.

LÄHTEET

- Alkila, Heli 2021: Asunto ensin vai asunto vain? Valtakunnallinen asunnottomuusseminaari 15.10.2021. Paluu tulevaisuuteen. [Youtube-video] <https://www.youtube.com/watch?v=0ScF4xfMkGw>. Katsottu 8.3.2022.
- ARA 2022: Asunnottomat 2021. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskukseen selvitys 2/2022.
- Becker, Eve 2015: Säästöistä kustannuksia. Lyhytnäköiset säästöt estävät tuloksellisuuden. Tehyn julkaisusarja B: 1/2015. Tehy ry. Helsinki.
- Dahlström, Maria n.d.: Sosiaalinen raportointi. Asumisen tuen arviointi- ja sijoitustyöryhmä. Helsingin kaupunki. Helsinki. <https://www.hel.fi/static/sote/sosrap/raportit/asumisen-tuki.pdf>. Luettu 12.4.2022.
- Diakonissalaitoksen Hoiva 2022: Diakonissalaitoksen Hoivan uusi Asunto ensin -yksikkö avataan syksyllä Mellunkylään. Helsingin Diakonissalaitoksen Hoiva Oy. Helsinki. <https://www.hoiva.fi/blog/diakonissalaitoksen-hoivan-uusi-asunto-ensin-yksikko-avataan-syksylla-mellunkylaan/>. Luettu 12.4.2022.
- Erkkilä, Elisabet 2017: Asunnottomuus ja sosiaalityö. Teoksessa Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim.): Sosiaalityön käsikirja. 4. uudistettu painos. 1. painos 2007. Tietosanoma. Helsinki, 307–317.
- Etsivä lähityö 2017: Sosiaalinen raportointi. Asunnottomuus. Helsingin kaupunki. Helsinki. <https://www.hel.fi/static/sote/sosrap/raportit/etsiva-lahityo-asunnottomuus.pdf>. Luettu 15.4.2022.
- FEANTSA n.d.: ETHOS – yleiseurooppalaisen asunnottomuuden muodot. European Federation of National Associations Working with the Homeless. https://www.feantsa.org/download/fi_2012_ethosleaflet_v0350556302500884834.pdf. Luettu 21.1.2021.
- Fredriksson, Peter 2021: Päättösanat. Valtakunnallinen asunnottomuusseminaari 15.10.2021. Paluu tulevaisuuteen. [Youtube-video] <https://www.youtube.com/watch?v=0ScF4xfMkGw>. Katsottu 8.3.2022.
- Granfelt, Riitta & Nousiainen, Kirsi & Haahtela, Riikka & Juhila, Kirsi & Raitakari, Suvi 2015: Oman oven avaajaksi – voiko asunnottomuudesta päästä eroon? Teoksessa Häkli, Jouni & Vilkkö, Risto & Vähäkylä, Leena (toim.): Kaikki kotona? Asumisen uudet tuulet. Gaudeamus. Helsinki, 71—81.
- Granfelt, Riitta & Turunen, Saija 2021: Women on the Border between Home and Homelessness: Analysing Worker–Client Relationship. *Social Inclusion* 9 (3), 223–233.
- Heinonen, Jari 2014: Rakenteellinen sosiaalityö muutoksessa ja muuttujana. Teoksessa Pohjola, Anneli & Laitinen, Merja & Seppänen, Marjaana (toim.): Rakenteellinen sosiaalityö. United Press Global. Kuopio, 37–63.
- Helsingin kaupungin internetsivut n.d.: Asumisen tuen palvelut. <https://www.hel.fi/helsinki/fi/kaupunki-ja-hallinto/hallinto/palvelut/palvelukuvaus?id=3719>. Luettu 21.1.2021.
- Helsingin kaupungin internetsivut 2020: Asumisen tuki. <https://www.hel.fi/Helsinki/fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/sosiaalinen-tuki-ja-toimeentulo/asunnottomien-tuet-ja-palvelut/astu/>. Luettu 21.3.2022.
- Helsingin kaupungin internetsivut 2021: Hietaniemenkadun palvelukeskuksen palvelut. <https://www.hel.fi/Helsinki/fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/sosiaalinen-tuki-ja-toimeentulo/asunnottomien-tuet-ja-palvelut/palvelukeskukset/palvelut>. Luettu 21.3.2022.

- Helsingin kaupunki 2022A: Toimenpidesuunnitelma asunnottomuuden ennaltaehkäisemiseksi ja vähentämiseksi 2020-2022. Väliraportti 01/2022. Kaupungin sisäinen raportti. Helsingin kaupunki. Helsinki.
- Helsingin kaupunki 2022B: Asiakkaiden varojen välitys. Pysyväisohje PYSY 101. Helsingin kaupunki. Helsinki. <https://www.hel.fi/static/sote/pysyohjeet/Asiakkaiden%20varojen%20v%C3%A4litys%20PYSY101.pdf>. Luettu 2.11.2022.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2008: Tutkimushaastattelu. Temahaastattelun teoria ja käytäntö. Gaudeamus. Helsinki.
- Huovinen, Minna & Lehtonen, Nora & Timlin, Arttu 2019: Kompastuskiviä. Miksi majoittuminen Hietaniemenkadun palvelukeskuksen asumispäivystyksessä pitkittyy? Helsingin kaupunki. Helsinki. <https://www.hel.fi/static/sote/sosrap/raportit/hietaniemenkadun-sosiaalinen-raportti-2.pdf>. Luettu 14.4.2022.
- Immonen, Katri & Lassy, Johanna & Liukkonen, Pauliina & Petrovskaja, Vlada & Rusi, Leena & Saaristo, Sari & Turk, Jana 2019: Toimittaja, sinua tarvitaan muutoksessa! Opas asunnottomuudesta viestimiseen. Vva ry, Sininauhasäätiö, Y-säätiö, Kalliolan setlementti, Moniheli ry. Helsinki.
- Jompero-Lahokoski, Sanna 2022: Uusi yksikkö asunnottomille avattiin Pasilaan: "Tarkoitus on, että tämä ei ole paikka, jonne ihmiset jäävät asumaan". Helsingin Uutiset. Helsinki. <https://www.helsinginuutiset.fi/paikalliset/4522139>. Luettu 12.4.2022.
- Juhila, Kirsi 2018: Aika, paikka ja sosiaalityö. Vastapaino. Tampere. [Luettu e-kirjana].
- Kaakinen, Juha 2013: Asunto ensin ja sitten. Teoksessa Hyväri, Susanna & Kainulainen, Sakari (toim.): Paikka asua ja elää? Näkökulmia asunnottomuuteen ja asumispalveluihin. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Helsinki, 15–24.
- Kaakinen, Juha 2021: Onko Asunto ensin -malli kriisissä? Valtakunnallinen asunnottomuusseminaari 15.10.2021. Paluu tulevaisuuteen. [Youtube-video] <https://www.youtube.com/watch?v=0ScF4xfMkGw>. Katsottu 8.3.2022.
- Kansalaisaloite 2018: Koti 2019. <https://www.kansalaisaloite.fi/fi/aloite/3377>. Luettu 8.3.2022.
- Karjalainen, Jouko 2010: Lainrikkajat asunto- ja työllisyyspolitiikan reunalla. Teoksessa Hänninen, Sakari & Palola, Elina & Kaivonurmi, Maija (toim.): Mikä meitä jakaa? Sosiaalipolitiikkaa kilpailuvaltiossa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki, 138–161.
- Karppinen, Jari 2020: Varmista asumisen turva! Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelman (AUNE) loppuraportti. Kehittämissuuskunta avainväki, Helsinki.
- Kasvun paikka 2021: Kasvun paikka. Helsingin kaupunkistrategia 2021–2025. Helsingin kaupunki.
- Kekki, Tuula & Salakka, Petri 2012: Aggredi – Väkivalta ei ole mulle mikään ongelma. HelsinkiMissio ry. Helsinki.
- Kiviniemi, Kari 2018: Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-kustannus. Jyväskylä, 73–87. 5. uudistettu painos.
- Kivivuori, Janne & Linderborg, Henrik 2009: Lyhytaikaisvanki. Tutkimus lyhytaikaisvankien elinoloista, elämäkulusta ja rikollisuudesta. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2/2019. Rikosseuraamuslaitos. Helsinki.
- Konttinen, Heta & Perälä, Riikka 2020: Huumeongelmista kärsivien ihmisten sosiaalinen tilanne ja huono-osaisuuden ehkäisy. Teoksessa Rönkä, Sanna & Markkula Jaana (toim.): Huumetilanne Suomessa 2020. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen raportteja 13/2020. Helsinki, 92–96.

- Kuusela, Taneli 2022: Hietsun palvelukeskuksessa tuetaan asunnottomia. Kun kaikki on suhteellista - Stadin Sossut. [Podcast]. Helsingin kaupunki, Soundcloud. <https://soundcloud.com/user-274715421/hietaniemenkatu>. Kuunneltu 16.2.2022.
- Laine, Timo 2018: Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-kustannus. Jyväskylä, 73–87. 5. uudistettu painos.
- Lamminen, Greetta 2021: Keskeistä asunnottomuuden hoidossa on ennaltaehkäisy, sanoo aikuissosiaalityötä tekevä Antti Kaajakari. <https://helsinki.vasemmisto.fi/keskeista-asunnottomuuden-hoidossa-on-ennaltaehkaisy-sanoo-aikuissosiaalityota-tekeva-antti-kaajakari/>. Luettu 19.10.2022.
- Lehikoinen, Ari (tuottaja) & Björkqvist, Jeanette & Meltio, Niklas (ohjaajat) 2021: Narcomania [elokuva]. Suomi, YLE Luovat sisällöt ja media.
- Leino-Holm, Minka [@minkaleih] 2019: Pyörövi-potilaan käsite viittaa potilaisiin, jotka palaavat toistuvasti esh:n piiriin. Pyörövi-ilmiö on #skitsofrenia'a ja kaksisuuntaista mielialahäiriötä sairastavien kohdalla yleisempää Suomessa kuin muissa Pohjoismaissa. -> Vaikeiden psykiatristen häiriöiden avohoidon tila? <https://twitter.com/minkaleih/status/1199294779126882304>. [Twiitti 26.11.2019]. Twitter. Luettu 18.3.2022.
- Metteri, Anna 2012: Hyvinvointivaltion lupaukset, kohtuuttomat tapaukset ja sosiaalityö. Tampereen yliopisto. Tampere.
- Mullaly, Bob & Dupre, Marilyn 2019: The New Structural Social Work. Ideology, Theory and Practice. 4. uudistettu painos. 1. painos 1993. Oxford University Press, Don Mills, Ontario.
- Murray, Kate M. & Hick, Steven F. 2013: Structural social work. Teoksessa Gray, Mel & Webb, Stephen A. (toim.): Social work theories and methods. 2. uudistettu painos, 1. painos 2008. Sage Publications Ltd. Lontoo, 110–125.
- Nimi Ovesa 2007: ”Nimi Ovesa”. Kansallinen tavoite: Pitkäaikaisasunnottomuuden poistaminen vuoteen 2015 mennessä. Ympäristöministeriön asettaman työryhmän raportti.
- Nuorten jonotyö 2021: Sosiaalinen raportti. Asumisen tuen nuorten jonotyö ja tuetun asumisen jonoissa olevien nuorten palvelutarpeet. Helsingin kaupunki. Helsinki. <https://www.hel.fi/static/liitteet-2019/SoTe/Palaute/sosiaalinen-raportointi/Sosiaalinen%20raportti%20nuorten%20jonot.pdf>. Luettu 12.4.2022.
- Paavola, Jutta & Rautajoki, Arto & Pohjola, Anneli 2019: Palvelurakenteiden muutoksessa määrittävä aikuissosiaalityö. Teoksessa Pohjola, Anneli & Kemppainen, Tarja & Niskala, Asta & Peronius, Nina (toim.): Yhteiskunnallisen asemansa ottava sosiaalityö. Vastapaino. Tampere.
- Padgett, Deborah 2008: Qualitative Methods in Social Work Research. Sage. Los Angeles. 2. uudistettu painos.
- Perälä, Riikka & Jurvansuu, Sari 2016: Poliitikasta käytännöksi. Asunto ensin -politiikan arkea asumisyksiköiden työntekijöiden kertomana. Yhteiskuntapolitiikka 81 (5), 528–539.
- Pitkänen, Sari & Harju, Henna & Törmä, Sinikka & Huotari, Kari & Mayer, Minna & Pyykkönen, Sinikka 2019: Asunnottomuusohjelmien arviointi. Ohjelmista asunnottomuustyön vakiinnuttamiseen. Ympäristöministeriön julkaisuja 11/2019. Ympäristöministeriö. Helsinki.
- Pleace, Nicholas 2016: Researching Homelessness in Europe: Theoretical Perspectives. European Journal of Homelessness 10 (3), 19–44.

- Pohjola, Anneli 2011: Rakenteellisen sosiaalityön aika. Teoksessa Pohjola, Anneli & Särkelä, Riitta (toim.): Sosiaalisesti kestävä kehitys. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Helsinki, 207–224.
- Pohjola, Anneli 2014: Rakenteellisen sosiaalityön paikannuksia. Teoksessa Pohjola, Anneli & Laitinen, Merja & Seppänen, Marjaana (toim.): Rakenteellinen sosiaalityö. United Press Global. Kuopio, 16–36.
- Pohjola, Anneli & Laitinen, Merja & Seppänen, Marjaana 2014: Rakenteellisen sosiaalityön jäsentymisen. Teoksessa Pohjola, Anneli & Laitinen, Merja & Seppänen, Marjaana (toim.): Rakenteellinen sosiaalityö. United Press Global. Kuopio, 281–294.
- Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 2019: Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019. Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Valtioneuvoston julkaisuja 31/2019. Helsinki.
- Raitakari, Suvi & Günther, Kirsi 2015: Mielenterveysasiakkaan asema portaikkomallin ja asunto ensin -mallin asumispoluilla. *Janus* 23 (1), 66–82.
- Raitakari, Suvi & Permin Berger, Nicholas 2017: Making active citizens in the community in client–worker interaction. Teoksessa Juhila, Kirsi & Raitakari, Suvi & Hall, Christopher (toim.): *Responsibilisation at the Margins of Welfare Services*. Routledge. Lontoo, 106–127.
- Rantaniemi, Sari 2022: Mitä on sateenkaareva asunnottomuus? Puheenvuoro Asunnottomien yön päätapahtumassa Helsingissä 17.10.2022. <https://www.instagram.com/reel/Cj0tUEcJkrC/>. [Instagram-reel @diakonissalaitos]. Katso 26.10.2022.
- Rikosseuraamuslaitos 2020: Rikosseuraamuslaitoksen tilinpäätös ja toimintakertomus vuodelta 2019. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 1/2020. Rikosseuraamuslaitos. Helsinki.
- Rikosseuraamuslaitos 2022: Rikosseuraamuslaitoksen tilinpäätös ja toimintakertomus vuodelta 2021. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 1/2022. Rikosseuraamuslaitos. Helsinki.
- Saari, Juho 2015: Huono-osaiset. Elämän edellytyksen yhteiskunnan pohjalla. Gaudeamus. Helsinki.
- Sakslin, Maija 2021: Asunnottomien sosiaali- ja terveystalvet sekä asunnottomuuden vähentäminen poikkeustilan aikana. Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu EOAK/2446/2020.
- Savonen, Iikka 2021: Kodittomuus. Tarinoita Piritorilta. [Podcast]. Tiikerimedia, Spotify. <https://open.spotify.com/episode/1TNg3DycG1XZ4AFIGEeggZ?si=b766e913df504238>. Kuunneltu 8.3.2021.
- Siippainen, Aapo 2021: 1950-luvun kerrostalo puretaan Kallion arvokorttelista – tämän takia asuntoja ei korjata. Helsingin uutiset. Helsinki. <https://www.helsingin uutiset.fi/paikalliset/4045489>. Luettu 15.4.2022.
- Sillanpää, Virpi 2013: Asunto ensin -yksiköiden kustannusvaikuttavuus – vertailussa mielenterveys- ja päihdekuntoutujien yksiköt. Tampereen teknillinen yliopisto. Tampere.
- Siltamäki, Tuija 2021: Pitkä vuosi. *Ylioppilaslehti*. Helsinki. <https://ylioppilaslehti.fi/2021/09/asunnottomuus-helsingissa/>. Luettu 3.5.2022.
- Sunikka, Sanna 2016: Hietsussa yöpyneiden asunnottomuuspolut. Liikkuvuus asunnottomuuden ja asuntoväestön välillä. Helsingin yliopisto. Helsinki.
- Sunikka, Sanna 2018: Taru Neiman – pitkäjänteistä ja vakaata työtä suurien muutosten takana. Teoksessa Fredriksson, Peter (toim.): *Yömajasta omaan asuntoon*.

- Suomalaisen asunnottomuuspolitiikan murros. Into Kustannus Oy. Helsinki, 194–199.
- Suonio, Mari & Kuikka, Ulla 2012: Asunnottomien ja eri toimijoiden kertomuksia ja tulkintoja asunnottomuudesta. Teoksessa Forssen, Katja & Roivainen, Irene & Ylinen, Satu & Heinonen, Jari (toim.): Kohtaako sosiaalityö köyhyiden? Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2011. UNIpress. EU, 223–246.
- Talentia 2017: Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Helsinki. <https://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/>. Luettu 18.4.2022.
- Tamminen, Mikko 2021: Helsingin-malli asunnottomuuden vähentämiseksi. Valtakunnallinen asunnottomuusseminaari 15.10.2021. Paluu tulevaisuuteen. [Youtube-video] <https://www.youtube.com/watch?v=0ScF4xfMkGw>. Katsottu 8.3.2022.
- Timonen, Vilma 2021: Kotinsa menettäville asunnottomille etsitään kokonaista kerrostaloa Helsingissä – ”Eivät ne ihmiset lakkaa olemasta”. Helsingin sanomat. Helsinki. <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000007875004.html>. Luettu 9.3.2022.
- TENK 2019: Ihmiseen kohdistuvat eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakkoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. Tutkimuseettinen neuvottelukunta, Helsinki.
- Tolmunen, Tommi 2018: Marginaalin marginaali. Hietaniemenkadun palvelukeskuksen asumispäivystyksessä pitkäaikaisesti ja toistuvasti yöpyneiden asunnottomuuspolut. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Helsinki.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi. Helsinki. 3. uudistettu painos. 1. painos 2002.
- Törmä, Sinikka & Huotari Kari & Pitkänen, Sari 2007: Kaupunki-päihdetyön haasteet ja toimintamallit Helsingissä. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 2/2007. Helsinki.
- Vva ry. n.d.: Asumispalvelut. [Internet-sivu]. <https://vvary.fi/asumispalvelut/>. Luettu 9.3.2022.
- Välimaa, Mira 2021: Sosiaalityön asiakkaat ja NIMBY-ilmiö. Teoksessa Matthies, Aila-Leena & Svenlin, Anu-Riina & Turtiainen, Kati (toim.): Aikuissosiaalityö. Tieto, käytäntö ja vaikuttavuus. Gaudeamus. Helsinki, 55–65.

PL Perustuslaki (11.6.1999/731).

SHL Sosiaalihuoltolaki (30.12.2014/1301).

Liite 1 Informoitu suostumus

Liite 2 Teemahaastattelurunko

LIITE 1 INFORMOITU SUOSTUMUS

Hei,

olen Anniina Kalmari ja teen sosiaalityön pro gradu -opinnäytetyötäni Lapin yliopistossa. Haluan tutkielmallani tuoda esiin pitkäaikaisasunnottomien näkemyksiä siitä, miksi heidän asunnottomuutensa on uusiutunut toistuvasti tuetusta asumisesta. Asiaa on tutkittu työntekijöiden näkökulmasta käsin, jonka vuoksi näenkin, että olisi äärimmäisen tärkeää saada myös asunnottomien itsensä ääni kuuluviin, jotta tieto ilmiöstä lisääntyisi ja palveluita voitaisiin kehittää entisestään.

Osallistutte tutkimukseen omasta vapaasta tahdostanne ja voitte keskeyttää tai peruuttaa tutkimuksen minulle ilmoittamalla, milloin vain niin halutessanne, ilman, että siitä seuraa teille haittaa. Kertomanne asiat jäävät tutkijan ja haastateltavan välisiksi, eivätkä haastattelutilanteessa kerrotut asiat vaikuta asemaanne Hietaniemenkadun palvelukeskuksessa. Tietojanne ei luovuteta tutkijan lisäksi muille ulkopuolisille henkilöille, eikä tietojanne siirretä kolmansiin maihin. Tietoja käytetään vain tämän pro gradu -tutkimuksen tekoon.

Olette valikoituneet tutkimukseen, sillä sovitte sen kohderyhmään, eli olette pitkäaikaisasunnoton, jonka asuminen on tuetussa asumisessa päättynyt ja asunnottomuus on uusiutunut. Yövytte Hietaniemenkadun palvelukeskuksessa, jonka vuoksi palvelukeskuksen henkilökunnalla on teidän yhteystietonne, ja he ovat ottaneet teihin yhteyttä ja tiedustellut halukkuuttanne osallistua tutkimukseen.

Teiltä tullaan kysymään vain tutkimuksen kannalta olennaisia tietoja, eikä muita tietoja esimerkiksi henkilökunnalta tai asiakastietojärjestelmästä tulla hankkimaan. Voitte halutessanne jättää vastaamatta mihin tahansa kysymykseen. Nauhoitan haastattelut, jonka jälkeen kirjoitan ne tekstimuotoon.

Säilytän haastatteluaineiston omalla kannettavalla tietokoneellani ja varmuuskopion muistitikullani, joihin muilla henkilöillä ei ole pääsyä. Tietokone sekä muistitikku ovat suojattu salasanoin. Aineiston tekstimuodosta poistan tunnistetiedot anonymiteetin varmistamiseksi, eikä teitä pystytä tunnistamaan lopullisesta tutkimuksesta vastaustenne perusteella. Poistan haastatteluaineiston laitteiltani heti tutkimuksen päätyttyä. Tutkimuksen tulokset ovat luettavissa lopullisessa pro gradu -työssäni, jonka pyrin saamaan valmiiksi vuoden 2021 loppuun mennessä.

Rikoslain (19.12.1889/39) 15. luvun 10 §:n mukaan suunnitteilla olevista törkeistä rikoksista on ilmoitusvelvollisuus, mutta jo tapahtuneista rikoksista ei ole. Siksi toivonkin, että pystytte luottavaisin mielin avoimesti kertomaan kokemuksistanne, jotta tieto tutkittavasta ilmiöstä lisääntyisi. Haluan korostaa sitä, että en ole tutkijana tuomitsemassa tai järkyttymässä tapahtuneista asioista, vaan aidon uteliaan kiinnostunut teidän elämästänne.

Kiitos kun osallistutte tutkimukseni toteuttamiseen!

Olen ymmärtänyt yllä olevat tiedot ja suostun osallistumaan kyseiseen tutkimus-haastatteluun:

Paikka ja aika: _____

Haastateltavan allekirjoitus

Tutkijan allekirjoitus

Haastateltavan nimenselvennys

Tutkijan nimenselvennys

LIITE 2 TEEMAHAASTATTELURUNKO

Teemat: pitkäaikaisasunnottomuus, tuettuun asumiseen muuttaminen, tuetussa asumisessa asuminen, tuetun asumisen menettäminen, tulevaisuus, asunnottomien palveluiden kehittäminen

Taustatiedot:

- ikä
 - alle 30v, nuoret aikuiset
 - 30–44v, aikuiset
 - 45–60v, keski-ikäiset
 - yli 60v, seniori-ikäiset
- sukupuoli

TEEMA 1: pitkäaikaisasunnottomuus

- asumispolku/-historia ja asunnottomuuden kesto
- miten päädyit hietsuun/Asumisen tuen palveluihin?
- kauan kesti päästä SAS-prosessiin ja miten se sujui?
- oliko toiveita asumisen suhteen, kuunneltiin niitä?
- kauan jonotit tuetun asumisen paikkaa?
- missä asuit jonotusajan?
- miltä tämä kaikki tuntui?

TEEMA 2: asunnottomien palveluiden kehittäminen

- mitä kehittämiskohteita näet nykyisissä asunnottomien palveluissa Helsingissä?
- millainen olisi unelmien tuetun asumisen yksikkö? kuinka kauan olisit valmis jonottamaan tähän unelmien asumisyksikköön? mikä on mielestäsi ylipäätään kohtuullinen jonotusaika?

TEEMA 3: muuttaminen tuettuun asumiseen

- miten sait tietää vapautuneesta asunnosta?
- miten paperi- ja tukiasioiden sekä muuton hoitaminen sujuivat?
- miten kotiuduit uuteen asuntoon? (Henkilökunta, naapurit, vietitkö aikaa asunnossa, laitoitko sitä mieluisaksi, miltä kodin saaminen tuntui?)
- olisitko kaivannut jossain asiassa enemmän tukea omalta sosiaalityöntekijältäsi tai asumisyksikön työntekijöiltä muuttaessasi ja kotiutuessasi uuteen paikkaan?

TEEMA 4: tuetussa asumisessa asuminen

- tehtiinkö sinulle asiakassuunnitelmia sosiaalityöntekijän kanssa tai asumisen suunnitelmia yksikössä? Oliko asuminen tavoitteellista ja seurattiinko niitä? Oliko sinulla omia tavoitteita? Olivatko suunnitelmien tavoitteet omiasi vai henkilökunnan asettamia? Koitko tulleeesi kuulluksi?
- miltä asuminen tuntui? Viihdyitkö asumisyksikössä ja kodissasi? Tuntuiko se loppuelämän kodilta, vai välivaiheelta?
- miltä arkesi näyttäytyi? (työntekijät, naapurit, aktiviteetit?)
- oliko sinulla ongelmia asumisen aikana, esimerkiksi vuokranmaksun kanssa? Miten ne hoidettiin?
- koitko saavasi tukea asumisyksikön henkilökunnalta ongelmatilanteissa, esimerkiksi taloudellisten asioiden hoitamisen suhteen? Millainen suhde sinulla oli omaan ohjaajaasi?
- tiesitkö asumisen aikana, kuka on sosiaalityöntekijäsi? Tapasitko häntä asumisesi aikana? Millainen suhde sinulla oli häneen?
- tiesitkö mistä hakea apua mahdollisissa ongelmatilanteissa? Oliko kynnys hakea apua?

TEEMA 5: tuetun asumisen menettäminen

- miten menetit asuntosi? Kauan asuit siinä?
- miltä asunnon menettäminen tuntui ja oliko päätös uloskirjauksesta mielestäsi oikea?
- miten henkilökunta toimi mielestäsi tilanteessa?
- olisiko tilanne voitu välttää jotenkin? Saitko varoituksia, yritettiinkö asiaan puuttua aiemmin?
- oliko kyseinen asumisyksikkö mielestäsi sopiva sinulle?

- miltä palaaminen Hietsuun ja asunnottomaksi tuntui?

TEEMA 6: tulevaisuus

- miten näet oman tulevaisuutesi asumisen suhteen? Miltä ajatus tuetusta asumisesta tuntuu? Olisitko valmis menemään uudestaan tuettuun asumiseen? Jos ei, niin miten haluaisi asua?
- miltä ajatus uudesta SAS-prosessista ja jonottamisesta tuettuun asumiseen tuntuu?

Onko vielä jotain mitä haluaisit lisätä?